శ్రీ

శ్రీమత్కవికథకకంఠీరవ

శ్రీమన్నిగమాన్తమహాదేశికమధికృత్య

తచ్చరణవిన్యస్తసమస్తాత్మభరైః శ్రీమద్వేదమార్గప్రతి

ష్ఠాపనాచార్య్య పరమహంసపరివ్రాజకాచార్య్య

శ్రీమత్కర్ణాటసింహాసనాధీశ్వర శ్రీకృష్ణరాజేంద్ర

సార్వభౌమసంతతిదేశికైః

శ్రీశ్రీకృష్ణబ్రహ్మతన్త్రపరకాలమహాదేశికైః

స్వోపజ్ఞప్రసన్నాభరణాఖ్యవ్యాఖ్యాయానాక గ్రథితా

ప్రపన్నసౌభాగ్యస్తుతిః

తత్పూర్వాశ్రమ ద్వితీయనన్దనేన నూత్నదుర్గాభిజన

రఙ్గనాథదేశికశర్మణా ముద్రణప్రమాదం పరిహృత్య

మహీశూరరాజధాన్యాం

శ్రీనివాస ముద్రాక్షరశాలాయాం విరోధికృత్సంవత్సర

చైత్ర శుక్లపఞ్చమ్యాం ముద్రాపితం సద్విజయతే

౧౯౧౧

THE SREENIVASA PRESS, MYSORE

PRINTED BY
H. SREENIVASARAGHAVACHARYA AT THE
SREENIVASA PRESS, MYSORE

శ్రీః

శ్రీశ్రీకృష్ణబ్రహ్మతన్త్రపరకాలమహాదేశికసంయమి
సార్వభౌమైరనుగృహీతాః షట్షష్టిప్రబన్ధానామతోఽత్రసంగృహ్యన్తే
ఆద్యాచమ్వార్లలితా శ్రీమత్పరకాలగురువిజయనామా।
అన్యాసులలితపదభాగుత్తరపరకాలగురువిజయచమ్వాః ॥౧॥
నరసింహరఙ్గరాజశ్రీవాసవిలాసచమ్వవస్తిస్రః।
రామేశ్వరవిజయాఖ్యాచమ్వారఘునాథవిజయచమ్వాశ్చ॥ ॥౨॥
చమ్వాశ్చకార్తికోత్సవదీపాఖ్యా శైశవోత్సవాఖ్యాఽన్యా।
ఆనన్దమరన్దామృతకృతయస్తిస్రః ప్రపన్నపూర్వపదా ॥ ॥౩॥
శ్రీరామశ్రీవాసావధికృత్య ద్వేచవేదపాదనుతీ।
శ్రీదేశికేన్ద్రగురువరవిషయాఽన్యా వేదపాదఘటితనుతిః ॥ ॥౪॥
ఆచార్యవేదపాదస్తవస్తథాన్యస్తదీయటీకాచ।
నవరత్నహారసంజ్ఞాస్తుతిరన్యాఽన్యాతదీయవివృతిశ్చ॥ ॥౫॥
శ్రీరఙ్గేశచపేటాహతిస్తుతీరామసుప్రభాతంచ।
శ్రీవాసరఙ్గనాయకగోపాలానాంచ సుప్రభాతాని ॥ ॥౬॥
అచార్యవర్యగద్యం హృద్యం నిర్ధూతనతజనావద్యమ్।
సూర్యోపరాగదర్పణసమయామృతనామనీచ లఘుకావ్యే ॥౭॥
శ్రీరాజవంశరత్నాకర నామాన్యచ్చ లఘుకావ్యమ్।
శ్రీరామాయణ వైభవ ముత్తరరఙ్గాధినాథమాహాత్మ్యమ్॥ ॥౮॥
మదనోపపదాకలిత శ్రీమద్గోపాలమాహాత్మ్యమ్।
శ్లాఘ్యాచసూర్యదణ్డకనామనుతిర్గీతమఞ్జరీచశుభా। ॥౯॥
విక్రాన్తరాఘవాఖ్యోవ్యాయోగశ్చాద్భుతస్సమగ్రాఙ్గః।
ఉన్మత్తపాణ్డవాఖ్యం ప్రేక్షణికం కరుణరసమనోహారి ॥ ॥౧౦॥
చారుసుభద్రాపరిణయనాటకమన్యత్సమగ్రాఙ్గమ్।
రత్నప్రకాశికాఖ్యా శ్రీమల్లక్ష్మీసహస్రటీకాచ ॥ ॥౧౧॥
శ్రీమత్కృష్ణజయన్తీపౌర్వాపర్యస్య నిర్ణయశ్చాపి।
శూద్రాశీర్నిర్ణీతి స్సరస్వతీమాలధనమితి నిబన్ధః ॥ ॥౧౨॥

అన్యశ్చశిష్టసిద్ధాన్తపద్ధతిశ్శ్రేఘమాలాచ ।
కర్తృక్రమనిర్ణీతి కావ్యవ్యాత్కర్షస్యరత్నాచ ॥ ॥౧౩॥

లఘుతరభగవత్పూజా సంగ్రహనామాపికశ్చన గ్రన్థః ।
సోదర్యకన్యకాద్వయవివాహనిర్ణీతినామకో గ్రన్థః ॥ ॥౧౪॥

గార్హస్థ్యమీగ్రథితా గ్రంథా గురుభిః కనద్రసనిబన్ధాః ।
కవిసార్వభౌమబిరుదైరేభి కవికరటిగండభేరుండైః ॥ ॥౧౫॥

ప్రాబోధికస్తుతీద్వే శ్రీహయముఖవేదమౌళిగురువరయోః ।
శ్రీలక్ష్మీహయముఖయోర్లలితతమేపఞ్చరత్ననామనుతీ ॥ ॥౧౬॥

వ్యాఖ్యాచ హంససందేశస్య రసాస్వాదినీతివిఖ్యాతా ।
శ్రీనారాయణసంపత్కుమార రఘునన్దనస్తుతిత్రితయమ్॥ ॥౧౭॥

అష్టాష్టపద్యసున్దరమనఘానుప్రాసబన్ధురం మధురమ్ ।
అక్లిష్టపదపదార్థాశ్లిష్టాపఞ్చాయుధీయనులిరన్యా ॥ ॥౧౮॥

కించ నవరత్నమాలే ద్వేశ్రీశ్రీవాసగుణగణమనోజ్ఞే ।
బవబాలవాదికరణాభిఖ్యాసూచనకనచ్చమత్కారా ॥ ॥౧౯

స్వయంవ్యక్తప్రతిష్ఠాయా అధిమాసోత్సవస్యచ ॥
అతీతశ్రాద్ధకర్తవ్యకాలస్యాపి వినిర్ణయాః । ॥౨౦।

శ్రీలక్ష్మీస్తుతిరన్యా లలితాఽలంకరణమాలికాభిఖ్యా ।
కావేరీలహరీస్తుతిరతిమధురోద్వాహకాలనిర్ణీతిః ॥౨౧॥

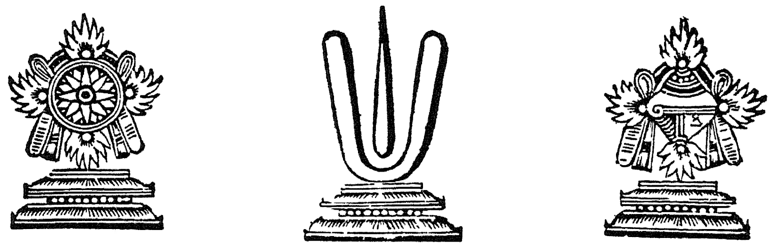
నానాశాస్త్రధ్వన్యస్సర్వాలంకృతినిబద్ధమూర్ధన్యః ।
సవ్యాఖ్యోఽతిగభీరోలలితోఽలంకారమణిహారః॥ ॥౨౨॥

సకలబుధవితతిభోగ్యం స్తోత్రం కిమపిప్రపన్నసౌభాగ్యమ్ ।
వ్యాఖ్యాఽస్యచ ప్రపన్నాభరణాఖ్యాలలితమితమనోజ్ఞపదా ॥౨౩॥

షడధికషష్టిరమీభి ర్గ్రన్థాశ్శ్రీకృష్ణకలిమథనగురుభి ।
ఆసప్తతితమవర్షాద్రచితాఅగ్రేకతిప్రణేష్యన్తే ॥ ॥౨౪॥

పరిగణితేభ్యోప్యన్యేచాటుగ్రంథాః కృతాగురుభిరేతై ।
గద్యమయాః పద్యమయాశ్శైషాం సంఖ్యానశక్యతేవక్తుమ్ ॥౨౫॥

శ్రీః

శ్రియైనమః

శ్రీహయవదనపరబ్రహ్మణేనమః

శ్రీమన్నిగమాన్తమహాదేశికాయనమః

శ్రీమాన్ వేంకటనాథార్యః కవితార్కికకేసరీ ।
వేదాన్తాచార్యవర్యో మే సన్నిధత్తాం సదాహృది ॥

శ్రీవాసబ్రహ్మతన్త్రోత్తమకలిమథనావాప్తచక్రాఙ్కభాష్యం
శ్రీవాసే దేశికేన్ద్రే కలిమథనగురావర్పితాత్మీయభారమ్ ।
రఙ్గేన్ద్రే బ్రహ్మతన్త్రాదిమపదకలిజద్దేశికేన్ద్రాత్తతుర్యం
శ్రీకృష్ణబ్రహ్మతన్త్రాగ్రిమపదపరకాలార్యవర్యం శ్రయామః ॥

శ్రీమతే శ్రీశ్రీకృష్ణబ్రహ్మతన్త్రపరకాల
మహాదేశికాయనమః

శ్రీప్రపన్నసౌభాగ్యస్తవారమ్భః

శ్రీశశ్రీసేనాపతిశఠరిపునాథమునిపుణ్డరీకాక్షాన్ ।
రామం యామునపూర్ణౌ రామానుజమపి సమా
మి మద్గురుభిః ॥ ॥౧॥

శ్రీమాన్సూక్తిమయోద్దామదామాఞ్చితహయానన ।
నిగమాన్తగురుర్ధ్యాయాన్నియమాన్మమమానసే ॥
యోఽసౌ ప్రపన్నసాభాగ్యస్తవోఽస్మాభిరుదీరితః ।
ప్రపన్నాభరణాఖ్యాఽస్య వ్యాఖ్యాఽపి క్రియతే లఘుః ॥
అత్ర యే సుగ్రహార్థాస్స్యుః శ్లోకాస్తాన్న వివృణ్మహే ।
దుర్గ్రహార్థా ఇవాభాన్తి యే తానేవ క్వచిత్క్వచిత్ ॥

వ్యాఖ్యాప్రారమ్భః

అథ శ్రీమాన్ శ్రీకృష్ణబ్రహ్మతన్త్రపరకాలాభిధానస్సంయమీ స్వచికీర్షితస్య ప్రపన్నసాభాగ్యాభిధానస్య శ్రీమన్నిగమాన్తమహాదేశికవిషయకస్య స్తవనస్య నిష్ప్రత్యూహప్రచయస్థైమ్నే ప్రథమం ప్రథమాచార్యాదిగురుపరమ్పరానమనాత్మకం మఙ్గలం నిబధ్నాతి॥ శ్రీతి॥ అత్రాదౌ శ్రీశబ్దప్రయోగాన్మగణన్యాసాచ్చ వర్ణగణశుద్ధ్యాదిర్నిరర్గలైవ॥

ఆర్యాభినన్ద్యసులలితవృత్తం శ్రుత్యన్తదేశికం
కలయన్ । ఆర్యాభినన్ద్యసులలిత వృత్తస్తుత్యా
ధినోమి తదుచితయా ॥ ॥౧॥

వివక్షితం ప్రతిజానీతే ॥ ఆర్యేతి ॥ శ్రుత్యన్తదేశికం ఆర్యైః అభినన్ద్యం సులలితం వృత్తం చరిత్రం యస్య తథావిధం కలయన్ జానన్ తదుచితయా ఆర్యాభినన్ద్య సులలితవృత్తస్య ఉక్తోఽర్థః । స్తుత్యా ధినోమి ప్రీణయామి । అనేన స్తవ్యస్య స్తుతేశ్చానురూప్యం దర్శితం । ఆర్యా ఇత్యభినన్ద్యాని సులలితాని వృత్తాని మాత్రావృత్తాని యస్యాం సా । తయా స్తుత్యేతి వస్తుస్థితిః । శ్లేషోత్తమ్భితస్సమాలంకారః ॥ ॥౨॥

లగతు హృది విమతమూర్ఛిత జగదగదంకారసు
గుణగణ మనఘమ్ । నిగమాన్తదేశికాఖ్యం ప్ర
గుణితయతిపతిమతం పరంబ్రహ్మ ॥ ॥3॥

వివక్షితాం స్తుతిమారభతే ॥ లగత్వితి ॥ విమతైః వేదవిరుద్ధార్థ ప్రతిపాదకైః మతైః మూర్ఛితస్య జగతః అగదంకారాః భిషజః । దుర్మతజనిత మూర్ఛాప్రతీకారేణ జీవయితారః సుగుణాః ఆస్తిక్యపూర్వక నిరవధికవైదుష్యాదయః యస్యతం । ప్రగుణితం ఋజూకృతం యతిపతిమతం శ్రీరామానుజసిద్ధాన్తో యేనతం "ఋజావజిహ్మప్రగుణౌ" ఇత్యమరః । మతాన్తరైర్వక్రమతిభిరన్యథాన్యథోత్ప్రేక్షితస్య శ్రీమద్యామునముని శ్రీభాష్యకారీయస్యసిద్ధాన్తస్యార్జవప్రదర్శయితేతిభావః । యద్వా- ప్రగుణితం ప్రకృష్టగుణశాలికృతం సర్వమతేభ్యోఽగుణవత్తమత్వేన ప్రకాశితం యతిపతిమతం యేనతదిత్యర్థః సుగమమన్యత్ ॥ ॥౩॥

నిర్ధుత కథక వితానం కవితాన్వితజగత్త్రయం
కిమపి । రత్నం హృది భాతు తమాం భాతు
తమాంస్యస్య మమ విధూనయతు ॥ ॥౪॥

నిర్ధుతేతి ॥ ఉత్తరార్ధే- భాతుతమాం, భా, తు, తమాంసి, అస్య, ఇతిచ్ఛేదః,రత్నం తత్త్వేనాధ్యవసితో నిగమాన్తగురు । హృది వక్షసి మనసిచ భాతుతమాం అతిశయేన దీప్యతామ్ । అస్యరత్నస్య భాతు దీప్తిస్తు ఆదన్తోఽయంభాశబ్దః । మమ తమాంసి విధూనయతు । ఇతియోజనా । అత్రపూర్వార్ధే ప్రథమద్వితీయ పాదాన్తాద్యోస్సస్వరవ్యఞ్జన చతుష్టయస్య యమనాత్సందష్టయమకమ్ । ఏవముత్తరార్ధేఽపి ॥ ॥౪॥

కమపి గురుమతిపవిత్రం కలయేకలికలుషతృణ
గణలవిత్రమ్ । విమతవన వీతిహోత్రం విశ్వా
మిత్రాన్వయామ్బురుహ మిత్రమ్ ॥ ॥౫॥

స్తోతారం శ్రీజానేస్తోతారమప్యాత్తపఫలం కిమ
పి । తత్తనయం విత్తనయం విత్తనయత్రితధి
యం శ్రయే హృదయే ॥ ॥౬॥

స్తోతార మితి ॥ ఉత్తరార్ధే । తస్యాః తోతారమ్బాయాః తనయం విత్తాః విచారితాః నయాః శాస్త్రాణి యేనతం "విన్నవిత్తౌ విచారితే" ఇత్యమరః । విత్తేన ధనేన నయత్రితా అనాకృష్టాధీః యస్యతం । నశబ్దేన సమాసః ॥ ॥౫॥ ॥౬॥

సుగుణమణిరత్నసానుం సుధీహృదిన్దూపలౌఘ
సితభానుమ్ । సర్వార్థవిబుధధేనుం సంతతమ
ఞ్చామ్యనన్త గురుసూనుమ్ ॥ ॥౭॥

విద్యాకాచనహృద్యా హృద్యాస్తాం మమధు
తాఖిలావిద్యా । స్వాద్యార్థవివిధపద్యా పద్యా
నిశ్శ్రేయసస్య నిరవద్యా ॥ ॥౮॥

విద్యేతి ॥ స్వాద్యార్థాని వివిధాని పద్యాని శ్లోకాః యస్యాస్సా । నిశ్శ్రేయసస్య పద్యాసరణిః । కాచనవిద్యా తత్త్వేనాధ్యవసితో గురుః । ఏవమగ్రేఽపి తత్ర తత్ర ద్రష్టవ్యమ్ । పూర్వోత్తరార్ధయోః హృద్యాహృద్యా పద్యాపద్యేతి సందష్టయమకం ద్రష్టవ్యమ్ ॥ ॥౭॥ ॥౮॥

విశ్రుతతమవైరాగ్యం వివిధాగమవిత్ప్రసన్నజ
నభోగ్యమ్ । జగతాం సుమహద్భాగ్యం నిగమా
న్తార్యాత్మకం జయతు యోగ్యమ్ ॥ ॥౯॥

ద్విరసనగిరి మురనిరసన ఘుణ్టా కీనాశనాశలుణ్టాకీ
వేదాన్తాచార్యవపు ర్వేదాన్ వివృణోతి వితను
తే మోదాన్ ॥ ॥౧౦॥

ద్విరసనేతి ॥ కీనాశనాశస్య యమకర్తృకహింసాయా ఇతి యావత్ । లుణ్టాకీ మోషయిత్రీ ॥ ॥౯॥ ॥౧౦॥

చిత్రచరిత్రస్సజయతు నైశ్వామిత్రాబ్జనయన
గురుపౌత్రః । యశ్శ్రావణఇతి విదితోమాసే ప్రా
దుర్బభూవ భాద్రపదే ॥ ॥౧౧॥

చిత్రేతి ॥ వైశ్వామిత్రః విశ్వామిత్రగోత్రాపత్యం యః అబ్జనయనగురు పుణ్డరీకాక్ష దీక్షిత ఇతి ఖ్యాత ఆచార్యః తస్యపౌత్రః । శ్రావణఇతి శ్రావణీ పౌర్ణమాసీ అస్మిన్నితి శ్రావణోమాస ఇతి "సాస్మిన్ పౌర్ణమాసీతీ" త్యణ్ । తథా విదితోఽపి భాద్రపదే మాసే కన్యాభాద్రపదమాసే ప్రాదుర్బభూవేతి చిత్రమ్— శ్రవణే నక్షత్రే జాతః శ్రావణ ఇతిపరిహార "తత్రజాత" ఇత్యర్థే "సన్ధివేలాద్యృతు నక్షత్రేభ్యోఽణ్" త్యణ్ ॥ ॥౧౧॥

ద్వావపి కవీసమానౌ భగవత్పాదూస్తవాద్భి
దాత్వనయోః । హన్త నభస్య శ్రవణే భవతి
స్మైక పరస్తు భూశ్రవణే ॥ ॥౧౨॥

ద్వావపీతి ॥ కవీ ప్రాచేతసనిగమాన్తగురూ భగవత్పాదూస్తవాత్ భగవత్పాదుకాస్తవనాద్గ్రన్థాత్ సమానౌ । ఏకః వేదాన్తగురుః । నభసి భవం నభస్యం దిగాదిత్వాద్భవార్థేయత్ । యత్ శ్రవణాం శ్రోత్రం తత్ర భవతిస్మ అజాయత । పరః ప్రాచేతసస్తు— భువః శ్రవణే భవతిస్మేత్యేతావానేవ తయోర్భేదః । పాదుకాస్తోతృత్వంతూభయోస్తుల్యమేవ । భూశ్రవణే వల్మీకే ఇతితు తత్త్వమ్ । భూశ్రవణోత్పన్నాదప్యన్తరిక్ష శ్రవణోత్పన్నః ఉత్కృష్యత ఇతిభావః । అతఏవోపమేయాధిక్య పర్యవసాయీ వ్యతిరేకః । నభస్యస్య సౌరభాద్రపదమాసస్య శ్రవణే తద్ఘటకశ్రవణనక్షత్రే భవతిస్మేతి వస్తుస్థితిః "స్యుర్నభస్యప్రౌష్ఠపద భాద్రభాద్రపదాస్సమాః" ఇత్యమరః ॥ ॥౧౨॥

ద్వావిహ వేదాన్తగురూ కన్యాజాతౌహి భార
తప్రథితౌ । ఏకస్సూత్రకృదాసీదన్య స్తద్భాష్య
తత్త్వటీకాకృత్ ॥ ॥౧౩॥

ద్వావిహేతి ॥ వేదాన్తగురూ వేదాన్తప్రవర్తకాచార్యౌ ద్వౌ కన్యాజాతౌ కన్యాయాం మత్స్యగన్ధాఖ్యాయాం దాశరాజతనయాయాం— కన్యామాసేచ । జాతావితి భారతే శ్రీమన్మహాభారతే భారతఖణ్డేచ ప్రథితౌ ఏకః తయోర్మధ్యే ఏకతరః వేదవ్యాస ఇత్యర్థః । సూత్రకృత్ బ్రహ్మసూత్రప్రణేతా ఆసీత్ । అన్యః నిగమాన్తగురుస్తు— తద్భాష్యస్య బ్రహ్మసూత్రభాష్యస్య తత్త్వటీకాకృత్ యథావస్థితార్థప్రకాశకతత్త్వటీకాఖ్యవ్యాఖ్యానప్రణేతా ॥

భానూపభుక్తకన్యాజాతౌ ద్వౌ విశ్రుతౌ మహో
దారౌ । ఆచతుర్థదాదపి మోక్షప్రదమేన
యోర్గురుం సుధియః ॥ ॥౧౪॥

భాన్వితి । భానునా ద్యుమణినా ఉపభుక్తాయాం కృతసంభోగాయాం కన్యాయాం కున్త్యాం, పక్షే- సూర్యారూఢకన్యామాసె జాతౌ ద్వౌ కర్ణోనిగమాన్తగురుశ్చ । మహోదారౌ అర్థదత్వాత్ పరమపురుషార్థదత్వాచ్చేతి భావః । అన్యత్సుగమమ్ ॥ ॥౧౪॥

అస్యగురోర్వైజననం విచిన్తయన్నేష భాద్రప
దమాసమ్ । భాద్రపదమాసమేనం మన్యేమాం
హన్తతత్క్రతునయేన ॥ ॥౧౫॥

అస్యగురోరితి ॥ అస్యగురోః వైజననం సూతిమాసభూతం 'సూతిమాసోవైజననః' ఇత్యమరః । భాద్రపదమాసంవిచిన్తయన్ ధ్యాయన్ ఏషః అహంమాం ఏవముపాసీనం మాం తత్క్రతునయేన యథాక్రతున్యాయేన భాద్రపదమాసం తథాభూతం మన్యే । వస్తుతస్తు- మాం

ఆచార్యనైజనన మభ్యర్థనీయతయా చిన్తయమాన మితిభావః। భద్రాణాం కల్యాణానాంఇదం భాద్రం యత్పదం స్థానం తత్ ఆసమ్। అహం సకలకల్యాణాస్పదమాసమితి మాం మన్యే ఇత్యర్థః॥ ॥౧౫॥

శ్రవణోదయభాగుచితం శ్రవణానన్దం సుగోభిరాతనుతే। నక్వాపిధనిష్ఠాశ్రయమభిలషతేఽసౌకలానిధిశ్చిత్రమ్॥ ॥౧౬॥

శ్రవణేతి॥ శ్రవణేతన్నామ్ని నక్షత్రే ఉదయభాక్। కలానిధిః విద్యానిధిః। చంద్రమాశ్చ। సుగోభిః శోభనాభిః వాగ్భిః "నపూజనా" దితి నిషేధాన్న "గోరతద్ధితలుకీ" తి సమాసాన్తష్టచ్। శ్రవణస్య తన్నక్షత్రస్య- శ్రోత్రస్యచ। ఆనన్దమ్। ధనిష్ఠాయాః తన్నామతారకాయాః ఆశ్రయణా నక్వాప్యభిలషతఇతిచిత్రమ్। శ్రవణనక్షత్రచారానుపదమేవ ధనిష్ఠాశ్రయణావశ్యంభావాదితిభావః। ధనమేషామస్తీతి ధనవన్తః అతిశయేన ధనవన్తో ధనిష్ఠాః। ధనవచ్ఛబ్దాదిష్ఠని "విన్మతోర్లుగి" తిమతుపోలుక్। "ఇష్ఠేమేయస్సు" తి ధనశబ్దస్య టిలోపః। తేషామాశ్రయణంనాభిలషతఇతి తుతత్త్వమ్। మహావైరాగ్యశేవధిరితిభావః॥ ॥౧౬॥

తీర్థగిరీశరమాపతి తీర్థదినేయదయముదయమాపగురుం। ఉచితాఽస్యతీర్థతాప్తిస్తద్యత్పదతీర్థపావితం భువనమ్॥ ॥౧౭॥

తీర్థేతి॥ తీర్థగిరిరితివేంకటాద్రేరేవ నామాన్తరమ్। "సర్వతీర్థమయోయస్మాత్తస్మాత్తీర్థగిరిస్స్మృతః" ఇతివేంకటాద్రిమాహాత్మ్యోక్తేః। తీర్థతాప్తిః గురుత్వావాప్తిః "నిపానాగమయోస్తీర్థమృషిజుష్టజలేగురౌ" విత్యమరః॥ ॥౧౭॥

విశ్వామిత్రాన్వయజోఽప్యేష గురుర్విశ్వమిత్రి
తాం యదగాత్ । అభిజనవిసదృశమపి సద్వృ
త్తం తత్సమ్మతం సతాం మన్యే ॥ ॥౧౮॥

విశ్వామిత్రేతి ॥ ఏషగురుః విశ్వామిత్రాన్వయజోఽపి సర్వవిరోధినోఽన్వయేజాతోఽపి । యద్వా- విశ్వేఅమిత్రా రిపవోయస్య తస్మిన్నన్వయేజాతోఽపి । వస్తుతస్తు- విశ్వేషాం మిత్రం విశ్వామిత్రః ఋషిః "మిత్రేచర్షౌ" ఇతి విశ్వశబ్దస్య దీర్ఘః । తదన్వయజ । విశ్వమిత్రతాం సర్వసుహృత్త్వం । విశ్వమిత్రశబ్దః ఉదాహృతసూత్రప్రత్యుదాహరణమ్ । యద్యస్మాత్ అగాత్ । తత్తస్మాత్ అభిజనస్య వంశస్య విసదృశమపి అననురూపమపి సద్వృత్తం ప్రశస్తవృత్తిః సతాం సమ్మతమితిమన్యే । "వయస కర్మణోఽర్థస్య శ్రుతస్యాభిజనస్య చ । వేషవాగ్వృత్తిసారూప్యమాచరన్ విచరేదిహ" ఇతితు స్వాభిజనానుగుణసద్వృత్త్యనతిలఙ్ఘనమాత్రపరమితిభావః ॥ ॥౧౮॥

ప్రాచార్యవరదదేశికవాచా స్యాదయమితీరితః
కృపయా । ఆచార్యోఽనిదమాదిమవాచామా
సీద్య ఏషగురురిద్ధామ్ ॥ ॥౧౯॥

ప్రాచార్యేతి ॥ అత్ర "యోబాల్యేవరదార్యస్యే" త్యాదిశ్లోకద్వయార్థసంగ్రహః । ప్రాచార్యోయ వరదః వ్యాత్స్యవరదగురుః । దేశికః ఆత్రేయరామానుజాచార్యః తయోః వాచా అయం స్యాత్ అభివర్ధతాం ఇతికృపయాఈరితఇతి యోజనా । అనేన "శ్రీమద్భాష్యం స్యాదసావిత్యనుపధివరదాచార్యరామానుజాభ్యాం సమ్యగ్దృష్టేనే" త్యుక్తార్థః ప్రత్యభిజ్ఞాపితః ॥ ॥౧౯॥

పరవాదిహంసజలదస్వరసకృపాసారలమ్భితవివృ
ద్ధిః । ఉత్తమశస్యత్వమయన్ ఫలమవికలమదిత
యస్సతాం సోఽవ్యాత్ ॥ ॥౨౦॥

వరేతి ॥ ఉత్తమం యత్ శస్యం వ్రీహ్యాదిసస్యం "సస్యేనపరిజాతే" ఇతిసూత్రే శస్యేనేతిపాఠాన్తరస్యోక్తే "శస్యంసస్యంచకస్యతే" ఇతిద్విరూపకోశోక్తేశ్చ । తత్త్వమ్ । అన్యత్ర- ఉత్తమైర్భృగైః శస్యత్వం ప్రశంసనీయత్వమ్। అవికలం ఫలం నిశ్శ్రేయసరూపం ప్రయోజనమ్ । అన్యత్ర- సంపూర్ణం వ్రీహిధాన్యాదిరూపం ఫలమ్ ॥౨౦॥

విరచితజగదానన్దం విచిత్రతనుయుక్తివిరుధాం
కన్దమ్ । నన్దన్మహసాం బృన్దం కన్దళయతు కమ
పి హ్నైమస్పన్దమ్ ॥ ॥౨౧॥

విరచితేతి ॥ నన్దదితి భిన్నంపదమ్ । మహసాంబృన్దస్యవిశేషణమ్। నిత్యానన్దవదితితదర్థః । అత్రాచార్యస్యైవ మహోబృన్దత్వేనాధ్యవసితి ॥ ఏవమగ్రేఽపి ॥ ॥౨౧॥

విద్యావిలాసభూమ్నో విద్యాం నిగమావతంస
గురునామ్నః । కాఽనపి విదితమహిమ్నః కల్పిత
యతిభూమిభృన్మతస్థేమ్నః ॥ ॥౨౨॥

విద్యేతి । విద్యావిలాసభూమ్నః తత్త్వనాధ్యవసితానాచార్యాన్ । విద్యాం జానీయామ్ ॥ ॥౨౨॥

విద్రాణానాం భవనిశి నిద్రాణానాం సమాధకద
రిద్రా । ప్రద్రావితసకలభయా ముద్రాకాచిన్మమా
స్తు భద్రాయ ॥ ॥౨౩॥

కమనీయతమనుచర్యం కథకజనావార్యధైర్య
ధురీధుర్యమ్ । కల్యాణాద్రిస్థైర్యం కలయేమా
చార్యసంజ్ఞమాశ్చర్యమ్ ॥ ॥౨౪॥

కమనీయేతి । కల్యాణాద్రిః కనకాచలః తస్యస్థైర్యమివస్థైర్యం యస్యతమ్ ॥ ॥౨౪॥

సచ్ఛిఖమచ్ఛమహార్ఘం సచ్ఛిరసాధార్యమాశ్రి
తోచ్ఛ్రియదమ్ । హృత్సంపుటనిదధ్యాం త్ర
యీశిఖాగురుశిఖామణిం సతతమ్ ॥ ౨౫॥

అథచూడాయాం ప్రభృత్యాచరణపలినమాచార్యమనుధ్యాయతి। సచ్ఛిఖమిత్యాదినా॥సతీ ప్రశస్తా శిఖాచూడాయస్యతం ప్రశస్తకిరణంచ । “ఘృణిజ్వాలెఅపిశిఖే” ఇత్యమరః । అచ్ఛశ్చాసౌమహార్ఘశ్చేతి విశేషణోభయపదకర్మధారయః । తం । అచ్ఛం అస్పృష్టరాగాదిదోషమలం అన్యత్ర- త్రాసాదిమణిదోషవిధురతయానిర్మలం। మహార్ఘః అర్ఘః పూజావిధిః మూల్యంచ యస్యతమ్ । “మూల్యేపూజావిధావర్ఘః” ఇత్యమరః । సతాం బ్రహ్మవిదాం ఐశ్వర్యాదిభిః ప్రశస్తానాంచ- శిరసాధార్యం మాన్యం భరణీయంచ ఆశ్రితానాం ఉచ్ఛ్రియదం జ్ఞానాద్యతిశయప్రదం ఐశ్వర్యాద్యాన్నత్యదంచ। స్పష్టమన్యత్ । అనేనసందర్భేణ “అత్రాసంమానధామాన్యం స్థిరం భోగ్యం ప్రకాశకమ్ । మహార్ఘంరుజ్జళంరత్నం సురక్షం సుగ్రహంనృణా” మిత్యాద్యుక్తమహారత్నగుణసమృద్ధిస్సంగృహీతా ఆచార్యేపయికిగుణసమృద్ధిశ్చ । అత్రశిఖావైశిష్ట్యేనాచార్యస్య ధ్యానమభిహితమ్ ॥

త్రయ్యాశ్శిరః పరిష్కృతిరవ్యాన్నస్సకలగురుషు
మూర్ధన్యః । తచ్ఛిరసోఽపిపరిష్కృతిరచ్ఛిన్న
శ్రీశ్శిఖాఽపి ధాయాన్నః ॥ ౨౬॥

శుచితామేతస్య గురోరుచితాం జగతామభిప్రక
టయన్తీమ్। అమినన్నైమనసిశిఖాంధామనిధేర్బా
ఢమస్తతో భాన్తీమ్ ॥ ౨౭॥

శుచితామితి ॥ ఏతస్యగురోః శుచితాం అగ్నితాంశుద్ధతాంచ। ఉచితాంయుక్తాంసతిం జగతాం అభిప్రకటయన్తీం ।ధామనిధేర్భానోః అస్తతః అస్తమయె సార్వవిభక్తికస్తసిః । బాఢం భృశం భాన్తీం సాయ

మాదిత్యకరాణామగ్నౌ ప్రవేశస్య "సాయమగ్నిం ప్రవిశతీ" తి శ్రుతి
సిద్ధతయా తద్దైవతస్యా ప్రకాశ ఇతి భావః । అన్యత్ర ధామనిధేరిత్యే
తద్గురోర్విశేషణతయా యోజ్యమ్ । తేజోనిధేరితి తదర్థః । బాఢమ
స్తత ఇతి సమస్తం పదమ్ । ప్రశస్తే మస్తక ఇతి తదర్థః । "భృశప్రశస్త
యోర్బాఢ" మిత్యమరః । ధామ్నాం శిఖాం జ్వాలాం చూడాం చ ।
మనస ఆమనస్తే ॥ పద్యద్వయేఽపి శిఖాఽనుప్రాసః ॥ ॥౨౭॥

చికురా అపి మూర్ధన్యాస్సుకరాః ప్రాజ్ఞేన కృష్ణ
రుచిధన్యాః । ఇతి కిం ను బోధయన్తశ్శిరోధిరూఢా
గురోర్విభాన్తి కచాః ॥ ॥౨౮॥

చికురా ఇతి ॥ కృష్ణరుచిధన్యాః భవతి ప్రీత్యా ధన్యాః అసిత
చ్ఛవిజుష ఇతి చ । చికురా అపి చపలా అపి "చపలశ్చికురస్సమౌ" ఇత్య
మరః । కున్తలా ఇతి తు వస్తుస్థితిః । ప్రాజ్ఞేన గుణగ్రాహిణా మూర్ధన్యాః
శిరస్యాః సుకరాః । మాన్యాః కార్యా ఇత్యర్థః । ఇతి బోధయన్త ఇవ ॥

అపి సంజీవనవిద్యామాప్య కవేర్వ్యస్మరత్కచ
ప్రాక్తామ్ । మా భూమ తథాఽముష్మాత్కవే
రితి గురోస్సముల్లసన్తి కచాః ॥ ॥౨౯॥

అపేతి ॥ కచ తన్నామా బృహస్పతిసుతః ప్రాక్ పూర్వం కవేః
శుక్రాత్ సంజీవనవిద్యాం మృతసంజీవనీం నామ విద్యాం ఆప్య ల
బ్ధ్వాఽపి । ఆఙ్పూర్వకాదాప్నోతేః క్త్వో ల్యప్ । తాం విద్యాం వ్యస్మ
రత్ । శుక్రసుతయా ఆత్మానం పరిణేతుకామయా దేవయాన్యా
శాపేన వ్యస్మార్షీత్ । స హి ఆత్మానం కామయమానాం తాం
గురుపుత్రీత్యగృహ్ణానః కుపితయా తయా విస్మరాస్మత్తాతదత్తాం తాం
విద్యామితి శప్త ఇతి భారతీయా కథాఽత్రానుసంధేయా । అముష్మా
త్కవేః శుక్రాత్ కవయితురాచార్యాదితి వస్తుస్థితిః । క్వచిదపి తథా
మా భూమ । విద్యాం ప్రాప్య మా విస్మార్ష్మ । యతో లూనా అపి పునః

ప్రరోహేమెతిభావ । ఇతిబోధయన్త కింను అస్యగురో ఆచార్యస్య బృహస్పతేరిత్యపిగమ్యతే । కచా ఽచనామాన తత్పుత్రా । శిరోరుహాఇతివస్తుస్థితి । సముల్లసన్తి । హృష్యన్తి ప్రకాశన్తేచ ॥౨౯॥

ద్వేచశ్రుతీశిఖైకావేదాన్తగురుం విభూషయన్తి
తరామ్ । విశదంపరిష్క్రియన్తే భూయస్యశ్శ్రు
తిశిఖా పునరనేన ॥ ॥౩౦॥

ద్వేచేతి ॥ శ్రుతీకర్ణా । శిఖా చూడాచ । శ్రుతయః కర్ణా । శిఖా చూడాశ్చ । అన్యత్ర- శ్రుతిశిఖాః వేదాన్తాః పరిష్కృతాః అలంకృతాః యథావదర్థతయావ్యవస్థాపితాశ్చ ॥ ॥౩౧॥

గురుణాఽశేషాస్వమునా నిర్దోషం స్థాపితాస్వపి
శ్రుతిషు । శ్రుతియుగమేవాస్యగురోశ్చిత్రం దో
లాయతేఽభిదోషమితి ॥ ॥౩౧।

గురుణేతి ॥ అమునా గురుణా అశేషాస్వపి శ్రుతిషు నిర్దోషం యథాతథా స్థాపితాసు నిశ్చలీకృతాస్వపి అస్యగురో శ్రులియుగమేవ అక్షిదోషం అభితోదోషా యస్యతత్తథోక్తం దోలాయతే చలతి సంశయితార్థాఽభవదితిచిత్రమ్ । పరిహారస్తు శ్రుతియుగం కర్ణద్వయం దోషమభి బాహ్వాభిముఖం । అభిశబ్దస్య "అభిరభాగే" ఇతికర్మప్రవచనీయసంజ్ఞాయాం తద్యోగే "కర్మప్రవచనీయయుక్తేద్వితీయే" తి దోశ్శబ్దాద్ద్వితీయా । దోలాయతే "కర్ణాదోస్తమ్భగోలినా" విత్యుక్తరీత్యాలఙ్కృతఇతి మహాపురుషలక్షణముక్తమ్ ॥ ॥౩౧॥

శ్రుతియుగళమపి సమానం తుల్యముపస్కార్య
మితి విబోధయితుమ్ । సమమణిమణ్డలకుణ్డలమ
ణ్డితకర్ణద్వయో గురుర్భాతి ॥ ॥౩౨॥

శ్రుతీతి ॥ శ్రుత్యోః సంస్కృతద్రమిడభాషారూపయోర్వేదయోః కర్ణయోశ్చయుగళమపి సమానం ప్రతిపాద్యార్థతౌల్యాత్తుల్య

రూపం పూజ్యంచ । పక్షే- సమపరిమాణమిత్యర్థః । అత ఏవ తుల్య
మేవోపస్కార్యం సత్కరణీయం అలంకరణీయంచ ॥ ॥౩౨॥

పూర్ణకలాద్ద్విజరాజాదస్మాదహమపి తథాభవే
యమితి । బాలద్విజరాజస్సితమృత్పుణ్డ్రనిభాద్వి
భాతిగురువదనే ॥ ॥౩౩॥

పూర్ణేతి ॥ పూర్ణాః కలాః శాస్త్రాణి షోడశాంశాశ్చ యస్య తస్మా
త్ ద్విజరాజాత్ విప్రవర్యాత్ చన్ద్రమసశ్చ । బాలద్విజరాజ ఇత్య
త్రాప్యేవమేవ॥ ॥౩౩॥

భ్రూయుగయమునాయుగలాన్తరాళ మిళితో
ర్ధ్వగా ద్విధాగఙ్గా । సితపుణ్డ్రనిభాగురుముఖజల
ధావతిరోహితా లసతిచిత్రమ్ । ॥౩౪॥

భ్రూయుగేతి ॥ అతిరోహితా అత్యరుణా లసతి అనాచ్ఛాది
తరూపేతి వస్తుస్థితి । అత్ర గఙ్గాయాః యమునాయుగళమేళనోర్ధ్వభా
గద్విధాప్రవృత్తత్వాదికం సర్వమపి చిత్రమేవ॥ ॥౩౪॥

హరివామపాదజనుష స్తదాకృతిత్వం సమోచి
తమితీవ । విశదోర్ధ్వపుణ్డ్రదమ్భాద్విష్ణుపదీ గురు
ముఖవిభాతితథా॥ ॥౩౫॥

హరీతి ॥ తథాభాతి విష్ణువామపాదతుల్యాకృతిర్భాతీత్యర్థః ।
అనేన "విష్ణుపాదాకృతిం పుణ్డ్రం శ్వేతమృత్స్నామయంశుభమ్" ।
ఇత్యాదివచనేషు విష్ణుపాదాకృతిమిత్యస్య విష్ణుపాదస్యాకృతిరివాకృతి
ర్యస్యేతివిగ్రహః, నతు విష్ణుపాదయోరాకృతిరివాకృతిరితివ్యాఖ్యాత
మ్ । ఏవమేవార్థో వైఖానససూత్రభాష్యేవర్ణితఇత్యస్మదాచార్యాః ॥

అచపలగురుసేవకత స్స్వచపలతామార్జనాయ
తద్వదనే । విద్యోతతే నితాన్తం విద్యుచ్ఛ్రీచూ
ర్ణతిలక దమ్భేన ॥ ॥౩౬॥

సితపుణ్డ్రరేఖికాద్వయమధ్యశ్రీచూర్ణరేఖికాఽ
స్యగురోః । సుఖవిహారదశ్వముఖభుజ యుగపరి
రబ్ధారమెన భాతితమామ్ ॥ ॥౩౭॥

అత్రహయవదనస్య ధవలిమ్నా శ్రియ పిశఙ్గతయాచ తద్భుజద్వయపరిరబ్ధ లక్ష్మీతాదాత్మ్యేనసితమృదూర్ధ్వపుణ్డ్రరేఖాద్వితయవలయితశ్రీచూర్ణరేఖాయాస్సంభావనమ్ ॥ ॥౩౭॥

పాండురమృదూర్ధ్వపుణ్డ్రద్వితయె శ్రీచూర్ణతిల
కరేఖాఽస్య । గఙ్గాప్రవాహయుగసంగతిభాస్వ
రసరస్వతీ వెద్ధె ॥ ॥౩౮॥

జ్యోతిష్మతోఽస్యగణ్డద్వితయం యుక్తంవిభాతి
వజ్రసమమ్ । చిత్రమిదం హర్షణతాం శోభన
తాంచాపి విన్దతె యదిదమ్ ॥ ॥౩౯॥

జ్యోతిష్మతఇతి ॥ జ్యోతిష్మత జ్యోతిశ్శాస్త్రవెదితురిత్యర్థః । అస్యగురోః గణ్డద్వితయం గణ్డశబ్దేనాతిగణ్డస్యాపిగ్రహణం । తత్సంజ్ఞయోర్యోగయోర్ద్వయం వజ్రసమం వజ్రయోగతుల్యం భాతి ప్రతిభాతీతి యుక్తమ్ । జ్యోతిర్విద్భిః “నిన్ద్యన్తెనిత్యయోగెష్విహ నవపరిఘస్సవ్యతీపాత వజ్రౌ వ్యాఘాతో వై ధృతిశ్చప్రథమపరిగతాశ్శూలగణ్డాతిగణ్డా” ఇతితయోస్తస్యచ తుల్యయోగక్షెమత్వోక్తెరితిభావః। ఇదంతుచిత్రమ్ । యద్యస్మాత్ ఇదం గణ్డాతిగణ్డయుగ్మం । హర్షణతాం శోభనతాం తన్నామకయోగతాంచాపి విన్దతఇతి । గణ్డాతిగణ్డయోర్హర్షణశోభనయోగతాయా కదాప్యయోగాదితిభావః । పరిహారస్తు జ్యోతిష్మతః తెజస్వినః అస్యగురోః గణ్డయోః కపోలయోర్యుగం వజ్రసమం హీరఫలకనిభమితి లావణ్యాతిశయోక్తిః । హర్షణతాం ద్రష్టౄణామానన్దకత్వం శోభనతాం మఙ్గలత్వంచ విన్దతఇతి ॥౩౯॥

ఆశ్రవణం విశ్రాన్తనయనే నతవితతిసంపదామ
యనే। నిగమాన్తగురోర్వదతశ్శ్రుత్యన్తద్వయ
విషక్తదృష్టిత్వమ్ ॥ ॥౪౦॥

ఆశ్రవణమితి ॥ శ్రుత్యంతయోః శ్రవణప్రాన్తయోః ద్వయే వేదాన్తద్వితయేచ విషక్తే దృష్టీ లోచనే యస్య। అన్యత్ర- విషక్తా దృష్టిః జ్ఞానం యస్యస। శ్రుత్యన్తద్వయవిషక్తదృష్టిః। తస్యభావం తత్త్వంవదతః ప్రకాశయతె ఇత్యర్థః ॥ ॥౪౦॥

మీనస్సనాతన ప్రాగేకస్మైబ్రహ్మణేదదౌ వేదాన్।
దత్తేఽస్యనయనమీనోబ్రహ్మశతాయ శ్రుతీ
స్తదర్థాంశ్చ ॥ ॥౪౧॥

మీనఇతి ॥ బ్రహ్మణాం వేధసాం బ్రాహ్మణానాంచ శతాయ। అత్రఏకబ్రహ్మశ్రుతిమాత్రదాతృసనాతనమీనాపెక్షయా అనెకసహస్రబ్రాహ్మణోద్దెశెనవెదాంస్తదర్థాంశ్చదదతో గురువరనయనమీనస్యాధిక్యవర్ణనాద్వ్యతిరేకః ॥ ॥౪౧॥

కలయన్తుముదమభఙ్గాం కామం నతహృదయన
లినసారఙ్గాః। కలితకృపావ్యతిషఙ్గాః కవితార్కి
కసింహగురువరాపాఙ్గాః ॥ ॥౪౨॥

తిలకుసుమసఖితనాసం జలరుహకులమిత్రజైత్ర
నిజభాసమ్। చలదలకం స్ఫురదలికం గురుతిలకం
చేతసానుభూయాసమ్ ॥ ॥౪౩॥

ఏకాదశోగురురయం లోకాధీశావతారదశకస్య।
ఇతిలిఖితతాదృశాఙ్కద్వయమివ దీవ్యతిగురో
ర్భ్రువోర్యుగలమ్ ॥ ॥౪౪॥

ఇదమేవ బిమ్బమన్యత్ప్రతిబిమ్బమముష్యవిద్రు
మాదీతి। వ్యఞ్జయదివబిమ్బాకృతిరఞ్జయతుమ
నోమమాస్యరదవసనమ్ ॥ ॥౪౫॥

ఇదమేవేతి ॥ రదవసనమేవ బిమ్బం చన్ద్రాదివద్బిమ్బస్థానీయం అన్యత్ విద్రుమాది ప్రవాళాదికం అముష్య రదవసనస్య ప్రతిబిమ్బమేవేతి వ్యఞ్జయదివ బిమ్బాకృతి బిమ్బాకారశాలి బిమ్బీఫలసదృశమితీతు తత్త్వమ్ । విద్రుమాదితోఽప్యతిశయితరామణీయకమితిభావః ప్రతిబిమ్బతోఽపి బిమ్బస్యైవోత్కర్ష ఇతి సుప్రసిద్ధమేవ ॥

హాయముఖభూషణముక్తావలీవ దశనావలీవిభా
తి గురోః । నవపద్మరాగసంపుటమివ తన్న్యసనా
య కలితమధరోష్ఠమ్ ॥ ॥౪౮॥

హాయేతి । సంపుటమివ సముద్గక ఇవ । "స్త్రీషు పాత్రీపుటి" త్యనుశాసనాత్సంపూర్వస్య క్లీబత్వమపీతి ధ్యేయమ్ ॥

ద్యోతితసత్త్వాతిశయద్వ్యధికత్రింశద్రహస్యల
తికానామ్ । ప్రథమాఙ్కురాః కిమేతద్దన్తాః కాన్తా
విభాన్తి తావన్తః ॥ ॥౪౯॥

ద్యోతితేతి ॥ ద్యోతిత సత్త్వాతిశయః సత్త్వగుణాతిశయో యాభిస్తాః ద్వ్యధికత్రింశద్రహస్యాని సంప్రదాయపరిశుద్ధ్యాదిద్వాత్రింశద్రహస్యగ్రన్థాః తాన్యేవ లతికాః తాసాం । ద్యోతితసత్త్వాతిశయేతి విశేషణం రహస్యలతికాప్రథమాఙ్కురాణాం ధావళ్యద్యోతనార్థమ్ తావన్తః ద్వాత్రింశత్సంఖ్యాకాః ॥ ॥౪౯॥

ఆశ్రిత్య భాన్తి తదిదం ద్విజాస్సమాశ్శుద్ధవృత్తి
యో యదమీ । తద్గురువర్యస్య ముఖం ద్విజరా
జత్వం దధాతి యుక్తతరమ్ ॥ ॥౪౦॥

ఆశ్రిత్యేతి॥ సమాః సర్వభూతసమాః-తుల్యరూపాశ్చ ద్విజాః విప్రా దన్తాశ్చ । శుద్ధవృత్తయ విశుద్ధజీవికా నిర్మలాచారాశ్చ । పక్షే-శుచిస్థితయః । ద్విజరాజత్వం విప్రాధిరాజతా ద్విజైః దన్తైః రాజత్వం రాజమానత్వం । స్పష్టమన్యత్ ॥ ॥౫౦॥

రసనాభిధసింహాసనసుసమాసీనస్య తురగవదన
స్య । సుప వమానుస్మితసితిమా నిగమాన్త గురో
శ్శ్రీమాన్మమాధునుతామ్ ॥ ॥౪౯॥

అస్యమితహాసభాసా నిపాత్యతేసాపు రేతి పాణి
నినా । మునినాపరావరవిదా మన్యేజ్యోత్స్నా
నిపాత్యతేస్మపురా ॥ ॥౫౦॥

అస్యేతి ॥ అస్యగురోః మితహాసితం మన్ద హాస తస్యభాసా అసా జ్యోత్స్నాపురా నిపాత్యతే నిపాతయిష్యతే "యావత్పురా నిపాతయోర్లడి" తి పురేతి నిపాతయోగే భవిష్యతిలట్ । ఇతిపరావరవిదా పాణినినా మునినా పురా పూర్వమేవ సూత్రప్రణయనావసర ఏవ జ్యోత్స్నా కౌముదీ । జ్యోత్స్నాశబ్ద ఇతితు తత్త్వమ్ । నిపాత్యతేస్మ న్యపాత్యత "లట్స్మే" ఇతిభూతేలట్ । పక్షే– "జ్యోత్స్నాతమిస్రే" తి సూత్రేణ నిపాతిత ఇత్యర్థః । "శాస్త్రేణాన్యథా ప్రాప్తే అన్యథాకరణం నిపాత" ఇతిపాణినీయానాం సంకేతః ॥౫౦॥

శ్రుత్యుత్సారిత గఙ్గాఝరస్య జహ్నోః ప్రథా
మపహ్నోతుమ్ । ముఖతః ప్రథయతిగఙ్గాం
మన్యే సస్మితముఖో గురువరీయాన్ ॥ ॥౫౧॥

శ్రుతీతి ॥ శ్రుతేః వేదాత్ శ్రోత్రాదితితుతత్త్వం । ఉత్సారితః గఙ్గాఝర యేన తస్య జహ్నుమునే ప్రథాం ఉక్తవిధాతిశయ ప్రయుక్తఖ్యాతిం అపహ్నోతుం అపలపితుం సస్మితముఖః గురువరీయాన్ ముఖత కణ్ఠరవేణ- వదనాదితితుతత్త్వమ్ గఙ్గాం ప్రథయతిప్రకాశయతిమన్యే ఇత్యుత్ప్రేక్షా ॥ అత్ర– శ్రుతిప్రతిపాదిత గఙ్గామహిమాపలపితుర్జహ్నోరపి కణ్ఠరవేణ శ్రుతిప్రతిపాదిత తదుత్కర్షంనిర్ధారయితురాచార్యస్య శ్లేషేణాధిక్యవర్ణనాద్వ్యతిరేకస్తదుత్థాపితాచోక్తోత్ప్రేక్షేతి సంకరః ॥ ॥౫౧॥

స్మితముచ్చైరసవన్మిత మథాసమం సితమతా
న్తమపితాన్తమ్ । వేదాన్తదేశికమణేస్సంతను
తాం తాన్తిశాన్తిమత్యన్తమ్ ॥ ॥౫౨॥

స్మితమితి ॥ ఉచ్చైః అతిమాత్రం రసవత్ సరసం మితం । అథ కించ । అసమం అసదృశం సితం స్వచ్ఛం అతాన్తం అమ్లానమపితాన్తమితి విరోధః । తకారాన్తమిత్యవిరోధః । శబ్దార్థయోస్తాదాత్మ్యమిహాశరణమ్ । ప్రపంచితం చైతదస్మాభిరలంకారమణిహారే ఉక్తవిధం నిగమాన్తగురోః స్మితం హసితం । ఈషద్ధసనరూపార్థకస్యాస్య విశేష్యమాత్రపరత్వమ్ । ఈషత్త్వరూప విశేషణాంశస్య మితశబ్దేన పృథగుక్తత్వాత్ । వదన్తిహి "విశిష్టవాచకానాం పదానాం పృథగ్విశేషణ సమవధానే విశేష్యమాత్రపరత్వ" మితి న్యాయవిదః । అత్రార్థాన్తరమపి చమత్కారి- తథాహి । స్మితం స్మితమితిపదం ఉచ్చైరూర్ధ్వం ఆదావితియావత్ । అసవత్ ఇతిచ్ఛేదః । సః సకారోఽన్యాస్తీతి సవత్ తన్నభవతీత్యసవత్ సకారవిధురం సదిత్యర్థః । మితం మితమితి నిష్పన్న మిత్యర్థః । అథ— అథవా అసమం సమం మకారసహితం నభవతీత్యసమం సత్ సితం సితమితి నిష్పన్నమితిస్పష్టమన్యత్ ॥ ॥౫౨॥

కేచనశాన్తివిలాసా స్సముద్ధహాసా విరక్తికృతరాసాః । ఆసాదిత నానారజభాసా స్వదృశాపునస్త్వమూః దానాః ॥ ॥౫౩॥

కేచనేతి ॥ విరక్త్యా వైరాగ్యేణ కృతరాసాః రచితవిలాసాః । విరక్తిశబ్దగతస్త్రీలిఙ్గేన నాయికాత్వం ప్రతీయతే ॥ ॥౫౩॥

అధరిత మధురిమ విధుకర మధురససారామహార్ఘగమ్భీరాః । మలయాచల నిలయానిల వలయాస్తులయన్తి గురుగిరాం ధారాః ॥౫౪॥

వాగ్రసవిధుతక్షౌద్రం వ్యగ్రితవాచాటపరమత
క్షుద్రమ్ । దలితోపనిషదభద్రం దయతాం
మమ కిమపి ధామతదశ్రాద్రమ్ ॥ ॥౫౫॥

య కిల నిజయావాచా క్షుద్రాహితమధువిధూ
ననవిధాతా । బ్రహ్మానన్దమతానీత్స జయతు
వాగీశ్వరో గురుశ్శ్రీమాన్ ॥ ॥౫౬॥

య కిలేతి ॥ య ఆచార్యో హయగ్రీవశ్చ నిజయా స్వీయయా వాచా । కరణే తృతీయా । క్షుద్రాభి సరఘాభి ఆహితం కుసుమేభ్య ఆహృత్య మధుచ్ఛత్రే సంభృతం యన్మధు క్షౌద్రం క్షుద్రాహితమితి విశేషణం ఆసవాదివ్యావృత్త్యై తస్య విధూనన విధాతా తిరస్కర్తా అన్యత్ర— నిజయా నిత్యయా వాచా "స్వకే నిత్యేనిజంత్రిషు" ఇత్యమర । హేతౌ తృతీయా । హేతురిహ అధ్యయనేన వసతిత్యాదావివఫలమ్ । శ్రుత్యై తల్లాభాయేతియావత్ । క్షుద్రం శ్రుతిస్తైన్యరూప నిన్దితాచరణ విధాతృతయాఽల్పీయానితి భావః । అతఏవ అహితః సకలలోక విప్రతీప యః మధుః తన్నామా ఆదిదైత్యః తస్యవిధూననవిధాతా సంహర్తేతియావత్ । బ్రహ్మానన్దమతానిత్ । పరిపూర్ణ బ్రహ్మానన్దానుభవ ప్రకారమాశ్రితేభ్య ఉపదిష్టవాన్ । అన్యత్ర-బ్రహ్మణః వేదాపహారపరితప్తస్య సరసిజాసనస్య ఆనన్దం తదాహరణ విశ్రాణనాభ్యాం హర్షమతానీత్ । సః వాగీశ్వరః మహావాగ్మి శ్రీమాన్ గురు జయతాత్ । అన్యత్ర-గురుః ప్రథమాచార్య శ్రీమాన్ లక్ష్మీసంశ్లిష్ట వాగీశ్వరః హయగ్రీవః "వాగీశ్వరాయవిద్మహే" ఇతి తద్గాయత్ర్యాంవాగీశ్వరత్వేనామ్నానాత్ । జయతాత్ । యద్వా- భగవత్పక్షేఽపి నిజయానా చేత్యత్ర కరణే తృతీయైవ । క్షుద్రాహితమధువిధూననవిధాతాసన్ నిజయావాచా బ్రహ్మానన్దమతానీదితి యోజనా అర్థస్తూక్త ఏవ ॥౫౬॥

అనఘతమవిష్ణుపద్యాదృతసంగా గురుసరస్వతీతు
ఙ్గా । విస్మయనీయచరిత్రా స్వస్మిన్ మగ్నాన్ జ
నానుదఞ్చయతి ॥ ॥౧౮॥

అనఘేతి ॥ అనఘతమాని విష్ణుపద్యాని భగవద్విషయశ్లోకాః తేషు ఆదృతసఙ్గా అనఘతమయా విష్ణుపద్యా గంగయా ఆదృతస్సఙ్గో యస్యాస్సా గురుసరస్వతీ ఆచార్యశ్రీసూక్తిః-గుర్వీ శ్రేష్ఠా సరస్వతీనదీ చ। తుఙ్గా తన్నామ్నీ నదీతి విరోధః । శ్రేష్ఠేత్యవిరోధః । స్వస్మిన్ మగ్నాన్ జనాన్ ఉదఞ్చయతి ఉన్మజ్జయతి సంసారాదుత్తారయతీత్యర్థః । నద్యాం వస్త్వన్తరనిమజ్జనం నిసర్గ । తదున్మజ్జనంత్వాశ్చర్యమితి భావ. ॥౧౮॥

విద్యుద్గభీరశబ్దైర్వర్షన్నమృతమభితాపలోపకర
మ్ । ఘణ్టావతారగురువరకణ్ఠస్స్వాం కన్ధరాగ్ర్య
తాం వదతి ॥ ॥౧౯॥

విద్యుదితి ॥ ఘణ్టావతారగురువరకణ్ఠః విద్యుద్గభీరశబ్దైః తటిద్గమ్భీరగర్జితైః అభితాపలోపకరం అమృతం పయః వర్షన్ స్వాం స్వకీయాం కన్ధరాగ్ర్యతాం జలధరశ్రేష్ఠతాం వదతి ప్రకాశయతి । అన్యత్ర- విద్యుద్భిః విశేషేణద్యోతమానైః గభీరైః భూయస్తరశాస్త్రార్థగర్భితతయా గమ్భీరైః శబ్దైః సూక్తైః అభితాపలోపకరం భవతాపనివారకం అమృతం నిశ్శ్రేయసం వర్షన్ నిశ్శ్రేయసపథం నిరర్గళం సర్వతః ప్రకాశయన్నిత్యర్థః । స్వాం కన్ధరాయాః గ్రీవాయాః అగ్ర్యతాం అగ్రభాగవర్తితాం వదతి । కణ్ఠశబ్దో హి గ్రీవాగ్రభాగవాచీ। "కణ్ఠో గళ" ఇతి కణ్ఠాగ్రభాగవాచిపర్యాయమనుశిష్య 'అథ గ్రీవాయా' మిత్యాదినా గ్రీవాపర్యాయస్య పృథగమరేణానుశాసనాత్ । "కన్ధరః పుంసి మేఘే స్యాద్గ్రీవాయాం కన్ధరా స్త్రియా" మితి శాశ్వతః ॥౧౯॥

గురుగళతులనావాప్త్యైవిరచితయతనో విధూని
తోఽప్యమునా । అతివిస్మయపదమేతచ్ఛఙ్ఖో గు
రుగళతి యత్పునర్ధైర్యాత్ ॥ ॥౫౯॥

గురుగళేతి ॥ పునః ధైర్యాత్ పరాభవప్రయుక్తక్లేశమవిగణయ్యేతిభావః । గురుగళఇవాచరతి గురుగళతి, ఆచార్యకంఠతుల్యో భవతీత్యాశ్చర్యం । గురు అధికంయథాతథా ధైర్యాత్ గళతి చ్యుతో భవతి చ్యుతధైర్యోభవతీతి పరిహారః ॥ ॥౫౯॥

కథకద్విపకణ్ఠీరవగురువరకణ్ఠేన కుణ్ఠితస్ఫూర్తిః ।
శఙ్ఖస్సమహానభిభిన్నయది కుతోఽయం మ
హాదరత్వమియాత్ ॥ ॥౬౦॥

కథకద్వివేతి ॥ మహాన్ దరోభయంయస్యసః । పక్షే– మహాంశ్చాసౌదరశ్శఙ్ఖఇత్యర్థః ॥ ॥౬౦॥

గురుకణ్ఠీరవకణ్ఠస్వతౌల్యదృష్ట్యామహాన్తమాద
రణమ్ । మన్యేసపాఞ్చజన్యోవ్యధాత్తతోఽసౌ
మహాదరః ఖ్యాతః ॥ ॥౬౧॥

గుర్వితి ॥ మహాన్ ఆదరోయస్యసః మహాదరః । వస్తుతస్తు మహాంశ్చాసౌదరశ్శఙ్ఖఇతి పూర్వవదేవ । ఇయంపూర్వశ్లోకోక్తనిరుక్తేరేవప్రకారాన్తరేణవర్ణనమ్ ॥ ॥౬౧॥

కమ్బువరబిమ్బడమ్బరవిడమ్బనధురంధరాఽన
వరతం మో।హృదికన్ధరాసమిద్ధాం రేఖాత్రయబన్ధు
రా గురోరస్య ॥ ॥౬౨॥

విపులస్కన్ధోల్లసితం కృతోపదేశం పరీక్షితేసు
కృతే । శ్రీభాగవతం మమవాక్పరిచినుతాం గు
రువరేణ్యమతిపుణ్యమ్ ॥ ॥౬౩॥

విపులేతి ॥ అత్రాచార్య శ్రీమద్భాగవతయోః శ్లేషః । విపులాభ్యాం ఉన్నతాభ్యామితి యావత్ । స్కన్ధాభ్యాం భుజశిరో

భ్యాం అన్యత్ర—విపులై విస్తీర్ణై స్కన్ధైః ప్రథమాదిద్వాదశాన్తై ర్విచ్ఛేద విశేషైః స్కన్ధైరుల్లసితం । పరీక్షితే "సంవత్సరం తదర్ధం వా" ఇత్యుక్తరీత్యా కృతశలపరీక్షే సుకృతే శోభనం కృతం ఉపకారో యస్య తస్మిన్ కృతజ్ఞే చాన్యత్రేతి ఇత్యర్థః । కృతం ఉపదేశః మోనితం । అన్యత్ర— సుకృతే పుణ్యకారిణి పరీక్షితే తన్నామ్ని రాజ్ఞి కృతః ఉపదేశో యస్యేతి షష్ఠీబహువ్రీహిః । శ్రీయుక్తశ్చాసౌ భాగవతశ్చ తం భగవాన్ భక్తిరస్యేతి విగ్రహః "భక్తేః" ఇత్యనేన ప్రాగ్దీవ్యతీయోఽణ్ । భజ్యతే సేవ్యత ఇతి భక్తిః కర్మణి క్తిన్ పక్షే— శ్రీమద్భాగవతం పురాణం భగవన్తమధికృత్య కృతో గ్రన్థో భాగవత మితి విగ్రహః । అతిపూజ్యం గురువరేణ్యం । అన్యత్ర— గురు అష్టాదశసహస్రసంహితాత్మకతయా మహత్ దశలక్షణకత్వేన పఞ్చలక్షణేభ్యః పురాణాన్తరేభ్యః పూజ్యం వరేణ్యం శ్రేష్ఠం ఇమాని భాగవతస్యైవ విశేషణాని । మమవాక్ పరిచినుతాం స్తువీతు పక్షే— అభ్యస్యతు ॥ ॥౬౩॥

ప్రథితవివిధప్రబన్ధం సింహస్కన్ధం నిరస్తమదగ
న్ధమ్। అతిబన్ధురమదసిన్ధురవరమన్థరగమనమస్తు
మయివస్తు ॥ ॥౬౪॥

హయవదనసదనహృదుర కవాటపరిణాహశృ
ఙ్ఖలాకారాః। మాలాః కమలాక్షాణాం విహరన్తు
విశృఙ్ఖలా గుర్వోర్హృదిమే ॥ ॥౬౫॥

హయవదనేతి ॥ హయవదనస్య సదనం గృహభూతం హృత్ చేతః చేతోరూపభగవన్మన్దిరమితిభావః । తస్య ఉర ఏవ కవాటం తస్య పరిణాహశృఙ్ఖలాకారాః । బన్ధనశృఙ్ఖలా ఇవేత్యుత్ప్రేక్షా । "వనావలీరుత్కలికాసహస్రప్రతిక్షణోత్కూలితశైవలాభాః" ఇత్యాదివత్ ।

ఈదృశస్థలే ఉపమోపక్రమోత్ప్రేక్షేతి సర్వస్వకారః । ఏతత్ప్రపఞ్చశ్చాస్మదీయేఽలఙ్కారమణిహారే ద్రష్టవ్యః । గురోః కమలాక్షాణాం మాలా మెహ్యాది విశృఙ్ఖలావిహారస్తు స్వయం శృఙ్ఖలాత్వేన సంభావ్యమానాఽపి విశృఙ్ఖలావిహార స్త్వతిప్రార్థనమాశ్చర్యమితి భావః ॥

కవితార్కికసింహగురోర్గురోర్మహాసింహశాకకోద్భూతామ్ । విమలాం కమలాక్షాణాం మాలాం నీలావళీం విజానీమః ॥ ॥౬౬॥

ముగ్ధే సుగుణే స్నిగ్ధే గురువరకణ్ఠోపగూహనవిదగ్ధే । పద్మాక్షతులసికామణిమాలే హృదయేఽస్య ఖేలతో లోలే ॥ ॥౬౭॥

ముగ్ధ ఇతి ॥ అత్ర పద్మాక్షతులసీమణిమాలయోః ప్రస్తుతయోః స్త్రీలిఙ్గత్వాత్ ముగ్ధ ఇత్యాదిశ్లిష్టవిశేషణసామ్యాచ్చాప్రస్తుతనాయికాత్వం శ్రీమత్యాచార్యదక్షిణనాయకత్వం చ ప్రతీయత ఇతి సమాసోక్తిః ॥ ॥౬౭॥

హృదయామ్బుజవిహారిణః పురతస్తు రగానవస్య పరిణద్ధామ్ । లీలామరకతడోలాం తులసీమాలాం విభావయామి గురోః ॥ ॥౬౮॥

భవభక్తైరభిజ్ఞైః కృతిజ్ఞైర్గురుముపాస్తసంవీతమ్ । అతిపూతైరవదాతైరుపవీతైశ్చిన్తయామి పరివీతమ్ ॥ ॥౬౯॥

సుగ్రథితయజ్ఞసూత్రత్రయీవిహారతేఽత్రిహాకయ ఇతి కథయన్ । సుగ్రథితయజ్ఞసూత్రత్రయీం హృది దధద్విభాతు సగురుర్మే ॥ ॥౭౦॥

సుగ్రథితేతి ॥ సుగ్రథితం యజ్ఞసూత్రం యజ్ఞకర్మక్రమాభిధాయి శ్రౌతసూత్రం హృదయే వక్షసి మనసి చ । అన్యత్ర- సుగ్రథితానాం యజ్ఞసూత్రాణాముపవీతానాం త్రయీ అన్యత్సుగమమ్ ॥ ॥౭౦॥

వ్యూఢమురోఽస్య సుమహతీలక్ష్మీరస్యేతి విగ్రహం క్రమశః । కాన్తం సమస్తమప్యభివీక్ష్యాన్యపదార్థమప్యథదిదృక్షే ॥ ॥౭౧॥

వ్యూఢమితి ॥ అస్యగురోః ఉరః వ్యూఢం విశాలం, అస్యలక్ష్మీ శోభా సుమహతీ ఇతి క్రమశః క్రమేణ కాన్తం మనోహరం సమస్తం అఖిలమపి అస్యేత్యనుషజ్యతే । అస్యవిగ్రహం దివ్యమఙ్గళశరీరం అభివీక్ష్య అభితోవీక్ష్య అన్యపదార్థమపి వస్త్వన్తరమపి । అపిశబ్దఏతద్దివ్యమఙ్గళవిగ్రహాదన్యస్యవస్తునోఽతినిహీనతాం ద్యోతయతి । అథదిదృక్షే అథశబ్దః ప్రశ్నార్థకః 'మఙ్గళానన్తరారమ్భప్రశ్నకార్త్స్న్యేష్వథో అథ" ఇత్యనుశాసనాత్ । ద్రష్టుమిచ్ఛామికిమ్ । ఆచార్యదివ్యమఙ్గళవిగ్రహం నిర్వర్ణ్య నకిమపిద్రష్టుమభిలష్యామీతిభావః । యద్వాఽథ అనన్తరం అన్యపదార్థం అపిదిదృక్షే ఇతియోజనా । అపి ప్రశ్నే "గర్హాసముచ్చయప్రశ్నశఙ్కాసంభావనాస్వపి" ఇత్యమరః । దిదృక్షే కిమిత్యేవార్థః । పక్షే-వ్యూఢం ఉరః అస్య । సుమహతీలక్ష్మీః అస్య, ఇతిఏవం ప్రకారం విగ్రహం వ్యూఢోరస్కః, సుమహాలక్ష్మీకః ఇతిచ బహువ్రీహివృత్త్యర్థావబోధక వాక్యం క్రమశః క్రమేణ సమస్తం సమాసతాం ప్రాప్తం కాన్తం । క ఇత్యుత్సృష్టానుబన్ధస్యకపో గ్రహణమ్ । కః "ఉరఃప్రభృతిభ్యః కప్" ఇతివిహితకప్ప్రత్యయః అన్తేయస్యతత్తథోక్తంసన్తం అభివీక్ష్య । ఏకవచనాన్తోలక్ష్మీశబ్దోఽప్యురః ప్రభృతిషు పఠ్యతే । అన్యపదార్థం వృత్తిఘటకపదాపేక్షయా అన్యపదార్థమపి । అపిస్సముచ్చయే । అథతద్దర్శనానన్తరమేవ దిదృక్షే । బహువ్రీహేరన్యపదార్థప్రధానత్వాత్తం జ్ఞాతుమభిలష్యామీతిభావః ॥ ॥౭౧॥

జలలులితశుద్ధమృత్స్నాజనితాః పుణ్డ్రాః గురోశ్శుభక్షేత్రే । కాలే నిషేవమాణో విన్దతిలోకోత్తరం రసం లోకః ॥ ॥౭౨॥

జలేతి ॥ జలేనలులితాయా మస్పృణితాయా శుద్ధమృత్స్నయా శ్వేతమృత్స్నయా ।పక్షే- శుద్ధా ఊషరత్వాదిదోషగన్ధావిదూషితతయా స్వాద్వీ।యామృత్స్నప్రశస్తమృత్తికా తయాతస్యాంచజనితాః పుణ్డ్రాః ఊర్ధ్వపుణ్డ్రాః పుణ్డ్రాభిఖ్యానిక్షువిశేషాంశ్చ । "రసాలఇక్షుస్తద్భేదాః పుణ్డ్రకాన్తారకాదయ" ఇత్యమరః।"పుణ్డ్రోదేశేక్షుతిలక భేదేక్రిచ్యుతిముక్తయోః"రితిరత్నమాలా। అముష్యగురోః శుభక్షేత్రే దివ్యమఙ్గలవిగ్రహే । ఉత్తమేకేదారేచ । "క్షేత్రంశరీరే కేదారే" ఇతిమేదినీ । కాలే తత్తదవసరే పరిపాకావసరేచ నిషేవమాణః లోకః లోకోత్తరం సకలలోకసుఖాపేక్షయా శ్రేష్ఠం అతిమధురంచరసం పరిపూర్ణబ్రహ్మానుభవపరీవాహరూపత్కైంకర్యస్వాచ్ఛం ద్యానన్దం అన్యత్ర తేషాంద్రవం విన్దతి॥ ॥౭౨॥

శ్రీచూర్ణతిలకితామలపుణ్డ్రచ్ఛలతో విశుద్ధస
త్త్వమిమమ్। శ్వేతద్వీపకిశోరామేరుకిశోరాన్వి
తా శ్శ్రియన్తేకిమ్ ॥ ॥౭౩॥

శ్రీచూర్ణేతి ॥ విశుద్ధసత్త్వం శుద్ధసత్త్వమయాచ్ఛ్వేతద్వీపాదపి విశిష్టశుద్ధసత్త్వ మిత్యర్థః ॥ ॥౭౩॥

బహిరుద్గతిసహావిద్రుమకరుణాకలశాబ్ధివీచినిచయ
నిభాః । శ్రీచూర్ణరేఖికాన్తర సితమృత్పుణ్డ్రా
స్స్వభావమేఽస్యగురోః ॥ ॥౭౪॥

బహిరితి ॥ బహిరుద్గతాః అన్తరమానాదుపరిపర్యాప్తాః సహవిద్రుమాః సప్రవాళాః కరుణాకలశాబ్ధేః వీచినిచయనిభాః తరఙ్గసంఘాఇవేతి "ప్రచలితోడునిభై" రిత్యాదావివ్రోత్ప్రేక్షా । అన్యత్సర్వం "హయవదనసదనే"తి పద్యవివరణావసరేఽవోచామ। కలశశబ్దస్యాత్ర కచపర్యాయపదసమభివ్యాహారే పాశపక్షహస్తశబ్దానా

కలాపవాచిత్వమివాబ్ధిపర్యాయపదసమభివ్యాహారే క్షీరవాచిత్వమితి కేచిత్ । అమృతకలశజననోపాదానత్వాత్తథావ్యపదేశ ఇత్యపరే । వస్తుతస్తు - అమృతమథనాధారతయాకలశతుల్యత్వాత్కలశశబ్దేనదుగ్ధాబ్ధిరభిధీయతఇతి యుక్తమ్ । "క్షోభ్యతాం కలశస్సర్వైర్మన్దరః పరివర్త్యతా" మితిశ్రీమన్మహాభారతాదిపర్వస్థామృతమథనప్రఘట్టకే కలశత్వేన తస్యోక్తేః । ప్రపఞ్చితం చైతల్లక్ష్మీసహస్రరత్నప్రకాశికాయాం ప్రాదుర్భావస్తబకేఽస్మాభిః ॥ ॥౨౪॥

గురువరజుషోఽమలాయా మృత్స్నాయా వర్ణ
మీషదేత్యాన్తే । జ్యోత్స్నా తద్వత్తమిమం సిత
వసననిభోపగూహ్య భూషయతి ॥ ॥౨౫॥

గురువరేతి ॥ జ్యోత్స్నా చన్ద్రికా గురువరజుష దేశికేన్ద్రం సేవమానాయాః అమలాయాః స్వచ్ఛాయాః మృత్స్నాయాః వర్ణం ఈషత్ స్వల్పం అన్తే ఏత్య । అన్తేఏత్యేత్యనేనతల్లాభాయకృతభూయః ప్రయతనత్వం ద్యోత్యతే । తద్వత్ మృత్స్నయాతుల్యం సితవసనం నిభోవ్యాజోయస్యాస్సా తథాసతీ తమిమం ఆచార్యం ఉపగూహ్య భూషయతి । జ్యోత్స్నాశబ్దః మృత్స్నాశబ్దస్య అన్తేస్థితం వర్ణం త్స్నా ఇత్యాకారవర్ణసముదయం అన్తేలబ్ధ్వా స్వాన్తే ప్రాప్య మృత్స్నాజ్యోత్స్నాశబ్దయోరుభయోరప్యన్తే త్స్నావర్ణోపశ్లిష్టత్వాత్తథోక్తిః ॥ ॥౨౫॥

ఇహపూర్ణా శుభవర్ణావళి త్రయీత్యభిదధన్న
తాం బిభ్రత్ । నిగమాన్తగురోరుదరం భవభ
రజనితం నిరాకరోతు దరమ్ ॥ ॥౨౬॥

ఇహేతి ॥ ఇహ గురోరుదరే శుభావర్ణావళిః అక్షరపఙ్క్తిః యస్యాస్సా త్రయీ వేదత్రితయీ పూర్ణేత్యభిదధన్నుప్రకాశయదివేత్యు

త్ప్రిష్టా । తాం శుభవర్ణావళిత్రయీం బిభ్రత్ । అన్యత్ర శుభవర్ణా వర్ణానాం త్రయీ పూర్ణాభాతి తాం శుభవర్ణాం వళి త్రయీమిత్యర్థః ॥ ॥౭౬॥

ప్రశమితసమస్తమోహామోహాభకపోపమాదుర
వగాహా । గాహేహృదా గురుమణేర్బాహే
క్ష్మాపార్థిమోదపరివాహే ॥ ॥౭౭॥

విస్మయదగుణవిశేషౌ శేషౌపమ్యేన కలితపరిపోషౌ । నిగమాన్తగురోర్దోషౌ దోషౌఘం శమయతాం కలితతోషౌ ॥ ॥౭౮॥

విస్మయేతి ॥ దోషౌ బాహూ । గుణప్రతిభటౌ దోషౌ చ । విస్మయదా ఆశ్చర్యప్రదా గుణవిశేషా యయోః । దోషౌఘం దోషసముదయం శమయతామ్ । లోట్ప్రథమపురుషద్వివచనమ్ । స్వయం దోషయోర్దోషౌఘశమయితృత్వమేవ విస్మయప్రద గుణవిశేష ఇతి భావః ॥ ॥౭౮॥

రాజాశ్రయణదవీయాన్నఖోజ్జ్వలశ్రీర్మహోద్భుతః
కోఽపి । గురుసింహావయవోఽయం హస్తస్స్వా
వప్తి కోస్తు మమశస్తః ॥ ॥౭౯॥

రాజేతి ॥ రాజా చన్ద్రః నృపశ్చ తస్య ఆశ్రయణే దవీయాన్ । కదాఽపి చన్ద్రేణ నాశ్రిత ఇత్యర్థః । వైరాగ్యనిష్ణాతతయా నృపాన్తికే విత్తప్రత్యాశయా న ప్రసారిత ఇతి భావః । ఖే అన్తరిక్షే ఉజ్జ్వలశ్రీః స న భవతీతి నఖోజ్జ్వలశ్రీః నఞ్ బైనసమాస, పక్షే-నఖైః ఉజ్జ్వలశ్రీః । గురు మహాన్ సింహః సింహరాశిః తస్యావయవ పక్షే- గురుసింహస్య ఆచార్యవర్యస్య అవయవః । అత ఏవాద్భుతః ఆశ్చర్యావహః హస్తః హస్తనక్షత్రం । ప్రసిద్ధో హస్తస్తు ప్రతిమాసః చన్ద్రాశ్రయణ

భాక్ అన్తరిక్షప్రోజ్జ్వలశ్రీః కన్యారాశేరేవావయవో నతుసింహరాశే । హస్తర్క్షస్యకన్యారాశ్యవయవత్వాత్ । అతఏవాద్భుతత్వమ్ । హస్తః పాణిరితిపరిహారః ॥ ॥౨౯॥

శస్తోవిద్యాదానే హస్తస్స్వయ ముత్తరోత్త
రోఽస్యగురోః । ఆదిత్యోల్లసితోఽసావాధత్తే
హ్యమృతసిద్ధియోగంచ ॥ ॥౩౦॥

శస్త ఇతి ॥ స్వయం ఉత్తరోత్తరః శ్రేష్ఠాచ్ఛ్రేష్ఠః అన్యత్ర ఉత్తరాయాః ఉత్తరఫల్గున్యాః ఉత్తరః పరత్రవిద్యమానః । అసౌ అస్యగురోః హస్తః పాణిః హస్తనక్షత్రంచ । విద్యాదానే పరాపరవిద్యావిశ్రాణనే శస్తః । అన్యత్ర విద్యాయాః ఆదానే స్వీకారే శస్తః । ఆదిత్యోల్లసితః భానువదరుణవర్ణః అసౌహస్తః అమృతసిద్ధియోగం నిశ్శ్రేయసనిష్పత్త్యుపయిక పరబ్రహ్మధ్యానంచ ఆధత్తే పుష్ణాతి । ఇతరత్ర- అసౌహస్త హస్తర్క్షం ఆదిత్యేన భానువాసరేణ ఉల్లసిత ప్రకాశితస్సన్ అమృతసిద్ధియోగంచఆధత్తే తనుతే । ఆదిత్యహస్తయోగస్యామృతసిద్ధియోగ ఇతి "ఆదిత్యహస్త" ఇత్యాదినా నిర్ణీతత్వాదితి భావః ॥ ॥౩౦॥

అభ్యేతి నకమపీభ్యం నలోలతాం యాతి జీవ
నాదానే । గురుకుఞ్జరస్య హస్తో విస్మయదో
మేఽస్తు సుభృశమభయాయ ॥ ॥౩౧॥

అభ్యేతీతి ॥ కమపి ఇభ్యం ఇభేషు సాధుం గజశిశుకం తద్రక్షకంవా కమపినాభ్యేతి । కమప్యాఢ్యం నాభ్యేతీతి వస్తుస్థితిః । జీవనస్యసలిలస్య ఆదానే గ్రహణే లోలతాం చాఞ్చల్యం నయాతీతి గజశుణ్డాస్వభావోక్తిః । జీవనస్య జీవికాయాః ఆదానేలోలతాంచపలతాం నయాతీతి ధనికానాశ్రయణ హేతూక్తిః । గురుకుఞ్జరస్య మహాగజస్య- ఆచార్యవర్యస్యచ హస్తః శుణ్డాదణ్డః పాణిశ్చ ॥౩౧

కుశమయపవిత్ర పుచ్ఛశ్చిన్ముద్రాఙ్గుళినఖద్వ
యీ త్రోటి । ఉన్నమ్రాఙ్గుళిపక్షః శుక ఇవ ద
క్షిణకరో గురోర్దిన్నై ॥ ॥౧౨॥

కుశమయేతి । కుశమయపవిత్రస్య హరితత్వాత్పశ్చాత్ప్రసా
రితత్వాచ్చ పుచ్ఛసామ్యమ్ । చిన్ముద్రాఙ్గుళిన ఖద్వయ్యా అరుణవర్ణ
త్వాదన్యోన్యం ఘటితత్వాచ్చ తత్త్రోటి సామ్యమ్ । స్పష్టమన్యత్ ॥

యతిపతిమత మక్షుద్రం కృతివితతిభిరాదధాన
మచ్ఛిద్రమ్ । వామాన్యకరోన్నిద్ర వ్యాఖ్యా
ముద్రం స్తుమః కిమపి భద్రమ్ ॥ ॥౧౩॥

యతీతి ॥ కృతయః ప్రబన్ధాస్స్వప్రణీతాః తాసాం వితతిభిస్సం
హతిభి । అక్షుద్రం యతిపతిమతం అచ్ఛిద్రమాదధానమితి యోజనా॥

కుమతిమత కుసృతి చరణశ్రుతి పదపరిలగ్నక
ణ్టకానఖిలాన్ । ఉన్మూలయదివ జయతాచ్చి
న్ముద్రాఢ్యం గురోః కరసరోజమ్ ॥ ॥౧౪॥

కుమతీతి ॥ కుమతిమతమేవ కుసృతిః కుమార్గః తస్యాం చర
ణేన సంచారేణ శ్రుతేః పదమేవ పదం చరణం తస్మిన్ లగ్నాన్
కణ్టకాన్ ॥ ॥౧౪॥

క్షేమంకరమాశ్రయతాం వామంకరమస్య వే
ఙ్కటేశగురోః । కామంకరవై పుస్తక వామం
కరుణాసుధాని ధేర్మనసి ॥ ॥౧౫॥

క్షేమంకరమితి ॥ పుస్తకేనవామం రమణీయం "వల్గువామం
హారిశాలీ" త్యమరః ॥ మనసి కరవై ఇతియోజనా ॥ ॥౧౫॥

విశయగిరి స్వరుశాఖావినతజనాభీష్ట కల్పతరు
శాఖాః । వేదవిపత్తనిరుశాఖా వేదాన్తగురో
ర్జయన్తి కరశాఖాః ॥ ॥౧౬॥

విశయేతి ॥ స్వరుశాఖా వజ్రాయుధశాఖాః త్సరుశాఖాః ఖడ్గం. కిరశాఖాం. అఙ్గుళయః ॥ ॥౮౬॥

{ నఖనక్షత్ర నిపాతో గురుపాణినినాఽనియన్త్ర
ణేన కృతః । నస్యాత్పున ప్రకృత్యా తదిహ
నిపాతితగతిర్భవేద్ధిదృక్ ॥ ॥౮౭॥ }

నఖేతి ॥ అనియన్త్రణేన నేః యన్త్రణం ఘటనం తన్నాస్తి యస్య సః అనియన్త్రణః తేన గురుపాణినినా గురోః పాణినేత్యర్థః । పాణినినేత్యత్ర నివర్ణోత్సారణేతి ధానిష్పత్తేః । నఖనక్షత్రనిపాత నఖైః స్వకీయైః కరరుహైః నక్షత్రాణాం నిపాత స్వరోచిషాపరాకరణ మితి యావత్ । కృత । తత్ నఖపరాకృతం నక్షత్రం జాత్యేకవచనమ్ । పునః నిపాతానన్తరం ప్రకృత్యాస్వభావేన నస్యాత్ నభవేత్ పునర్యథావస్థితరూపం ప్రాప్య నసత్తాం లభేత, కింతు వికృతమేవ భవేదితిభావ । తథాహి । ఇహలోకే నిపాతితానాం వస్తూనాం గతి ఈదృగేవ భవేత్ । పూర్వావస్థాఽనవస్థానమేవ భవేత్ । అన్యత్ర- గురు పూజ్యః యః పాణినిః తేన । కర్తరితృతీయా । నియన్త్రణేనసూత్రేణ కంఠేన తృతీయా । "నభ్రాణ్నపాది" త్యాదినా ఉదాహరిష్యమాణేనేతిభావః । నఖనక్షత్రనిపాత నఖశబ్దసహచరిత నక్షత్రశబ్దే నిపాత క్షత్రభావ నిపాతనం కృతః । నస్యాదిత్యత్ర నః స్యాదితిచ్ఛేద పూర్వోక్తార్థపక్షే- సకారస్య "అనచిచ" తి వైకల్పికం ద్విత్వమ్ । తత్ తస్మాత్ నిపాతనాద్ధేతోః ఇహ నక్షత్రశబ్ద ఇత్యర్థః । న పునరితియోజనా । నఞ్ శబ్దస్తు । న ఇత్యనేన ఉత్సృష్టానుబన్ధస్య నఞో గ్రహణమ్ । ప్రకృత్యాస్యాత్ । నఞాక్షత్రశబ్దస్య తత్పురుషే "నలోపోనఞః" ఇతినకారలోపే ప్రాప్తే "నభ్రాణ్నపాన్న వేదానాసత్యానముచినకులనఖ నపుంసక నక్షత్ర నక్రనాకేషు ప్రకృత్యే"తిసూ

త్రేణ నకారస్య ప్రకృత్యాఽవస్థాన విధానాదితిభావః। ప్రకృత్యాఽవస్థానం లోపాభావేనావస్థితిః। నిపాతితస్య ఉక్తసూత్రేణ నిపాతం ప్రాపితస్య నక్షత్రశబ్దస్య గతిః స్థితిః ఈదృక్ అలుప్తనకారతయాఽవస్థితిరేవేతి భావ। మూలేనఖశబ్దగ్రహణం నఞః ప్రకృత్యాఽవస్థానే దృష్టాన్తార్థమ్। అత్రప్రకృతాప్రకృతశ్లేష ॥౭౬॥

{ నాభిభవం గామ్భీర్యం హృద్యంచ విభాతినిగ
మమహాళిగురోః। ముఖ్యాబ్రాహ్మీసుశ్రీరిద్ధె క
ణ్ఠోదితాచ శుభవర్ణా ॥ ॥౭౭॥ }

నాభీతి ॥ నిగమమహాళిగురోః నాభిభవం నాభీజన్యం గామ్భీర్యం హృద్యం మనోజ్ఞం। హృద్యంచ గామ్భీర్యం నాభిభవ మితివైపరీత్యేనాపియోజనా। హృద్యం హృదయభవంచ గామ్భీర్యం నవిద్యతే అభిభవః పరిభవోయస్యేతి నశబ్దపూర్వకోబహువ్రీహిః। కదాప్యపరిభూతమిత్యర్థః। విభాతి। ముఖ్యాముఖభవా బ్రాహ్మీసు శ్రీః బ్రహ్మవర్చస సమృద్ధిరిత్యర్థః। కణ్ఠోదితా కణ్ఠరవే ణోక్తాస్పష్టానత్వానుమేయేత్యర్థః। కణ్ఠోదితాసుశ్రీః బ్రాహ్మీ ముఖ్యేతి పూర్వవదేవవైపరీత్యేనాపియోజ్యా। కణ్ఠోదితా కణ్ఠస్థానాదుత్పన్నాసుశ్రీః బ్రాహ్మీభారతీ "బ్రాహ్మీతుభారతీ" త్యమరః। ముఖ్యా వరేణ్యా। "ముఖ్యవర్యవరేణ్యాశ్చ" త్యమరః విభాతి ఇద్ధెఇతిపదాభ్యాం ప్రకాశరూపార్థస్యైవావృత్తేరావృత్తిదీపకాలంకారః॥ ॥౭౭॥

{ సుగభీరోనాభితః కృశోఽదరసూక్ష్మదృఙ్మహాదీ
ర్ఘః। పీవరతమభోగిభుజం భోగదవీయాంసమపి
నుమస్తమిమమ్॥ ॥౭౮॥ }

సుగభీరేతి ॥ యః సుగభీరోఽపి అతినిమ్నోఽపి కృశః అల్పః అనిమ్నఇతియావత్। అభీతోనభవతీతి నాభీతః భీతోఽపేత్యర్థః।

నఞ్ద్వయేన భయస్యదార్ఢ్యందర్శితమ్ । అదరః అవిద్యమానభీతిః
నిర్భయఇతివిరోధః । యద్వా సుగభీరోఽపి నాభీతః గభీరస్వభావో భీ
తఇతివిరోధ । కృశోఽపిదుర్బలోఽపి అదరః నిర్భయఇతి విరోధ ।
గభీరోనబిభేతిదుర్బలోబిభేత్యేవ అతథాత్వమాశ్చర్యమితిభావః ।
పరిహారస్తు నాభితః నాభ్యాం సార్వవిభక్తికస్తసిః । సుగభీరః "అ
కృశం కుచయోః కృశం వలగ్నే" ఇతివత్ అతిగభీరనాభిరిత్యర్థః ।
కృశోదరఇతి సమస్తంపదమ్ । శ్లక్ష్ణోదరఇత్యర్థః । సూక్ష్మదృక్ అల్ప
జ్ఞోఽపిమహాధీరితి విరోధః । ఇతరదుర్గ్రహార్థదర్శీత్యవిరోధః । భోగా
నాం విషయసుఖానాం దవియాంసమపి పీనరతమాః అతిప్రవృద్ధా
యేభోగాః తాన్ భుఙ్క్తఇతి పీవరతమభోగిభుక్ భుజేః క్విప్ । తంత
థోక్తమితి విరోధః । పీవరతమః భోగః అహికాయః సఇనభుజో య
స్యతమిత్యవిరోధః । తమిమం నుమః స్తుమ ॥ ॥౮౯॥

{ వేదాహం భీతోఽబ్ధిర్వేదాన్తార్యస్యచిత్తగా }
{ మ్భీర్యాత్ । అతఏవాయం నాభీభూయాసీత్క్వ- }
{ ముదరాన్తరే మగ్నః ॥ ॥౯౦ }

వేదేతి ॥ అబ్ధిః హ్రదస్సిన్ధుర్వా వేదాన్తార్యస్య చిత్తగామ్భీ
ర్యాత్ భీతఇతి అహం వేద మన్యే । అతఏవ భీతత్వాదేవ సోఽబ్ధిః
అసావబ్ధిః అభీః నిర్భయః । అనద్యస్తత్వాన్న "నద్యృతశ్చే"తి కప్ ।
సనభవతీతి నాభీః అనాభీః నాభీస్సంపద్యమానోభూత్వా నాభీభూయ
భయవానేవ భూత్వా । ప్రథమేననశబ్దేన కాదాచిత్కాభయత్వసం
భావనాఽపి వ్యుదస్యతే । యదాహవామనః "సంభావ్యనిషేధ నివ
ర్తనే ద్వౌప్రతిషేధౌ" ఇతి । దరాన్తరేశ్వభ్రాన్తః ప్రదేశేక్వచిత్ ।
ప్రాప్తదరాదప్యన్యస్మిన్దరేఇత్యపిగమ్యతే । అన్యద్దరం దరాన్తరమి
తి విగ్రహః । భయపరమ్పరాయామితిభావః "దరోఽస్త్రియాంభ

యోశ్వ్రభ" ఇత్యమర । మగ్న కిము । అన్యథాదరాన్తరనిమగ్న తాఽస్యనస్యాదితిభావ । వస్తుతస్తు వేదాన్తార్య స్యైత్యేతదత్రాప్యను కృష్యతే । తస్యనాభీభూయ నాభ ర్భూత్వా ఉదరాన్తరె మగ్నః కిము। "యస్మాద్భయం విశజ్కేత తమేవక్షి ప్రమాశ్రయె" దితినిత్యా తమె వానుప్రవిష్టఇతిభావః । ఉదరెమగ్న ఇతిలోకోక్తిః । ఉదరాన్తరె నిమ్నతయాఽవస్థితఇతి తత్త్వమ్ । అనెనసందర్భేణ గురువరహృదయ నాభ్యోర్గభీరిమాతిశయో వర్ణితఇతి ధ్యేయమ్ ॥ ॥౮౦॥

హంసశుచిరుచిమనోహరమంబరముద్భూతము
ల్లసతి యత్ర । కమనీయతమం నాభ్యా తయాశ్ర
యామ్యేప వెజ్కటెశగురుమ్ ॥ ॥౮౧॥

హంసెతి ॥ హంస మరాళఇవ శుచిశ్శుభ్రాయారుచి తయా మనోహరం। అన్యత్ర- హంసెన భానునా శుచిరుచినా శుభ్రాంశునా చ మనోహరం అమ్బరం గగనం వసనంచ । యత్ర యస్యాం నాభౌ ఉద్భూతం స్ఫుటతరం ప్రాదుర్భూతంచ "నాభ్యాఆసీదన్తరిక్ష" మితి శ్రుతేః । తయా నాభ్యా కమనీయతమం వెంకటెశగురుం నిగమాన్త దెశికం వెజ్కటాచలాధీశం సర్వేషాంప్రథమాచార్యం శ్రీనివాసమిత్య ర్థ । ఏష అహం శ్రయామీతిప్రకృతాప్రకృతయో శ్శ్లెషః ॥౮౧॥

గురువదనోదితనిజసఖ సరస్వతిపృన్తరఙ్గతాగఙ్గా
పరిధానపటీభూత్వా బహుధా విదధాతిసెవనమ
ముష్య ॥ ॥౮౨॥

గురువదనెతి ॥ గురువదనె ఉదితా జాతా తెన ఉక్తాచ । నిజ సఖి స్వనయస్యా స్వసదృశీచ । సరస్వతీ నదీ వాణీచ తాం ఈపృం ఆప్తుమిచ్ఛు తన్మెళిసముభయస్యాస్తీత్యర్థః । అతఏవ తరఙ్గతా హఙ్గా

త్కృష్టాత్సంజాతతరఙ్గా పరిధానపటీ అన్తరీయాంశుకం భూత్వా । తరఙ్గతరఙ్గత్వేనసంభావనాదన్తరీయవసనస్యాపి సంజాతవలిత్వం ద్యోత్యతే॥

శుభగుణగణమసృణతమా శుచిర్ద్వితీయోత్తరో
త్తరాసఙ్గస్య । అభిరూపాఽముష్యోరుం కాన్తం
పరిరభ్యకనతిపరిధానపటీ ॥ ॥౮౩॥

శుభేతి ॥ శుభైః గుణగణైః తన్తునివహైః సౌన్దర్యాద్యాలమ్బనగుణైశ్చ । మసృణతమా చిక్కణతమా సాన్ద్రతమాచ । శుచిః శుద్ధా శుభ్రా చ । ఉత్తరః శ్రేష్ఠః య ఉత్తరాసఙ్గ ఉత్తరీయం "ద్వౌ ప్రావారోత్తరాసఙ్గౌ" విత్యమరః । తస్యద్వితీయా ద్వయోః పూరణీ తదన్యేతి యావత్ । అభిరూపా మనోజ్ఞా, అన్యత్ర-ద్వితీయా సహధర్మిణీ । 'ద్వితీయాసహధర్మిణీ' త్యమరః । ఉత్తరోత్తరః య ఆసఙ్గస్సంబన్ధః తస్యాభిరూపేతియోజనా । అనురూపేత్యర్థః । అముష్యగురోః కాన్తం మనోహరం । ఊరుం । ఊరుం గురోర్మహాన్తం కాన్తం వల్లభమితిచ పరిరభ్య పరివేష్ట్య ఉపగూహ్యచ పరిధానపటీ కనతి ప్రకాశతే । అత్ర శుభగుణేత్యాదిశ్లిష్టవిశేషణసామ్యాత్ పరిధానపటీతి స్త్రీలిఙ్గస్య ఊరుమితిపుల్లిఙ్గస్యచ స్వారస్యాదూరుపరిధానపట్యోరనురక్తదమ్పతివ్యవహారః సమారోపాత్సమాసోక్తిః॥ ॥౮౩॥

భక్తివిరక్తివసిష్ఠం ముక్తిదశక్తం పరాశరాహ
తసిష్ఠమ్ । ధ్యాత్వాఽవ్యాసం కుశలం విశదాం
శుకమునిశమాగమాన్తగురుం తమ్ ॥ ॥౮౪॥

భక్తీతి ॥ భక్తివిరక్తిభ్యాం వసిష్ఠం వసుశబ్దః ప్రశస్తవాచీ । తస్మాదతిశాయనేఇష్ఠన్ ప్రత్యయః । అతిప్రశస్త ఇత్యర్థః । యద్వా వసూన్యస్యసన్తీతివసుమాన్ అతిశయేన వసుమాన్ వసిష్ఠః । వసుశబ్దాన్మతుపి ఇష్ఠని "విన్మతోర్లుక్" ఇతిమతుపోలుక్ । ఇష్ఠేపరతః

‘ శు ” ఇతినుశబ్దస్యటలోపః । ధాన్యేనధనవానిత్యాదావివ భక్తిఏవ క్త్యభన్నాతిశయితధనవానిత్యర్థః । ముక్తిదాశక్తిః విద్యాసామర్థ్యం యస్యతమ్ । పర క్రే ఆశరాణాం రక్షసాం అహిత దైత్యాది ర్భగవాన్ తస్మిన్ నిష్ఠాతాత్పర్యం యస్యతం। “నిష్ఠాతునాశే నిష్ప త్తావన్తతాత్పర్యయాచ్ఞయోః” ఇతిరత్నమాలా । విశదం సితం అం శుకం వసనం యస్యతం । ఆగమాన్తగురుం ధ్యాత్వా కుశలం నిరు పాధికక్షేమం అవ్యాసం ప్రాప్నుయామ్ । “అవగక్షుణాగతే” త్యాది నాగత్యర్థేఽనుశిష్టాద్వ వైరాశిర్గుణత్తమైకవచనమ్ । అత్ర “వ్యాసం వసిష్ఠనప్తార” మిత్యుక్తరీత్యావసిష్ఠశక్తిపరాశర వ్యాసశుకానాంక్రమే ణనివేశనాత్ “మిత్రచన్ద్రిణయుగబాలాలోహితాధరపల్లవే” త్యాదావి వరత్నావళ్యలంకారః । ఏతత్ప్రపఞ్చస్త్వస్మదీయే అలఙ్కారమణిహారే ద్రష్టవ్యః । అవ్యాసమితి క్రియాగోపనాత్క్రియాగోపనంనామశబ్దచి త్రంచేతిసంక్షేపః ॥ ।౯౮॥

బహులార్యమానితకలం విశదావితలసదుత్త
రాసఙ్గమ్ । ఏన్ సితాంశుకాన్తరమాలోకోల్ల
సతి కువలయమజస్రమ్ ॥ ॥౯౯॥

అత్రాచార్యస్యాన్యచన్ద్రేణవ్యతిరేకో వర్ణ్యతే । తథాహి । బహులే కృష్ణపక్షే అర్యమ్ణా భానునా అనితా అప్రాప్తా కలా య స్యతం । ప్రసిద్ధచన్ద్రమాస్తు “ప్రథమాంపిబతే వహ్నిర్ద్వితీయాంపిబతే రవి” రిత్యుక్తప్రకారేణ భానునాపీతకల । యద్వా-బహులే కృష్ణ పక్షాన్తే అమాయామితియావత్ । అర్యమ్ణస్సన్నికాశాత్ అనితకలం అప్రాప్తకలః । సతు అమాన్తే భానుతః ప్రాప్తకలః । అథవా-బహు లాః అనేకే అర్యమణః సూర్యైః ఆనితాః ప్రాణితాః “అనప్రాణనే” ఇతిధా తోర్ణిజన్తాత్కర్మణిక్తః । తథావిధాః కలా యస్యతం । సహి ఏకే నైవార్యమ్ణాప్రాణితకలః । యద్వా- బహులాః కృత్తికాః । ‘ బహు

లాః కృత్తిగావ" ఇత్యమరః । అర్యమా అర్యమదేవతాకం పూర్వ ఫల్గునీనక్షత్రం తయోరేవ ఆనితకలాః । సతు సర్వత్రేష్వప్యానితకల భవతి నతుకృత్తికాపూర్వఫల్గున్యోరేవ । వస్తుతస్తు బహులైః అనేకై ఆర్యైః పూజ్యైర్జనై మానితాః కలాః శాస్త్రాణి యస్యతం సకలవిపశ్చిదగ్రేసరశ్లాఘనీయవైదుష్యమిత్యర్థ । విశదం స్ఫుటం అవిరతం లసత్ ఉత్తరాసఙ్గ ఉత్తరఫల్గునీసంశ్లేషోయస్యతం । సతు కదాచిదేవోత్తరాసఙ్గవాన్ । వస్తుతస్తు విశద ధవలః అవిరత లసత్ "యజ్ఞోపవీతివద్ధార్యం వాసస్సకలకర్మసు । సదోపవీతినాభావ్య" మిత్యాద్యుక్తరీత్యా సర్వదా ఉపవీతవత్ప్రకాశమాన ఉత్తరాసఙ్గః ఉత్తరీయం యస్యతం । అతఏవ సితాంశుకాన్తరం అన్యంచ చన్ద్రమసం సితాంశుకం విశదవసనం అన్తరం అన్తరీయం యస్యతమితి వాస్తవార్థ । "అన్తరం పరిధానీయస్వీయబాహ్యేషువాచ్యవది" తి రత్నమాలా । ఏనమాచార్య మాలోక్య కువలయం ఉత్పలం భూవలయంచ తత్రస్థితాజనాఇతియావత్ । అజస్రముల్లసతిప్రసిద్ధం చన్ద్రమసం తు రాత్రావేవాలోక్య కువలయ ముల్లసతీతి ॥౯౭॥

> అమునా గురుణావిధృతం యదుత్తరీయం య
> దన్తరీయంచ । అచ్ఛంనతద్ధితాన్తంప్రాహుస్సు
> దృశోఽపి తదిదమాశ్చర్యమ్ ॥ ॥౯౮॥

అమునేతి ॥ అమునాగురుణావిధృతం భృతం స్వీకృతంచ । యత్ ఉత్తరీయం సంవ్యానం అన్తరీయం ఉపసంవ్యానంచ । యత్ అచ్ఛం నిర్మలం తత్ ఉత్తరీయమన్తరీయంచ । సుదృశః మనిషిణః చక్షుష్మన్తఇతిచ । న, తత్, హి, తాన్తం, ఇతిచ్ఛేదః । తాన్తం మ్లానం నప్రాహుర్హి।నవదన్త్యేవహి శబ్దోఽవధారణే। చక్షుష్మన్తస్సర్వతస్స్వచ్ఛం వస్తు మ్లానం నకథయన్తీతి భావః । యద్వా-అచ్ఛంత

త్ "విరామమశినాంచనగానవాచ" ఇత్యత్రేవ నమ్లానమితి వ్యవహితే
ననకారేణ మ్లానశబ్దస్యసంబన్ధ అమ్లానం సమర్మరం ప్రాహుః ।
హి ప్రసిద్ధౌ । అపిశబ్దో భిన్నక్రమ । ఇదం అప్యాశ్చర్యమితి యోజ
నా । అపిః ప్రశ్నే । యథావద్వస్తుస్థితికథనమనాశ్చర్యావహమితిభా
వ । అన్యత్ర-యత్ ఉత్తరీయమితి పదం యత్ అన్తరీయమితిప
దంచ । ఉత్తరే అఙ్గే భవముత్తరీయం । భవార్థే "గహాదిభ్యశ్చే" తి
ఛప్రత్యయః। తత్ పదద్వయం సుదృశోऽపి మునిషిణోऽపి అచ్ఛం ఛప్ర
త్యయవిధురం। నతద్ధితాన్తం తద్ధితాన్తభిన్నంచాహు ।నశబ్దేనసమాస ।
తదిదమాశ్చర్యమ్ పరిహారస్తూక్తఏవ।యద్వా- తత్ పదద్వయం తద్ధి
తాన్తం తద్ధితప్రత్యయాన్తం అచ్ఛం ఛప్రత్యయవిధురం నప్రాహుః।
కింతు తదుక్తమేవప్రాహుః । అపిదమాశ్చర్యం అనాశ్చర్యమేవ ।
యథావగర్థ వర్ణనాదితి భావః॥ ॥౯౬॥

స్వసఖితనుతనుస్సంతతపరిధానపటోపగూహనవి
ధాయి । సముదితమృణాలసూత్రం సితముత్ప
శ్యామ్యముష్య కటిసూత్రమ్ ॥ ॥౯౭॥

స్వేతి॥ అముష్యగురోః సితం శుభ్రం కటిసూత్రం స్వసఖా నిజ
మిత్రాణి స్వతుల్యా ఇతి హృదయం। తనవః సూక్ష్మా తన్తవః సూత్రాణి
యైః సన్తతస్య స్యూతస్య పరిధానపటస్య ఉపగూహనం విధత్తే ఇతి తద్వి
ధాయి। సముదితం సమూహతాం ప్రాప్తం అన్యోన్యవ్యతిషక్తమిత్య
ర్థః । మృణాలసూత్రం జాత్యభిప్రాయకమేకవచనమ్ । ఉత్పశ్యామి।
కటిసూత్రం సంపుఞ్జితమృణాలసూత్రతాదాత్మ్యేన సంభావయామీ
త్యర్థః॥ ॥౯౭॥

హాతుం భఙ్గురగుణతామభఙ్గురగుణాన్తరీయసం
శ్లేషమ్ । తన్వానాం బిసలతికాం తన్వీం కటి
సూత్రికాం గురోర్మన్యే ॥ ॥౯౮॥

హాతుమితి ॥ గురో కటసూత్రికాం భఙ్గురగుణతాం స్వీయం శిథిలగుణత్వం ఛిన్నతన్తుతాంచ హాతుం అభఙ్గురగుణస్యదృఢసుగుణస్య అవిచ్ఛిన్నతన్తువ్యతిస్యూతస్యచ । అన్తరీయస్య పరిధానస్య సంశ్లేషం తాదృశగుణాపేక్షయావ్యతిషఙ్గం । అన్యేఅభఙ్గురగుణా అభఙ్గురగుణాన్తరాశ్రితత్సంబద్ధా అభఙ్గురగుణాన్తరీయ సచాసౌ సంశ్లేషశ్చ తమిత్య ప్యుపస్కార్యమ్ । విదధానాం స్వస్యభఙ్గురగుణతయా అభఙ్గురాన్యగుణసంబద్ధసంశ్లేషం విదధానామిత్యర్థః । తన్వీం సూక్ష్మాం బిసలతికాం మృణాలలతికాం మన్యే మన్యే । తానాదికోఽయంధాతుః ॥ ॥౯౮॥

{ మధ్యాకాశమనోహర సితాంశుకోచితసువృత్త }
{ పరిధినిభమ్ । అవదాతతన్తుకల్పిత మవతాత్క }
{ టిసూత్రమస్య భవతాపాత్ ॥ ॥౯౯॥ }

మధ్యేతి ॥ మధ్యమేవాకాశం తస్మిన్ మనోహరం సితాంశుకమేవసితాంశుకశ్చంద్ర స్యార్థేకః । యద్వా మధ్యే అవలగ్నేఆ సమన్తాత్ । కాశమనోహరం శరత్కుసుమవన్మనోజ్ఞం యత్ సితాంశుకం స్వచ్ఛవసనం తదేవ మధ్యాకాశమనోహరసితాంశుకః గగనమధ్యమనోహరసుధాకరఇత్యర్థః । తస్య ఉచితః అనురూప పరిధి పరివేష తన్నిభం తత్త్వేనసంభావనావిషయం । నిభశబ్దస్యసంభావనాపర్యవసాయిత్వం "ప్రచలితోడునిభే" ఇత్యాదావివేత్యవోచామ। అవదాతైః తన్తుభిఃకార్పాసమయైరితిభావః కల్పితంఅముష్యకటిసూత్రం భవతాపాత్ సంసారతాపాత్ అవతాత్ । ॥౯౯॥

{ ఇభవరశుభతర విభకరనిభవిభవోరుంత్రయీవ }
{ తంసగురుమ్ । కరుణాకరమరుణాధర మురుణా }
{ విసయేన శరణముపయామ ॥ ॥౧౦౦॥ }

ఇభేతి ॥ శుభతరా విభా ప్రభా యస్యస కరఃశుణ్డాదణ్డః ఇభస్య హస్తః శుభతరవిభకరః తేనసదృశ తన్నిభ విభవ్యాయయోస్తాదృశౌ ఊరూయస్యతమ్ ॥ ॥౧౦౦॥

ధుతఖేదా భృతమోదా శ్రితధీదా నౌమికృత
కుమతిభిదా । అవిషాదా భవసాగాదివనాదా
వేంకటేశకవిపాదా ॥ ॥౧౦౧॥

ధృతేతి ॥ కృతా కుమతీనాం కౌతస్కుతానాంకుత్సితానాంమతేర్వా భిదాయాభ్యాంతౌ । అవిద్యమాన విషాదః యాభ్యాంతౌ విలిపఞ్చమీబహువ్రీహిరనుత్తమాగివత్ । ఆశ్రితనిఖిలవిషాదనివర్తకావిత్యర్థః । దివసాదా అహర్ముఖప్రాయ్యాపి ఇత్యర్థః ॥౧౦౧॥

నమతాం సుభగంకరణౌ కరణౌల్బణ్యత్వరా
పరాకరణౌ । మమధరణౌ హృదిసరణౌ చరణౌ
చరతాం గురోః ప్రియంకరణౌ । ॥౧౦౨॥

నమతామితి ॥ హృదిసరణౌ హృదయరూపె మార్గె ఇతి వ్యాఖ్యాపకమ్ ॥ ౧౦౨॥

పాదోఽస్యగురోశ్శస్తః పాణినిహితమేవ సంప
దాదేశమ్ । అఖిలం ధ్యాతు ప్రథయత్యన్తేచస
దాసుశోభమానన్దమ్ ॥ ॥౧౦౩॥

పాదఇతి ॥ అత్రపాదశబ్దగృహీతస్య చరణస్య పాదశబ్దరూపార్థస్యచశ్లేషః । తథాహి॥అస్యగురోః శస్త ప్రశస్త పాదః చరణః ధ్యాతుర్ధ్యానకర్తుర్జనస్య సంపదా జ్ఞానభక్త్యాదిసమృద్ధ్యా తత్సద్భావేనేత్యర్థ । అఖిలం సకలమపిదేశం పాణౌ నిహితంన్యస్తంస్వవశగమితియావత్ । ప్రథయతి । అన్తే సుష్ఠుశోభతఇతి సుశోభం ఆనన్దం పరిపూర్ణబ్రహ్మానన్దపరివాహరూపకైంకర్యానన్దంచ । సదాప్రథయతి । తస్య కాలాపరిచ్ఛిన్నత్వాదితి భావః । పక్షే- పాద పాదశబ్ద శస్తః శస్

విభక్తౌ ప్రభృతి శశ్శబ్దాత్పఞ్చమ్యాన్సార్వవిభక్తికస్తసి । శసితిద్వితీయాబహువచనమ్ । పాణినినాసూత్రకారేణ హితం విహితమిత్యర్థః । అఖిలంసర్వాదేశభూతం నసమ్యక్ పదాదేశం పద్ఇత్యాదేశం సహి "పద్దన్నోమాసి" త్యాదినాశస్ప్రభృతిషు విభక్తిషు పాదశబ్దస్యసర్వాదేశతయా విధీయతే । అన్తేస్వావసానే సుష్ఠుశోభమానం దండకారంచ సదాస్థాన్యవస్థాయామాదేశావస్థాయాంచ । ప్రథయతి । స్థాన్యవస్థాయాముకారాన్తం దకారమాదేశావస్థాయాం వ్యఞ్జనమాత్రమితి వివేక ॥ ॥౧౦౩॥

ధుతకలయఃకృతబలయః కృతివలయవరైర్గురో
పదాఙ్గులయః । దలయన్తాంచలయన్తాంకలయ
న్తాంశుచమఘం శ్రియంచ సతామ్ ౧౦౪॥

ధుతేతి ॥ ధుత కలిః కలిదోషోయైస్తై కృతినఃయవరైః విద్వన్నివహావరైణ్యైః కృతబః యః రచితోపహారాః "కరోపహారయోః పుంసిబలి" రిత్యమరః । శుచందలయన్తామఘంచలయన్తాం శ్రియం కలయన్తాంచెతి యథాసఙ్ఖ్యం యోజనా ॥౧౦౪॥

త్రయ్యన్తగురుశిఖామణిపదనలినయుగీపునర్భ
వద్రష్టా । నిపుణమతిశ్చిత్రమిదం నపునర్భవదర్శ
నోజనోభవితా ॥ ॥౧౦౫॥

త్రయ్యన్తేతి ॥ పునర్భవానాం నఖానాం "పునర్భవః కరరుహః" ఇత్యమర ద్రష్టా పునర్భవదర్శనః పునర్భవ ద్రష్టానభవితేత్యాశ్చర్యమ్ । పున ఆచార్యచరణనఖనిర్వర్ణనానన్తరం భవద్రష్టా సంసారద్రష్టా నభవతీతిపరిహార ॥ ॥౧౦౫॥

కామాదిమారిసముదయ కదలీవిదళనకరేణవో
ఽస్యగురో । రజసఃపరేఽణవోమమ దదతాం
పదరేణవశ్చిరేణముదమ్ ॥ ॥౧౦౬॥

కామేతి ॥ రజస పరే రేణోరన్యే రజోగుణదూరా ఇతితుహ్రు దయమ్ "పరోదూరాన్యముఖ్యేష్వ" తివిశ్వ అణవ సూక్ష్మాః పదరే ణవ పదరేణవః రజస పరేష్వత్యేతదాశ్చర్యమితిభావ ॥ ॥౧౦౬॥

{ శమితాఖిలాఘసార్థం బ్రహ్మానన్దప్రవాహదావతరతీ
{ ర్థమ్। విధునాతు మమానర్థం వేదాన్తాచార్యప
{ దనలినతీర్థమ్ ॥౧౦౭॥ }

{ శివమూర్ధన్యాః సహజశ్రీకాస్తోకాన్యకుముదసౌ
{ హార్దా । ఆన్తరతమం తమోఽఖిలమేతన్నఖ
{ రాంశవో మమధువన్తు ॥౧౦౮॥ }

శివేతి ॥ శివమూర్ధన్యాః కల్యాణాగ్రగణ్యాః। శంకర శిరస్థాశ్చ సహజశ్రీకా స్వాభావికశోభాః సహోదరలక్ష్మీకాశ్చ । స్తోకాన్యత్ అల్పేతరత్ కుముత్సు కుత్సితహర్షేషు అసౌహార్దం యేషాం తే । వి షయలాలసదుర్దర్శా ఇతియావత్ యద్వా- స్తోకాన్యత్ కుముదేషు కైరవేషు సౌహార్దం యేషాం తే తత్సదృశా ఇతిభావః। అన్యత్ర- కైరవబాన్ధవా ఇత్యర్థః । ఏతస్యగురోః నఖరాణాం నఖానాం అంశ వః ఏతేచ తేనఖరాంశవః అతితీక్ష్ణకిరణా చన్ద్రిమస మమ ఆన్తర తమం అతివేలమన్తర్భవం తమ అజ్ఞానం ధ్వాన్తంచ ధువన్తు ॥౧౦౮॥

{ పద్మాసనే నివిష్టౌవిబుధశ్రేష్ఠావుభౌ గురూతత్రై
{ కః। శంకరముఖలేఖానాముత్పాదయితా పరస్త
{ దుత్పాదయితా ॥ ॥౧౦౯॥ }

పద్మేతి ॥ పద్మాసనే కమలరూపే ఆసనే పద్మాసనాఖ్యేఆసనవి శేషేచ। విబుధానాం దేవానాం విదుషాంచ। శ్రేష్ఠౌ గురూ ఆచార్యౌ పూజ్యౌశ్చతౌ। తత్ర తయోర్మధ్యే ఏకః బ్రహ్మా శంకరముఖానాం శర్వా దీనాం లేఖానాం దేవానాం ఉత్పాదయితా స్రష్టా । పరస్తు ఆచా

ర్యస్తు । శంకరముఖానాం శంకరయాదవభాస్కరాదీనాం యాః లేఖాః లేఖనాని తాసాం తత్ప్రణీతసూత్రభాష్యాదీనామిత్యర్థః । ఉత్సాదయితా ఉద్వాసయితా । వ్యతిరేకాలంకారః । వృత్తమార్యాగీతిః ॥౧౦౯॥

క్వాప్యధివిభక్తి హృదయం నాస్యగురోర్భవతి
సాధుహృత్తాపమ్ । శాబ్దికమునేస్తు హృదయం
భవతి తథేత్యేనయోర్మహాన్భేదః ॥౧౧౦॥

క్వేతి ॥ అస్యగురోః హృదయం మనః క్వాపి కదాఽపి అధివిభక్తి విగతాభక్తిర్యస్మాత్తత్ విభక్తి ।అధికంవిభక్తి అధివిభక్తి। సర్వాత్మనాభగవద్భక్తివిధురం నభవతి । సాధూనాం సతాం హృద్ది హృదయాని తాపయతీతి సాధుహృత్తాపం కర్మణ్యణ్ । తథోక్తంచనభవతి । శాబ్దికమునేః పాణినేస్తుహృదయం తథాభవతి। భగవద్భక్తివిధురం సాధుహృదయతాపకారిచభవతీతితయోః భేదోమహాన్ । క్వగురువరః క్వపాణినిరితిభావః । వస్తుతస్తుశాబ్దికమునేః హృదయం హృదయమితిపదం క్వాప్యధివిభక్తికాసుచిద్విభక్తిషు । శసాదిష్వితిభావః । విభక్తిషు అధివిభక్తీతి విభక్త్యర్థేఽవ్యయీభావః సాధుయథాతథా హృదోభావః హృత్తాతామాప్నోతీతి హృత్తాపం పూర్వవత్కర్మణ్యణ్ । హృదాదేశం ప్రాప్తంభవతి । "పద్దన్నోమాస్హృది" త్యాదినాశసాదౌ విభక్తౌ హృదాదేశవిధానాదితిభావః ॥ ॥౧౧౦॥

హృదయమముష్యగురోర్యతి హృద్భావవిదేత్య
హృద్యతాం సతతమ్ । హృదయస్యప్రియమర్థం
శేషగిరీశస్య సాధు నిర్వహతే ॥ ॥౧౧౧॥

హృదయమితి ॥ అముష్యగురోః హృదయం మనఃయతిహృద్భావవిత్ యత్యోః పరివ్రాజకసార్వభౌమయోః యామునార్యలక్ష్మణార్యయోః హృదః భావం హార్దమభిప్రాయం వేత్తీతితథోక్తం విదేః

క్విప్ । అతఏవ సతతం హృద్యతాం ఏత్య శేషగిరీశస్య శ్రీ వేఙ్కటాద్రినాథస్య హృదయస్య చేతస ప్రియం అభీప్సితం అర్థం నాథోపజ్ఞదర్శనప్రచారాదిరూపం ప్రయోజనం సాధు నిష్కణ్టకం యథాతథా నిర్వహతే । విశిష్టాద్వైతసిద్ధాన్తనిర్ధారణధౌరన్ధర్యం భజత ఇతిభావః । పక్షే– హృదయం హృదయమితిపదం యతి "హృదయస్యప్రియ" ఇతి సూత్రేణ విహితే యత్ప్రత్యయేపరతః హృద్భావం హృదిత్యాకారం విన్దతీతి హృద్భావవిత్ । "హృదయస్య హృల్లేఖయది"త్యాదివిహితహృదాదేశభాక్సత్ విన్దతే క్విప్। హృద్యతాం హృద్యశబ్దతాం ఏత్య శేషగిరి పతఞ్జలివాచి వ్యాకరణే ఈశస్య పటోః వైయాకరణధురీణస్యేత్యర్థః । హృదయస్యప్రియం అర్థం అభిధేయం సాధు నిర్వహతే । హృద్యశబ్దశ్రవణమాత్రేణ హృదయస్యప్రియఇత్యర్థే విహితయత్ప్రత్యయాన్తంపదమిదమితి శాబ్దికశిరోమణిర్నిశ్చినోతీతిభావ ॥ ॥౧౧౧॥

చిత్రమిదం యచ్ఛ్రవణ ద్వయభాక్సమకరయు
గో గురురనీచైః । యచ్చవిభాత్యుచ్చతమా భా
మాంబహవశ్చిరాయ తన్నిష్ఠాః ॥ ॥౧౧౨॥

చిత్రమితి ॥ గురు బృహస్పతిః ఆచార్యశ్చ । శ్రవణయోః శ్రవణనక్షత్రయోః ద్వయం భజతీతి తథా అతఏవ సమకరయుగః మకరరాశిద్వయసహిత । శ్రవణర్క్షస్యమకరరాశిఘటకత్వాత్తద్ద్వయయుక్తత్వేతద్ద్వయభాక్త్వస్యయుక్తత్వాదితిభావః । అనీచైఃఉచ్చస్థితఏవ భాతీతియత్ తచ్చిత్రం । శ్రవణర్క్షద్వయాశ్రయమహాలక మకరరాశిద్వయాశ్రయణేఽపి బృహస్పతిర్నీచోనభవతీత్యేతచ్చిత్రమితి భావ । తంప్రతి 'మేషోగౌర్మకరస్సతీ శశిగృహం మీనస్తులోచ్చాభిధాః । స్వస్వోచ్చాస్తగృహం స్వనీచభవన" మితి మకరరాశేర్నీచం

న్థానతోక్తేః । అన్యదపీదం చిత్రమ్ । యదపి బహవ్రో భౌమాః కుజాః తదాశ్రయాత్ ఈదృశమకరద్వయాశ్రయణాత్ ఉచ్చతమాః అతిమాత్రోచ్చరాశిస్థితా ఇతి యత్ తదపి । ఏకస్య కుజస్య ఏకమార రాశిరుచ్చస్థానమితిహి ప్రసిద్ధ్యతి । మకరరాశిద్వయె బహవో భౌమాః ఉచ్చస్థితా ఇత్యేతదాశ్చర్యమెవేతిభావః । పరిహారస్తు - గురుః దేశికః శ్రవణద్వయభాక్ సలక్షణకర్ణద్వయభాక్ సమం తుల్యలక్షణం కరయోః పాణ్యోర్యుగం యస్యసతథోక్తః । అనిచ్చైః । అతిమహానిత్యర్థః । తదాశ్రయాత్ తాదృశాచార్యాశ్రయణాత్ భౌమాః భూమాభవా ఉచ్చాః మహాన్తో భాన్తీతి ॥ ॥౧౧౨॥

బహుళశస్త్రమ్భజతామిహాకలయన్తమతిశ్రియం
క్షణాత్క్షమపి । గురుసింహం ధ్యాయామః పరి
భూతహిరణ్యకశిపు విభవభరమ్ ॥ ॥౧౧౩॥

బహుళశస్త్రమితి ॥ బహుళశస్త్రం అతిప్రశస్తం భజతాం జనానాం క్షణాదేవ అతిశ్రియం లోకాతీతాం సంపదం కలయన్తం । క్షణమాత్రసాధ్యభరన్యాసనరూపోపాయానుష్ఠానేన నిశ్శ్రేయససామ్రాజ్యం విదధానమిత్యర్థః । అన్యత్ర-బహుళశః స్తమ్భజతామితిచ్ఛేద । "ఖర్పరేశరివావిసర్గలోపోవక్తవ్యః" ఇతిశస్ సంబన్ధి విసర్గలోపః । స్తమ్భిత్యత్రానుస్వారస్య పరసవర్ణః । పూర్వోక్తార్థేతు । "వాపదాన్తస్య" తి వైకల్పికః పరసవర్ణ ఇతి ధ్యేయమ్ । క్షణాదేవ స్తమ్భజతాం మహాసురగృహస్తూణోద్భూతతాం కలయన్తం । అతిశయితా శ్రీః లక్ష్మీః యస్యతం । హిరణ్యం సువర్ణం । కశిపు అన్నాచ్ఛాదనం "కశిపుత్వన్నమాచ్ఛాదనం ద్వయ" మిత్యమరః । తయోర్విభవభర వైభవాతిశయః సపరిభూతో యేనసః । పరిభూతహిరణ్యకశిపు విభవభరః । తం । ఇతరత్ర పరిభూతః హిరణ్యకశిపోర్విభవభరో యేనతం

గురుసింహం ఆచార్యవర్యం పక్షే- మహాన్తం సింహం నృసింహ మిత్యర్థః ॥ ॥౧౧౩॥

{ సకలాగమగహనాయన పరిశీలన భావితక్రమం
కమపి । మదవారణ కృతమనిశం మమమన
సి విహారయె మహాసింహమ్ ॥ ॥౧౧౪॥ }

సకలేతి ॥ సకలానాం ఆగమానాం వేదానాం గహనం దుర వగాహార్థం యత్ అయనం మార్గః తస్య పరిశీలనేన భావితః నిర్ణీతః క్రమః ఆచారపరిపాటిః యస్య తమ్ । పరిశీలనే భావితః క్రమశ్శక్తిర్యస్య తమితివా "క్రమశ్చానుక్రమే శక్తౌ కమ్పే చంక్రమణేఽపిచ" ఇతి మేదినీ । అన్యత్ర- సకలానాం అగమానాం తరూణాం గహనం వనం తస్యయదయనం మార్గః తస్య పరిశీలనే భావిత క్రమస్సంచారో యస్య తం । మద విద్యాధనాభిజనప్రయుక్తో గర్వ తస్య వారణకృతం నివారయితారం అన్యత్ర- మదప్రధానాన్ వారణాన్ కృన్తతి ఛినత్తీతి మదవారణకృత్ తం "కృతీ చ్ఛేదనే" క్విప్ । మహాసింహం తత్త్వేనాధ్యవసితమాచార్యం మమమనసి విహారయె ॥ ॥౧౧౪॥

{ వైష్ణవతారారాజత్ప్రశస్తజనిమత్త్వమస్య లో
కస్య । స్వస్యేవ వితన్వానం తన్వానన్దితనరం
స్మరామి గురుమ్ ॥ ॥౧౧౫॥ }

వైష్ణవేతి ॥ వైష్ణవీ విష్ణుదేవతాకా తారా నక్షత్రం శ్రవణర్క్షమిత్యర్థః । తస్యాం రాజత్ దీప్యమానం అన్యత్ర- వైష్ణవతయా రారాజత్ దేదీప్యమానం ప్రశస్తం జనిమత్త్వం జన్మవత్త్వం తన్వా నిజదివ్యవిగ్రహేణ ఆనన్దితాః నరాః యేనతం । తన్వానం తన్వానమితి యమకమ్ ॥ ॥౧౧౫॥

{ సుహృదమివ దుర్హృదమపి స్వవాగ్భిరుజ్జీవయ
తిగురౌ లసతి । తుల్యం నిపాతయంస్తౌ కథంత
రాం పాణినిస్సశబ్దస్స్యాత్ ॥ ॥౧౧౬॥ }

సుహృదమితి ॥ తౌ సుహృద్దుర్హృదౌ మిత్రశత్రూ ఉభావపి తుల్యం నిపాతయన్ అధఃపాతయన్ పక్షే- సుహృద్దుర్హృచ్ఛబ్దౌ తుల్యంనిపాతయన్ 'సుహృద్దుర్హృదౌమిత్రామిత్రయోః" ఇతి తుల్యతయా నిపాతయన్నిత్యర్థః । సుశబ్దః శోభనకీర్తి సాధువ్యాకరణవేత్తాచ "శబ్దోఽక్షరయశోగీతవ్యాఽమ వాక్యధ్వనిష్వపి" తి రత్నమాలా ॥ ॥౧౧౬॥

కలయాఽమలయాఽఖిలయా కలితే నావిలయ
వాక్ఛిఖాగురుణా । కలయాఽఽవిలయాఽఽకు
లయాకలితాన్కలయాపినతులయామోఽన్యా
న్ ॥ ॥౧౧౭॥

కలయేతి ॥ అమలయా అఖిలయా కలయా విద్యయా జాత్యేకవచనం । కలితేన సేవితేన అవిలయవాక్ అనశ్వరవాణీ తస్యాశ్శిఖా తస్యాః గురుణా వేదాన్తదేశికేనేత్యర్థ । ఆకులయా వ్యగ్రయా ఆవిలయా అస్వచ్ఛయా కలయా కయాచిదేకయైవవిద్యయా కలితాన్ అన్యాన్ పణ్డితమానిన కలయాపి లేశతోఽపి నతులయామ "తులయామ లవేనాపి నస్వర్గం నాపునర్భవ" మిత్యుక్తరీత్యానసమీకుర్మ ఇతిభావః ॥ ॥౧౧౭॥

పరమార్థాన్దత్తేఽసౌ పరిహరతిచ దుర్గతింప్రద
నతానామ్ । కరవశగశ్రీకోశే పరమోదారేత
దేతదతియుక్తమ్ ॥ ॥౧౧౮॥

పరమేతి ॥ పరమార్థాన్ ఉత్తమపురుషార్థాన్ ఉత్తమధనానిచ । దుర్గతిం నరకం దారిద్ర్యంచ । శ్రీకోశ లక్ష్మీయుక్తోఽర్థాఘ శ్రీభాష్యాది శ్రీకోశశ్చ । పరమోదారే అతిపూజ్యే మహావదాన్యేచ ॥

కన్యోదయగస్సౌమ్యస్సోఽసావుచ్చస్థితిర్బుధో
యుక్తమ్ । అయమేవ కవిరపి భవన్ స్తథేతి ప
రమాద్భుతం నకస్యస్యాత్ ॥ ॥౧౧౯॥

కన్యేతి ॥ సోఽసౌ సౌమ్యః సోమసుత బుధః । కన్యోదయగః కన్యారాశిగతః ఉచ్చస్థితిరితియుక్తమ్ కన్యారాశే ర్బుధోచ్చ స్థానతాయాః "అజవృషభమృగాఙ్గనాకుళీరా" ఇత్యాదినోక్తేః । కన్యోదయగః కన్యామాసోదిత సౌమ్యః ప్రసన్నః బుధోవిద్వాని తివస్తుస్థితి । అయమేవ కవి శ్శుక్రోభవన్నపి తథా ఉచ్చస్థితిరితిపర మాద్భుతం కన్యాయాస్తన్నీచ స్థానతయా ఉచ్చస్థానత్వా సంభ వాత్ । కవిః కావ్యకృదితి వస్తుస్థితిః ॥ ॥౧౧౯॥

క్వాపిసమానాధికరణ తత్పురుషేప్సురపినైతిప
రపదభావమ్ । తదధో నిపాతమయతే కేవల
ఇతి నిర్ణయన్ నశబ్దవిదవ్యాత్ ॥౧౨౦॥

క్వేతి ॥ కేవల ప్రకృతివియుక్తమాత్మాన మేవోపాసీన । నతుబ్రహ్మాత్మకత్వేనవా స్వశరీరకబ్రహ్మాత్మకత్వేనవా ఉపాసీనః పుమాన్ । సమానాధికరణః తుల్యాధారకః స్వసామానాధికరణ్యే నావస్థితః యః తత్పురుషః ప్రసిద్ధ పరమ పుమాన్ తం ఈప్సుః ఆప్తుమిచ్ఛురపి పరం యత్పదం "తద్విష్ణోః పరమం పదమ్" ఇతి శ్రుత స్థానవిశేషః తస్మిన్ భావం సత్తాం స్థితిమిత్యర్థః "భావస్సత్తా స్వభావాభిప్రాయచేష్టాత్మజన్మస్వి" త్యమర । క్వాపి కదాఽపినైతి । విశేషణతయా విశేష్యతయావా బ్రహ్మసంబన్ధమనభిసన్ధాయ కేవల మాత్మానమేవోపాసీనః అర్చిరాదిపథప్రాప్త్యభావస్య "అప్రతీకాలమ్బనా" నితిసూత్రేభాషితత్వాత్తత్పూర్వక పరమవ్యోమానస్థా నం న ప్రాప్నోతీత్యర్థః । నహీంఛామాత్రేఽప్యతదుపాసకస్య తత్ప్రా)

ప్తిర్భవిష్యతి । అన్యథా యథాక్రతున్యాయోవిరుధ్యేతేతి భావ । తర్హి కేవలాత్మోపాసకస్య కాగతిరితిచేత్తత్రాహ । తదధ ఇతి ॥ తస్మాత్ పరమపదాత్ అధ అధస్తాత్ ప్రాకృతలోకే క్వాపి యత్ర కుత్రాపి ప్రదేశే నిపాతం స్థితిం అయతే ప్రాప్నోతి । ప్రాకృతలోకావస్థానస్యాత్యుత్తమసాపేక్ష్యానర్థత్వాన్నిపాత మిత్యుక్తిః । ఇతినిర్ణయన్ తాత్పర్యచన్ద్రికాస్తోత్రభాష్యశ్రీమద్రహస్యత్రయసారాదిభిర్నిశ్చిన్వన్ శబ్దవిత్ వేదవేదాన్తతత్త్వవేత్తా- శబ్దశబ్దోఽత్ర “శబ్దశ్చాతోఽకామకారే” “అనావృత్తిశ్శబ్దాది” త్యాదావివ వేదపర । స దేశికమణిః అవ్యాత్ ॥ శబ్దవిదిత్యనేన శబ్దశాస్త్రవిదిత్యప్యర్థ ఉపస్క్రియతే । తదాపద్యస్య ఏవమప్యర్థః । తథాహి ॥ కేవలం కేవలఇతిశబ్ద సమానాధికరణ తత్పురుషం కర్మధారయసమాసం “తత్పురుషస్సమానాధికరణః కర్మధారయః” ఇత్యనుశాసనాత్ । ఈప్సుం ఆప్తుమిచ్ఛురపి । అత్రశబ్దప్రయోక్తృనిష్ఠాయా ఇచ్ఛాయాః ప్రయోజ్యశబ్దే ఆరోప । పరపదభావం ఉత్తరపదత్వం నైతి । కింతు తదధః తస్మాదుత్తరపదాదధః తత్పూర్వమిత్యర్థ । నిపాతం ప్రయోగం అయతే । “విశేషణం విశేష్యేణబహులం” మిత్యత్ర బహులగ్రహణేన విశేషణ విశేష్యభావకామచారాద్యథేష్టం పూర్వత్రపరత్రవాప్రయోజ్యత్వప్రాప్తే “పూర్వకాలైకసర్వజరత్పురాణ నవకేవలాస్సమానాధికరణేనే”తి పూర్వకాలాభిధాయిశబ్దానాం పూర్వప్రయోగనియమార్థతాయాసూత్రితత్వాత్కేవలశబ్దస్యచ తత్రపరిగణితత్వాదితిభావః । ఇతినిర్ణయన్ శబ్దవిత్ సః అవ్యాదితియోజనా ॥

సూర్యాస్పద స్ఫురచ్ఛ్రీస్సువర్ణవర్ణోఽర్కద
లితనలినాక్షః । ఖ్యాతోనామ్నా దుర్భాయాదన
ఘతమోఽక్షుణి గురు పుమాన్ కోపి ॥౧౨౧॥

సూర్యేతి । అత్రాచార్యవర్యస్య అన్తరాదిత్యవిద్యాప్రతిపాదితస్య పరమపురుషస్యచ శ్లేష । తత్రాచార్యపక్షే— సూరీణాం అనన్తగరుడాదీనాం నిత్యసూరీణాం ఆస్పదే స్థానే "సదాపశ్యన్తిసూరయ" ఇతిశ్రుతే పరస్మిన్వ్యోమ్ని స్ఫురన్తీ శ్రీః సంపత్ యస్యసః। సువర్ణవర్ణః తద్ధ్యానే "కనకరుచిరగాత్ర" మిత్యుక్తేః। అర్కదలితనలినే ఇవ అక్షిణీయస్యస । నామ్నాకవితార్కికసింహఇత్యాదిస్వనామధేయేన ఖ్యాతః సకలలోకసుగృహీత నిజబిరుదాభిధానఇత్యర్థః । అనఘతమ అశ్లిష్టవినష్టోత్తరపూర్వాఘేషు విద్వత్సుశ్రేష్ఠఇత్యర్థః।గురుః ఆచార్యరూపఃకోపిపుమాన్ అక్షిణీ మమలోచనపథే ఉద్భూయాత్ ప్రాదుర్భూయాత్ మమలోచనగోచరతాం యాయాదితి ॥ పరమపురుషపక్షేతు- "యఏషోఽన్తరాదిత్యేహిరణ్మయ పురుషోదృశ్యతే" ఇత్యారభ్య 'యఏషోఽక్షిణిపురుషోదృశ్యతే'ఇత్యన్తోఽన్తరాదిత్యవిద్యాశ్రుత్యర్థోఽనుసంహితః। తథాహి సూర్యః ఆదిత్య ఆస్పదం స్థానం యస్యసః సూర్యాస్పదః। అనేన "యఏషోఽన్తరాదిత్యే" ఇత్యస్యార్థః ప్రత్యభిజ్ఞాప్యతే స్ఫురన్తీ శ్రీః లక్ష్మీ యస్యసః। ఇదంచ శ్యామలజలదకోమలదివ్యవిగ్రహస్య తస్యస్వర్ణవర్ణతావాప్తౌ హేతుతయోపన్యస్తం। యథోచ్యతే శ్రీమదాచార్యైరన్తరధికరణాధికరణసారావల్యాం 'నిత్యశ్రీర్బ్రధ్నబిమ్బే" ఇతి। సువర్ణవర్ణః అనేన "హిరణ్మయఃపురుషోదృశ్యతే హిరణ్యశ్మశ్రుర్హిరణ్యకేశ ఆప్రణఖాత్సర్వఏవసువర్ణః" ఇతిశ్రుత్యర్థసంగ్రహః। అర్కదలితనలినాక్షః । అనేన "తస్యయథాకప్యాసంపుణ్డరీకమేవమక్షిణీ" ఇత్యస్యార్థ ఉక్తః। కపిస్సూర్యః "కపిర్బభస్తితేజసా" మితిశ్రుతేః। తేన ఆస్యతే వికాస్యతేఇతి "కప్యాస" మితిశ్రుతేరర్థః। ఇదం సిద్ధాన్తితార్థద్వయస్యాప్యుపలక్షణమ్। యథాచభాషితం వేదార్థసంగ్రహే "గమ్భీరామ్భస్సముద్భూతసుమృష్టనాళర

విశద వికసితపుణ్డరీకదలామలాయతేక్షణ" ఇతి ॥ ఉద్భూయాదిత్య త్ర ఉత్ భూయాదితిచ్ఛేదః । నామ్నా ఉత్ ఉదితిఖ్యాతః । అనేన "తస్యోదితి నామ" ఇత్యేతదర్థ ఉక్తః । తత్ర హేతుతయోక్తం "స ఏష సర్వేభ్యః పాప్మభ్య ఉదితః" ఇతి శ్రుత్యర్థం మనసి నిధాయాహ ॥ అనఘతమ ఇతి ॥ సర్వపాప్మభ్య ఉదిత ఇత్యర్థః గురు మహాన్ ప్రథమాచార్యో వా కోఽపి పుమాన్ అనేన పురుషశబ్దార్థజ్ఞాపనం అక్షిణి భూయాత్ । అనేన "య ఏషోఽక్షిణి పురుషో దృశ్యతే" ఇత్యనుపదోక్తశ్రుత్యర్థజ్ఞాపనం । విస్తరస్తూపనిషద్భాష్యాదౌ ద్రష్టవ్యః ॥ ॥౧౨౧॥

అపి కర్కిసఙ్గతేర్గురురతిదూరోఽత్యుచ్చదీప్తిరి
తి చిత్రమ్ । అస్యచ్చిత్రమమన్దోఽప్యతులోఽ
పి తథైవ భాసతే యదితి ॥ ॥౧౨౨॥

అపీతి ॥ అయం గురుః బృహస్పతిః కర్కిః కర్కటరాశేః తస్య సఙ్గతేః సమ్బన్ధస్య అతిదూరోఽపి ఉచ్చః ఉచ్చస్థానే దీప్తిర్యస్యాసౌ తథోక్త ఇతి చిత్రమ్ । గురోః కర్కటకరాశిరేవోచ్చస్థానం తత్సమ్బన్ధవిరహేఽప్యుచ్చదీప్తిత్వమద్భుతమితి భావః । గురుః ఆచార్యః కర్కిణాం రలయోరభేదాత్కల్కినః పాపినః "కల్కోఽస్త్రీ శమలైనసోః" రిత్యమరః । కల్క ఏషామస్తీతి విగ్రహః తేషాం సఙ్గతేః అతిదూరః అత్యుచ్చదీప్తిః మహత్తరతేజా ఇతి పరిహారః । అమన్దోఽపి అశనైశ్చరోఽపి అతులోఽపి తులారాశిసమ్బన్ధవర్జితోఽపి తథైవ ఉచ్చదీప్తిరేవేత్యేతదన్యచ్చిత్రం । తులారాశిసమ్బన్ధవతశ్శనేరేవోచ్చదీప్తిత్వం అయమతథావిధ ఏవ సన్నుచ్చదీప్తిరిత్యన్యదిదం చిత్రం । అమన్దః పటుః అతులః అసదృశ ఇతి పరిహారః ॥ ॥౧౨౨॥

అచ్యుతపద పరిచరణాదఖిలం కాలం నయన్న
యమవన్ధ్యమ్ । స్వపదాశ్రితేష్వపి సదా కాలం
వన్ధ్యం వ్యధాద్గురుశ్చిత్రమ్ ॥ ॥౧౨౩॥

అచ్యుతేతి ॥ స్వః ద్రాక్షేభ్యః విషయేభ్యః అపిశబ్దస్స్వవిషయ ద్వైముత్యం ద్యోతయతి । కాలః సమయం వర్ధ్యా సార్థకం వ్యధాసీత్ త్యైర్యం । కాలాదర్థ్యధర్మా నర్ధ్యాన్యథాదితి పరిహారః । స్వాశ్రితవిష యేఽపి భగవత్ప్రేరితగణ కారయిత్వాత్స్వస "కింకరా పాశదణ్డాశ్చన యమో నచ చాతినా । సమర్థాస్తస్య యస్యాత్మా కేశవాలమ్బనస్స దా" ఇత్యుక్త్యా యమస్య వితథోద్యమత్వం సమపాదయదితిభావః ॥

{ నాతిశీతా నచోష్ణా భాతి శ్రుత్యన్తగురుతరు }
{ చ్ఛాయా । తామాశ్రయతాం నౄణాం తా }
{ పత్రయామాదాం పదం క్వభవేత్ ॥౧౨౮॥ }

నాతీతి । అనేనం ద్వైన వాసుదేవతరుచ్ఛాయా నాతిశీతా నుష్ణా । నరకాఙ్గారశమనీ సాకిమర్థం న సేవ్యతే" ఇతి పురా ణాన్ద్రాక్ష్యత్యశ్లోకానల సాక్షాద్భగవద్రూపత్వమస్య గురోర్వ్యక్తితమ్ ॥ ॥౧౨౮॥

{ యో బ్రహ్మగమయతబుధాన్సంధాతం గురు }
{ మమానుపమన్యే । తత్పురుషోఽమానవ ఇతిని }
{ గమాన్తవరోయద్ప్రమాణాస్యాత్ ॥౧౨౯॥ }

యఇతి ॥ అత్ర "తత్పురుషోఽమానవస్సఏనాన్ బ్రహ్మగమ యతీ" తి శ్రుతి బ్రహ్మగమయిత్వత్వేనసిమిత్తేనా చార్యస్యామానవ త్వనిర్ధారణేఽనుసాత్రేణానుసన్ధేయమ్ । బ్రహ్మగమయితృత్వంచ ఏక త్రబ్రహ్మస్వరూప ద్యావేదయితృత్వ అన్యత్ర తత్ప్రాపకత్వమితిధ్యే యమ్ । "యోవిష్ణో ప్రతిమాకారే లోహభావం కరోతిచ । యోగు రౌ మానుషం భావముభౌ నరకపాతినౌ" ఇతి వ్యతిరేకనిర్దేశా దాచార్యస్యామానవత్వేనానుసంధానమేవ శ్రేయఇతి వ్యఞ్జితమ్ ॥

శ్రీరఙ్గనాథదత్తశ్రుత్యన్తాచార్యకోఽయమత్య
న్తమ్। శ్రుత్యన్తం నిజసూక్త్యా నిత్యం తనుతే
జనస్య సానన్దమ్ ॥ ॥౧౨౬॥

నిగమాన్తగురోశ్శ్లోకం యోగదితుం నసహతే
చతుష్పాదమ్। తం నిగదన్తి మహాన్తోద్విపాదమ
పిహాన్తభువి చతుష్పాదమ్॥ ॥౧౨౭॥

నిగమాన్తేతి ॥ చత్వారః పాదాః యస్యసః చతుష్పాత్ తం "సంఖ్యాసుపూర్వస్యే" తి పాదశబ్దస్య సమాసాన్తోలోపః। శ్లోకం "రామానుజదయాపాత్ర" మితిపద్యం। చతుష్పాదం పశుం। స్పష్టమితరత్ ॥ ॥౧౨౭॥

అపిభాష్యోక్తం కథయన్సిద్ధాన్తాధ్వానమేవ
సాధిష్ఠమ్। యః పూర్వపక్షపథమపి తథాఽవ
దత్సోఽతిచిత్రవచనోఽవ్యాత్ ॥ ॥౧౨౮॥

అపేతి ॥ భాష్యోక్తం సిద్ధాన్తాధ్వానం రాద్ధాన్తమార్గం। పూర్వపక్షపథం పూర్వపక్షమార్గమపి "అర్చిషోఽహరహ్న ఆపూర్యమాణపక్షం" 'ముక్తోఽర్చిర్దినపూర్వపక్షే'' త్యాద్యుక్తమర్చిరాదిమార్గమితితు తత్త్వమ్ ॥ ॥౧౨౮॥

అభిరామాఖ్యోలక్ష్మణమతానుగోక్తిర్మహా
న్యశోభరతః। శత్రుఘ్నోలసతుతరాం శతాని
శరదోఽత్ర మనుకుల పవిత్రః ॥ ॥౧౨౯॥

అభిరామేతి ॥ యశోభరతః కీర్త్యతిశయాత్ । సార్వవిభక్తికస్తసిః। మహానితియోజనా। శత్రుఘ్నః కామాదినిత్యవైరినిరాకర్తా। మనో వైవస్వతస్యమనోః కులస్య వంశస్య పవిత్రః పావయితా। మన్త్రనివహేన పరిపూతఇతిచ। అత్రరామాదీనాం క్రమేణ గ్రథనాద్రత్నావలీ ॥ ॥౧౨౯॥

ధర్మాత్మారిపుభీమోఽర్జునకీర్తిర్విపులశోభనకు
లశ్రీః । సహదేవాధిపగురుణా గణ్యః కృష్ణాను
గోగురుర్జయతాత్ ॥ ॥౧౩౦॥

ధర్మేతి ॥ అత్ర ధర్మరాజాదీనాం షణ్ణాం పాణ్డవానాం కృష్ణాయాశ్చ క్రమేణ గ్రథనాద్రత్నావలీ ॥ ౧౩౦॥

ఆచార్యగుణశ్రుత్యాతదితరవిషయాస్మృతిర్వ్యఽ
సర్జిమయా । శ్రుత్యవిరుద్ధైవస్మృతిరాదృత్యే
త్యాహ జైమినిర్హిమునిః ॥ ॥౧౩౧॥

ఆచార్యేతి ॥ ఆచార్యగుణానాం శ్రుత్యా శ్రవణేన తత్ప్రతిపాదకత్రయ్యా చ। తదితరవిషయా ఆచార్యగుణేతరగోచరా స్మృతిః స్మరణం స్మృతివచనంచ । శ్రుత్యవిరుద్ధైవ వేదావిరుద్ధైవ స్మృతిః మునిప్రణీతాస్మృతిః ఆదరణీయేతి జైమినిర్మునిరాహ "విరోధేత్వనపేక్ష్యంస్యాదసతిహ్యనుమాన" మితి సూత్రేణేతిభావః ॥ విరోధే ప్రత్యక్షశ్రుతివిరోధే అనుమానం స్మృతిః అనపేక్ష్యం అనపేక్షణీయం స్యాత్ । అసతి విరోధే అవిద్యమానే అనుమానం స్మృతిః ప్రమాణమితితదర్థః । యథా ఔదుమ్బరస్పర్శనపూర్వకోద్గానశ్రుత్యా తత్సర్వవేష్టనస్మృతిర్విరుద్ధాఽనాదరణీయేతి ॥ స్పష్టమన్యత్ ॥౧౩౧॥

శబ్దవిదాచార్యాద్వావేకోనిశ్శ్రేయసం నిపాత
యతి । అన్యస్తదుదఞ్చయతి ద్వయోస్తయో
ర్వత్త కోమహీయాన్స్యాత్ ॥ ॥౧౩౨॥

శబ్దేతి ॥ శబ్దం శబ్దశాస్త్రం వేదంచ విత్త ఇతి శబ్దవిదాచార్యా ద్వౌ । ఏకః తయోర్మధ్యే ఏక పాణినిరిత్యర్థః । నిశ్శ్రేయసం మోక్షం నిపాతయతి ధ్వంసయతి । వస్తుతస్తు– నిశ్శ్రేయసశబ్దం నిపాతయతి "అచతురవిచతుర" ఇత్యాదిసూత్రేణేతిభావః । నిపాతో

నామ "శాస్త్రేణాన్యాదృశే ప్రయోగే ప్రాప్తే అన్యాదృశప్రయోగకర
ణం" స్పష్టమన్యత్ ॥ ॥౧౩౨॥

వాఙ్మనసమాశ్రితానాం స్వవచనతో జీవయే
ద్య ఆచార్యః । యస్తన్నిపాతయేద్వా ద్వయో
ర్గరీయాన్ భవేత్క ఇవ వద ॥ ॥౧౩౩॥

వాగితి ॥ ఆశ్రితానాం వాక్చ మనశ్చ వాఙ్మనసం స్వవచనత నిజశ్రీసూక్త్యా య జీవయేత్ । వాక్స్తవం మానసానన్దం చ విదధ్యాదితిభావః । యస్తు తత్ వాఙ్మనసం నిపాతయేత్ నాశయేత్ "అచతుర" సూత్రేణ నిపాతితం కుర్యాదితి పరిహాసః ॥ ॥౧౩౩॥

ద్వన్ద్వే స్మ నిపాతయతే౽దిస్తతయర్క్సామ ఋ
గ్యజుషమపి వా । సత్పదవిద్గురురేకః స్థాపయతి
పరస్తదప్రతిద్వన్ద్వమ్ ॥ ॥౧౩౪॥

ద్వన్ద్వ ఇతి ॥ సత్ ప్రశస్తం యత్ పదం శబ్దశాస్త్రం తద్వేత్తీతి తథోక్తః । ఏకః గురుః పాణినిరిత్యర్థః । ఋక్సామం ఋక్సామామవేదసముదయం ఋగ్యజుషమపి వా ఋగ్వేదయజుర్వేదసముదయం వా ద్వంద్వే కలహే "ద్వన్ద్వం కలహయుగ్మయో" రిత్యమరః । అదిస్తతయా ప్రహారధ్వంసితదస్తతయా నిపాతయతే స్మ అధః పాతయతే స్మ । సర్వాత్మనా లఘ్వీయాకులీం దత్తవానితి భావః । స్తుతిస్తు- ఋక్సామం ఋగ్యజుషం చ ఏతౌ ద్వంద్వౌ తత్పురుషకసమాసే ఆగస్త్యతయా ప్రాన్త్యాకారాన్తతయా నిపాతయతే పూర్వోక్తసూత్రేణేవేతి భావః । పరః గురుః దేశికమణిస్తు అప్రతిద్వంద్వం అనుస్మాపితకలహాన్తరం యథాతథా అసంజాతవిరోధితయేతి వా స్థవార్థః । స్థాపయతీతి ॥ ॥౧౩౪॥

ప్రథితాగమాన్తదేశికపద భజనసమిద్ధసుసమ
యోన్నిద్రాః । విబుధార్హణయోగ్యాస్స్యు
స్సుగన్ధయస్సుమనసోఽత్ర దృష్టాన్తః ॥౧౩౫॥

ప్రథితేతి ॥ ప్రథిత ప్రఖ్యాత య ఆగమాన్తదేశికః తస్య పదయోః భజనేన సేవనేన సమిద్ధే దీప్తే సుసమయే శోభనే సిద్ధాన్తే విశిష్టాద్వైతసిద్ధాన్తే ఆచారే ఎవిదివా "సమయాశ్శపథాచారకాల సిద్ధాన్తసంవిదః" ఇత్యమరః। ఉన్నిద్రాః జాగరూకా జనాః విబుధానాం విదుషాం అర్చిరాద్యాతివాహికానాంవా దేవానాం అర్హణయోగ్యా పూజార్హాః స్యుః। పక్షే - ప్రథితాః ప్రసిద్ధా అగమా తరవః "అగ్రగన్ధాహ్వ కర్మణ్యాహ్వ ప్రసిద్ధాస్త్ర్యదేవచ" త్యప్రసిద్ధతరుజన్య కుసుమానాం దేవార్హతాస్మరణాత్ ప్రథితేత్యుక్తమ్ । తేషాం అన్తదేశ అగ్రదేశ అన్యాస్తీతి ప్రథితాగమాన్తదేశికం "అత ఇనిఠనౌ" వి" తి మత్వర్థీయస్ఠన్ । తథోక్తేన పదేన స్థానేన అవస్థానేనేత్యర్థః సమిద్ధా తేచ తేసుసమయోన్నిద్రాశ్చ సుసమయే వసన్తాది తత్తదుచితకాలే ఉన్నిద్రా వికసితా "సదాపుష్పితమున్నిద్ర" మిత్యమరః। విబుధానాం దేవానాం అర్హణయోగ్యా పూజనార్హాః స్యు । ఈ వృక్షాణామేవ కుసుమానాం పూజార్హతాస్మరణాదితిభావ । అత్ర ఉక్తార్థే సుగన్ధయః సుమనస కుసుమాని దృష్టాన్తః ఉదాహరణం । అత్రోదాహరణం నామాలంకారః । తత్ప్రపఞ్చస్తు అలంకారమణిహారేఽస్మదీయే ద్రష్టవ్యః ॥ ॥౧౩౫॥

నైసర్గిక సత్త్వజుషా నిగమాన్తోజ్జ్వలదేశికేన స
త్పతినా । సమతాం కథమివలభతాం బృహస్ప
తిర్మధ్యతోవహన్సత్త్వమ్ ॥ ॥౧౩౬॥

నైసర్గికేతి ॥ నైసర్గికం స్వభావసిద్ధం యత్ సత్త్వం సత్త్వగుణః సతోభావ సత్త్వం బ్రహ్మవేత్తృత్వంవా తజ్జుషతీతి తథో

క్తేన । అతఏవ సత్పతినా నిగమాన్తదేశికేన మధ్యత మధ్యకాలే సత్త్వం ఉక్తోఽర్థః । వహన్ ఆగన్తుక సత్త్వశాలీత్యర్థః । బృహతాం పతిః బృహస్పతిః వాక్పతిః । స్థూలమతీనామగ్రణీరితిచ ప్రతీయతే । సమతాం తుల్యతాం కథమివలభతాం నకథమపీతిభావః । వస్తుతస్తు- బృహస్పతిశబ్దః మధ్యత త ఇతి త్ శబ్దస్యషష్ఠ్యేకవచనమ్ । మధ్యే విద్యమానస్య తవర్ణస్య సత్త్వం 'తద్బృహతోఃకరపత్యోశ్చోరదేవతయోస్సుట్తలోపశ్చే' తి విహితసుడాగమసంబన్ధిసకారభావం వహన్నిత్యర్థః । బృహస్పతిశబ్దార్థతాదాత్మ్యావలమ్బినైసర్గికసత్త్వాదిశబ్దప్రతిపాద్యార్థద్వయశ్లేషభిత్తికాభేదాధ్యవసాయ మూలాతిశయోక్త్యుత్థాపితోఽయం వ్యతిరేక ॥౧౩౬॥

సకలశుభచ్ఛన్దోఽగ్ర్యస్సర్వగురుస్సోఽయమ
నఘవృత్తవిశేషః । సర్వేఽస్మాదధరేఽన్యే గు
రులఘుభావం యథాయథం యాన్తి ఖలు ॥

సకలేతి ॥ సకలానాం శుభచ్ఛన్దానాం కల్యాణాభిప్రాయాణాం "ఛన్దః పద్యేఽభిలాషే చే" తి సాన్తనానార్థేష్వమరః । అగ్ర్యః । యద్వా- సకలశుభః సర్వేషాం కల్యాణానుధ్యాతా ఛన్దః అభిప్రాయః యస్యస "అభిప్రాయవశౌచ్ఛన్దౌ" విత్యమరః । అగ్ర్యః సర్వత్రాగ్రగణనీయః । అనఘః వృత్తస్య చరిత్రస్య విశేషోయస్యసః । సోఽయం సర్వగురుః సర్వేషాం సర్వత్ర సర్వదా గురురిత్యర్థః । ఉక్తగుణవిశిష్టత్వే సర్వాచార్యత్వమస్యకథం నస్యాదితిభావః । అస్మాద్గురోః అన్యేసర్వే అధరే న్యూనాః 'అధస్తాదపిచాధరః' ఇత్యమరః అతఏవ యథాయథం యథార్హం గురులఘుభావం గౌరవం లాఘవం వా యాన్తి ఖలు । నత్వయమివ నిరుపాధికసర్వగురుత్వం భజన్తీతిభావః । పక్షే- సకలానాం శుభానాం ఛన్దసాం ఉక్తాత్యుక్తాది

ఛన్దసాంఉక్తాత్యుక్తాది ఛన్దసాంఅగ్ర్యే ఆద్యం శుభవృత్తౌ విశేషః పద్య
పాదవిశేష "వృత్తం పద్యే చరిత్రే త్రిష్వి" త్యమరః। సర్వగురు సర్వేవ
ర్ణాః గురవోయస్యసతథోక్తం। సర్వేషాంఛన్దసామాద్యో వృత్తవిశే
షస్సర్వగురురేవేత్యర్థః। అస్మాత్ ఆదిమాద్వృత్త విశేషాత్ అన్యే అ
ధరే అధస్తాద్విద్యమానాస్సర్వేఽపి వృత్తవిశేషాః యథాయథం గురుల
ఘుభావం గురులఘువర్ణత్వం యాన్తి ఖల్వితిప్రసిద్ధా "పాదేసర్వగురా
వాద్యాల్లఘుంన్యస్యగురోరధః। యథోపరి తథాశేషం భూయః కు
ర్యాదముంవిధిమ్। ఊనేదద్యాద్గురూనేవయావత్సర్వ లఘుర్భవేత్।
ప్రస్తారోఽయం సమాఖ్యాతశ్ఛన్దోవిచితి వేదిభి" రిత్యుక్తక్రమేణస
ర్వగురుపాదమారభ్య ప్రస్తారే యథాక్రమం గురులఘున్యాసే య
థోచిత గురులఘువర్ణభాజోభవన్తీతి భావః॥ ॥౧౩౭॥

సుచతురమచతురమపివా సమముద్ధరతో గు
రోరముష్యపుం। ఉభయోస్తయోర్నిపాతం
విదధానః పాణివిర్మనిస్సకియాన్॥ ॥౧౩౮॥

సుచతురమితి॥ సుచతురం అతిమాత్ర శాస్త్రాచారాది చా
తుర్యశాలినమిత్యర్థః। అచతురం అతథావిధం మూఢమపివాజనం।
సమం తుల్యం ఉద్ధరతః భరన్యాసే నేతిభావః। తయోరుభయోః సుచ
తురాచతురయోః నిపాతం నాశం ఉక్తసూత్రేణ నిపాతనమితి వ
స్తుస్థితిః॥ ॥౧౩౮॥

గురుణాఽఽతోఽనుపసర్గే సర్వత్రప్రత్యయో
మహాన్విహితః। ఆతోఽనుపసర్గేకః ప్రత్యయ
ఇతి వదతి యస్య పరిహాస్య॥ ॥౧౩౯॥

గురుణేతి॥ గురుణా అత ఇతిచ్ఛేదః। అతః సార్వవిభక్తిక
స్తసిః। అనేనగురుణా ఆచార్యేణ సర్వత్ర అవిశేషేణ సర్వస్మిన్

ఛాత్రవర్గె అనుపసర్గె భవోపప్లవా భావవిషయె మహాన్ ప్రత్యయః జ్ఞానంవిశ్వాసోవావిహితః। పక్షే- ఆత ఇతిచ్ఛేదః ఆతోఽనుపసర్గెఆదన్తాద్ధాతోరనుపసర్గె సుప్యుపపదె సర్వత్ర మహాన్ప్రత్యయోవిహిత ఇత్యర్థం యస్తు- ఆతోఽనుపసర్గె కం ప్రత్యయం ఆ అతః ఆతః "త్వమాసీరాత" ఇతివత్ । ఆతః ఆచార్యకర్తృక సార్వత్రిక ప్రత్యయోత్పాదనాద్ధేతోః । అనుపసర్గె ఉక్తోఽర్థః । కః ప్రత్యయఇతి జ్ఞానమితివా విశ్వాసఇతివా వార్తాఽపి నేతివదతి। పక్షే- ఆతోఽనుపసర్గెకః ప్రత్యయః నకోఽపిప్రత్యయ ఇతివదతి । సపరిహాస్యః । ఆతోఽనుపసర్గెకం ప్రత్యయం కసంజ్ఞకం ప్రత్యయఇతి వస్తుస్థితిః ॥

{ సాధుకృదన్త్యేషు సదాచరతి స్ఫురితోఽగ్రగణ్యః
ఇతివిదితః । ఆచార్యోఽసావుపధా వృద్ధావపిసం
గతిం క్వచిన్నైతి ॥ ॥౧౪౦॥ }

సాధ్వితి ॥ సాధుకృతాం పుణ్యకర్మకృతాం అన్త్యేషు మధ్యేషు అగ్రగణ్య ఇతివిదిత అతఏవ స్ఫురిత ః ప్రకాశమానః ఉపధా బుద్ధౌ ఇతిచ్ఛేదః । ఉపధా దమ్భె "కపటోఽస్త్రీవ్యాజదమ్భోపధయ" ఇత్యమరః । బుద్ధావపి సంపదిచ సంగతిం క్వచిదపినైతి । అదామ్భిక పరమవైరాగ్య శాలీత్యర్థః । పక్షే- అసౌ ఆచార్యః ఆచార్యశబ్దః । సదా ఆచరతిః ఇతిచ్ఛేదః స్ఫురిత ఇత్యనేన సంహితాయాం । "ఖర్పరే శరివావిసర్గలోప" ఇతివిసర్గలోపః । ఆచరతిః ఆఙ్పూర్వక శ్చరధాతుః శ్తిపానిర్దేశోఽయం । అగ్రగః పరస్తాద్విద్యమాన ణ్యః ణ్యత్ప్రత్యయోయస్య । ణ్య ఇత్యుత్సృష్టానుబన్ధస్య ణ్యతోగ్రహణమ్ । ఇతివిదితః ణ్యతిపరే ఆఙ్పూర్వక చరతేర్నిష్పన్న ఇతి జ్ఞాతఇత్యర్థః । అతఏవ సాధవః అనపభ్రంశాః యె కృదన్తాః కృత్ప్రత్యయాన్తశబ్దాః తేషుసదాస్ఫురితః "చరేరాఙిచాగురౌ" వితాఙ్పూర్వకా

చ్ఛరతేః క్యపావిధానే అగురావితిపర్యుదాసేన "ఋహలోర్ణ్యత్"
ఇతి ణ్యత్ప్రత్యయవిధానాదితిభావ । అయం ఉపధావృద్ధావితి సమ
స్తంపదమ్. "అత ఉపధాయాః" ఇతి విహితోపధావృద్ధా సంగతిం
సంబన్ధం అపిక్వచిన్నైతీతియోజనా । అపి ప్రశ్నేకిం జాత్వపి
నైతి । క్వచిదిత్యత్రసామర్థ్యాదపతి లభ్యతే । అప క్వచిదపినైతీతివా
యోజనా । క్వచిదపి నైతికిమ్ । అపితు ఏత్యేవేత్యర్థః । ఉక్తోపధా
వృద్ధేరవశ్యంభావా దితిభావః ॥ ॥౧౪౦॥

విదితోఽలఘుప్రకృతికః ప్రాగ్ర్యగురేకోఽద్వి
తీయరూపయుత । గురురేషోఽనఘశబ్దః కథ
మివ నస్స్యాత్పరం శుభోఽదన్తః ॥౧౪౧॥

విదితఇతి ॥ అలఘు గభీరా ప్రకృతిర్యస్యస తథావిధోవిది
తః గమ్భీరస్వభావతయా ప్రసిద్ధ ఇత్యర్థ । ప్రాగ్ర్యాః పరార్థ్యాః
గావ వాచోయస్యసః ప్రాగ్ర్యగుః బహువ్రీహౌ "గోస్త్రియోరుప
సర్జనస్య" తి గోశబ్దస్యహ్రస్వ ఏచ ఇగాదేశః । అద్వితీయేన అసదృ
శేన రూపేణ యుత అనఘః నిర్దోష శబ్ద కీర్త్ర్యస్యసః ఏక అ
ద్వితీయః ఏషగురు ఏవంవిధ ఆచార్యః పరం శుభోదన్త కల్యాణ
కీర్తిరితియావత్ । కథమివనస్స్యాత్ । ఉక్తవిధగుణావైశిష్ట్యేకల్యాణ
కీర్తిరవర్జనీయేతిభావః । అన్యత్ర- లఘుః గురుఇతి లఘువర్ణాత్మికా
ప్రకృతిః యస్యస లఘుప్రకృతిక విదితః ఉక్తరీత్యాప్రతీత ప్రా
గ్ర్య అగ్రిమః గు గువర్ణోయస్యసః ద్వితీయః యః రుః రువర్ణః తే
న ఉపయుతః యుక్త ఇత్యర్థః । ఏకః ఏషగురురితి అనఘశబ్దః శోభ
నశ్శబ్దః నః స్యాత్ ఇతిశుభః అదన్త ఇతిచచ్ఛేదః । శుభఇతి గురుశబ్ద
స్యైవ విశేషణమ్ । కథమిన నః అస్మాకం అదన్తః అకారాన్తః
స్యాత్ ఉకారాన్తతయాజగద్విదితోఽయం గురుశబ్దఃకఏవ కిథమ

స్వాకమేవ అకారాన్తతయా భాసేతేత్యర్థః । కించ- శుభోదన్త ఇతి స
మస్తం పదం । ఏషగురుశబ్దః కథమివ శుభ భాసమానః ఉత్ ప్రా
స్వోకారోఽన్త్యయస్యసః ।। ఉకారాన్త ఇత్యర్థః । నస్యాత్ నభవే
త్ నస్యాదిత్యత్ర సకారస్య "అనచిచ" ఇతి ద్విత్వం । ఉకారాన్త
ఏవ భవేదిత్యర్థః ॥ ॥౧౪౧॥

శ్రితమాధవమమితతపశ్శ్రియం ఘనాగమమ
నేకశరదమిమమ్ । పరమహిమసమయమార్యం
కృపయాశిశిరం మనస్సరీసర్తు ॥ ॥౧౪౨॥

శ్రితేతి ॥ శ్రితమాధవం ఆశ్రితలక్ష్మీపతిం అమితా తపః శ్రీః
యస్యతం ఘనస్సాన్ద్రః ఆగమో యస్మిన్తం । సకలశ్రుతి పరిపూర్ణ
మిత్యర్థః । పరమహిమా ఉత్కృష్టభూమా సమయః సిద్ధాన్తః సంవి
త్ ఆచారో వా యస్యతం "సమయాశ్శపథాచారకాలసిద్ధాన్తసంవిద"
ఇత్యమర । కృపయాశిశిరం శీతలం అముం ఆచార్యం మన మమ
చేతః కర్తృ అనేకాసాం శరదాం వత్సరాణాం సమాహార అనే
కశరదం "ద్వన్ద్వాచ్చుదషహాన్తాత్సమాహారే" ఇతిసమాసాన్తష్ట
చ్ । అత్యన్తసంయోగే ద్వితీయా । "పల్లాణ్డుపల్లాణ్డు" ఇత్యుక్తరీ
త్యా బహూన్ వత్సరానిత్యర్థః । యద్వా- అనేకశరదం శతాధిక
వత్సరజీవినమిత్యాచార్యస్యైవ విశేషణం । తస్యతథావిధత్వేన
ప్రసిద్ధేః । సరీసర్తు భృశమాశ్రయతామిత్యర్థః । అత్రవసన్తాది ఋ
తుషట్కస్య క్రమేణమాధవతపాది శబ్దైర్న్యసనాద్రత్నావళ్యలంకా
రః । సరీసర్తు ఇత్యనేన అస్మిన్ పద్యే ఋతూనాం నిబన్ధ ఇతిసూ
చ్యార్థసూచనాన్ముద్రాలంకారశ్చ తదుజ్జీవిత ఇతి సంకరః ॥౧౪౨॥

ఓజోఽజ ఋషిగణా ఇహ చతుష్కలా భాన్త్వ
దగ్రగురుమాన్యాః । సంప్రతిదృశో మమాపా
పథ్యాచార్యాగ్రణీ స్స్ఫురతి ॥ ॥౧౪౩॥

ఓజఇతి ॥ ఓజసా ప్రభావేన అజః సాక్షాద్భగవానేవ । తస్మిన్ ఓజోఽజే భగవత్సదృశ ప్రభావ ఇత్యర్థః । ఇహ అజఋషీత్యత్ర అజే ఋషీతిచ్ఛేదః । సంహితాయామేకారస్యాయాదేశే "లోపశ్శాకల్యస్యే"తి యలోపః । ఆచార్యే చతుష్కలా చతురంశాః చతుర్విధా ఇతియావత్ । ఋషీణాం వేదానాం గణాః సమూహాః "ఋషిర్వేదే వసిష్ఠాదా"వితి మేదిని । యద్వా- ఋషిగణాః వేదనివహాః చతుర్విధాశ్చకలాః న్యాయవ్యాకృతి మీమాంసాద్వితయరూపాణి చత్వారి శాస్త్రాణి చేత్యర్థః । ఉదగ్రాః శ్రేష్ఠాః ప్రాఞ్చః గురవః నాథయామునప్రభృతయ ఆచార్యాః తైః మాన్యాః భాన్తి । ఏతస్మైవ ఋషీ ప్రోక్తనాచార్య పరంపరాభిమతేత్యర్థః । అసౌ ఆచార్యాగ్రణీ సంప్రతి మమదృశోఃపథి స్ఫురతి చక్షుర్గోచరో భవతీత్యనవరత భావనోత్కర్షోక్తిః । అన్యత్ర- ఓజః అజ ఋషిగణా ఇతిచ్ఛేదః । ఇహపద్యే ఓజః విషమ అజ జగణభిన్నో గణః ఉదగ్ర అన్త్య గురు గురువర్ణ యేషాంతే చతుష్కలాః చతుర్మాత్రాకా ఏవ ఋషిగణాః సప్తగణాః భాన్తి । "జ్ఞేయాస్సర్వాదిమధ్యాన్తగురవోఽత్ర చతుష్కలాః । గణాశ్చతుర్లఘూపేతాః పఞ్చార్యాదిషుసంస్థితాః" ఇతి "లక్ష్మైతత్సప్తగణాగోపేతా భవతి నేహ విషమేజః" ఇత్యనుశాసనాత్ । ఇదముపలక్షణం "షష్ఠోఽయం నలఘూవా ప్రథమేఽర్ధే నియతమార్యాయాః । ఇహ భవతి షష్ఠో లః" ఇత్యుక్తలక్షణాన్తరస్యాపి । పథ్యా చ ఆర్యేతి చ్ఛేదః । అసౌ పథ్యాతన్నామ్నీ ఆర్యా ఆర్యాఖ్యవృత్తం మమదృశః జ్ఞానస్య స్ఫురతి । మయాఇయమేవం లక్షణలక్షితా పథ్యార్యేతి జ్ఞాయత ఇత్యర్థః । "త్రిష్వంశకేషుపాదో దలయోరాద్యేషు దృశ్యతే యస్యాః । పథ్యేతినామతస్యాశ్ఛన్దోవిద్భిస్సమాఖ్యాత"మితిలక్షణలక్షితత్వాదితి భావః । చశబ్దస్త్వర్థ

కః పూర్వోత్తరపద్యాభ్యాం గీతిరూపాభ్యామస్యావైలక్షణ్యం ద్యోతయతి ॥ ప్రకృతాప్రకృతశ్లేషసంకీర్ణోముద్రాలంకారః । అలంకారమణిహారేతు "భజమనసా" ఇతిపద్యే గీతిలక్షణం సర్వమప్యుపదర్శితమస్మాభిః ॥ ॥౧౪౩॥

శుద్ధం సుజాతరూపశ్రీకాఞ్చీభవమమధ్యమస్ఫు
రణమ్ । వ్రజతిశిరోభూషణతాం జగతాం గురు
రత్నమద్భుతం కిమపి ॥ ॥౧౪౪॥

శుద్ధమితి ॥ శుద్ధం సర్వప్రకారశుద్ధిశాలి త్రాసాదిమణిదోషవిధురంచ । సుజాతం అతిరమణీయరూపం యస్యాస్తథోక్తా శ్రీకాఞ్చీ శ్రీయుక్తాకాఞ్చీనగరీ తస్యాం భవం అవతీర్ణం । అన్యత్ర-శోభనసువర్ణశోభాస్పదమెఖలాస్థితమిత్యర్థః । అమధ్యమం ఉత్తమం స్ఫురణం స్ఫూర్తిర్యస్యతత్ । అన్యత్ర-అవలగ్నస్ఫురణంహితమిత్యర్థః । గురురత్నం శ్రేష్ఠం మాణిక్యం ఆచార్యశ్రేష్ఠమితి వస్తుస్థితిః । జగతాం శిరోభూషణతాం వ్రజతీత్యద్భుతం । కాఞ్చీమధ్యస్థితస్య మధ్యభాగె స్ఫురణాభావః సకలజగచ్ఛిరోభూషణతావాప్తిశ్చపరమాశ్చర్యమితిభావః ॥

నిగమాన్తగురుప్రతిభావగమాదవమానితోఽ
గురుర్భూత్వా । ధూపాయితోఽగురురభూదితియ
త్తద్యుక్తమగురుతాభాజః ॥ ॥౧౪౫॥

నిగమాన్తేతి ॥ గురు గీష్పతిః నిగమాన్తగురుప్రతిభాయాః అవగమాత్ తదుత్కర్షజ్ఞానాదిత్యర్థ । అవమానితః అతఏవ అగురుః లఘుః భూత్వా కాలాగురుర్భూత్వేత్యపి 'అగరుశ్చాగురుశ్చే'తి శ్రీహర్షద్విరూపకోశె అగురుశబ్దస్య పులిఙ్గతానుశాసనాన్న క్లీబతాగ్రహః కార్యః । ధూపాయితః సంతప్తః అభూదితియత్ "ధూపసంతాపె" ఇత్యస్మాద్ధాతోః "గుపూధూపె" త్యాదినాప్రాప్తాయాదె

శాత్క-స్త్రిరిక్తః । తత్ అగురుతాభావోయుక్తమేవ । అగురోస్థాసార్థత్వప్రసిద్ధరితిభావః ॥ ॥౧౮౫॥

{ లక్ష్మణమతానుయాతాఽధికరణసారావలీ ము
ఖఖ్యాతా। (ల)రఘుసింహాఖ్యాజయతాద్గురుసిం
హాఖ్యాఽపి దేవతాకాపి ॥ ॥౧౮౬॥ }

లక్ష్మణేతి ॥ లక్ష్మణస్య సౌమిత్రేః శ్రీభాష్యకృతశ్చ మతే పమ్మతే విషయే । రాద్ధాన్తేచ అనుయాతా అధికేషు రణేషు సారోబలం యస్యాస్సాఽధికరణసారా । వలీముఖైః శాఖామృగైః సుగ్రీవాదిభిః ఖ్యాతా । అన్యత్ర- అధికరణసారావలీ శ్రీమద్భాష్యాధికరణార్థసంగ్రాహికా కాచనకృతిః సైవముఖం యేషాం తైర్గ్రన్థాః తైః ఖ్యాతా । రఘుసింహాఖ్యా రఘునన్దననామ్నా రలయోరభేదాత్ లఘుసింహాఖ్యా అల్పసింహాభిఖ్యాచ । గురుసింహాఖ్యా ఆచార్యశ్రేష్ఠాఖ్యా మహాసింహాఖ్యాచ దేవతా జయతాత్ ॥ ॥౧౮౬॥

{ హన్తకలితైకదూషణ భఙ్గానన్దితబుధః క్వ(ల)
(ర)ఘుసింహః । స్వకృతశతదూషణీబహు భ
ఙ్గానన్దితబుధః క్వగురుసింహః ॥ ॥౧౮౭॥ }

హన్తేతి ॥ రఘుసింహః రలయోరభేదాల్లఘుసింహః । రఘుశ్రేష్ఠఇతి వస్తుస్థితి । గురుసింహ మహాసింహః ఆచార్యవర్యఇతి వస్తుస్థితిః । శతానాం దూషణానాం రక్షోవిశేషాణాం సమాహారశ్శతదూషణీ । పక్షే- తన్నామ్నాకృతిః । తస్యాః భఙ్గః పరాభవా గ్రన్థవిచ్ఛేదవిశేషాశ్చ స్పష్టమన్యత్ ॥ ॥౧౮౭॥

{ సద్ధర్మపరాశరముఖవచనాశ్రయణేన నిర్గళితత
త్త్వే । అభయప్రదానసారాకలనే క్వచనాస్తు
ధీర్మమ శరణ్యే॥ ॥౧౮౮ }

సదితి ॥ సత్ ప్రశస్తః ధర్మః శరణవరణరూపోధర్మః తస్మిన్ పరస్య నియతస్య ఆశరస్య క్రవ్యాదస్య "విభీషణస్తుధర్మాత్మా" త్యుక్తస్య విభీషణస్య ముఖవచనం "త్యక్త్వాదారాంశ్చపుత్రాంశ్చరాఘవంశరణంగత" ఇత్యేవం రూపం వాక్యం తస్యఆశ్రయణేన అవలమ్బనేన నిర్గలితం నిశ్చితం తత్త్వం తదనన్యగతికత్వాదియాథార్థ్యం యేనతస్మిన్ । అన్యత్ర-సద్ధర్మాణః పరాశరముఖాః మునయః తేషాం యానివచనాని తదాశ్రయేణ తదవలమ్బనేన నిర్గలితం నిర్ణీతం తత్త్వం శాస్త్రార్థయాథాత్మ్యంయేనతస్మిన్ । అభయప్రదానస్యయత్సారం తదాకలనే తన్నిర్ణాయకే అన్యత్ర- తన్నామ రహస్య ప్రబన్ధప్రణేతరి క్వచన కస్మింశ్చిత్ శరణ్యే భగవతిరఘునన్దనే శ్రీనిగమాన్తగురౌ చమమధీః అస్తు ॥ ॥౧౪౮॥

యామునతీర్థనిషేవిణచూమనవై రచితయాద
వాభ్యుదయమ్ । ఉపనిషదుపదేష్టారం కృపయా
విజయాయ కమపిగోప్తారమ్ ॥ ॥౧౪౯॥

యామునేతి॥యామునతీర్థస్య యామునగురోః యమునాసంబన్ధితీర్థస్యచ । "నిపానాగమయోస్తీర్థమృషిజుష్టజలేగురౌ" ఇత్యమరః। నిషేవిణా రచితః యాదవాభ్యుదయః తన్నామకావ్యం యేనతం పక్షే- రచితః యాదవానాం యదువంశ్యానాం అభ్యుదయః సంపత్ యేనతం । కృపయా ఉపనిషదుపదేష్టారం అన్తేవాసినామితి భావః కమపి గోప్తారం శరణ్యం దేశికం విజయాయ విజయం లబ్ధుం ఆమనవై ఇతియోజనా । అన్యత్ర- విజయాయ అర్జునాయ అర్జునమనుకూలయితు మిత్యర్థః । కృపయా ఉపనిషదాంగీతోపనిషదాం ఉపదేష్టారం కమపి గోప్తారం సారథిభూతం భగవన్తం ఆమనవై ఇతి ॥

అస్యారహస్యత్రయస్మృతిరస్య రసస్యాద్ది సత్ఫలం
విపులమ్। ప్రీత్యతిశయేన రసయన్నైత్యశనాయా
పిపాసయోర్బాధామ్ ॥ ॥౧౫౦॥

అస్యేతి ॥ రస్యః రసనీయః యోరసః తంస్యాద్దత ఇతి తథోక్తం సత్ఫలం। రహస్యత్రయస్మృతిః రహస్యత్రయసారఏవ రస్యరసస్యాద్దిసత్ఫలం। తత్ ప్రీత్యతిశయేన రసయన్ ఆస్వాదయన్ అశనాయాపిపాసయోః బుభుక్షాతర్షయోః బాధాం నైతి। ముక్తైశ్వర్యం లభత ఇతి వస్తుస్థితిః। "అశనాయాపిపాసే శోకం మోహం జరాం మృత్యుమత్యేతి" ఇతి శ్రుతేః ॥ ॥౧౫౦॥

అనుబద్ధతత్త్వముక్తాకలాప సర్వార్థసిద్ధిసంయు
క్తా। శ్రుత్యన్తగురోర్వాణీశ్రేణి శ్రీవల్లభప్రియం
కరణీ ॥ ॥౧౫౧॥

అన్వితి ॥ తత్త్వముక్తా అకృత్రిమమౌక్తికాని తాసాం కలాపః ఆభరణం సః అనుబద్ధో యేన సః తాదృశో యస్సర్వోఽర్థవిభవః తస్య సిద్ధ్యా నిష్పత్త్యా పక్షే- అనుబద్ధః తత్త్వముక్తాకలాపో నామ వ్యాఖ్యేయగ్రన్థో యస్యాస్సా। సర్వార్థసిద్ధి తన్నామ్నీ తద్వ్యాఖ్యా తయా సంయుక్తా వాణీశ్రేణీతి స్త్రీలిఙ్గాన్నాయికాత్వం ప్రతీయతే ॥ ॥౧౫౧॥

అశ్లథితసూత్రవృత్తిగ్రన్థం కేనాపినామ దుర్గ్ర
న్థమ్। అక్షయ్యం తత్త్రయ్యా మాఙ్గల్యమతు
ల్యమేధతాం కిమపి ॥ ॥౧౫౨॥

అశ్లథితేతి ॥ అశ్లథిత సూత్రవృత్తిగ్రన్థః బ్రహ్మసూత్రవివరణరూపబోధాయనవృత్తిగ్రన్థో యేన తత్ వృత్తిగ్రన్థప్రదర్శనసంపాదకమిత్యర్థః పక్షే-అశ్లథిత అశిథిలిత సూత్రే మఙ్గలతన్తౌ వృత్తిః స్థితిః యస్య స తథాభూతో గ్రన్థః గ్రథనం యస్య తత్ కేనాపి కథకాన్తరేణ

ఉపాయాన్తరేణచ దుర్మన్థం కిమపి త్రయ్యాః నాయికాత్వం ప్రతీయతే । అతుల్యంమాఙ్గల్యం స్వర్ణనిర్మితం మాఙ్గల్యత్వేన వ్యవహ్రియమాణమాభరణం । తత్త్వేనాధ్యవసిత ఆచార్య ఇత్యర్థః । ఏధతాం నామ॥

సంకల్పదినకరోదయ సంకల్పితసాధుపంకజసమృద్ధిః । వెంకటనాథాచార్య స్సంకటమపనయతు
మమ విశఙ్కటధీః ॥ ॥౧౫౩॥

సంకల్పేతి ॥ సంకల్పదినకరోదయః సంకల్పసూర్యోదయః ॥

హరిపాదుకాం త్రిచతురక్షణకల్పితపాదుకాసహస్రేణ । సంచారయన్ సభువికవిపక్షాచ్ఛస్యేజయ
తు చిత్రతరశిల్పీ ॥ ॥౧౫౪॥

హరీతి ॥ త్రిచతురక్షణైః కల్పితేన పాదుకానాం సహస్రేణ హరిపాదుకాయాస్సంచారయితృత్వేన విచిత్రశిల్పిత్వమితి భావః । లోకేహి దేవమనుజాదయః పాదుకాభిస్సంచరమాణాదృష్టాః నతుపాదుకామేవాత్యల్పకాలనిర్మిత పాదుకాసహస్రేణ క్వచిత్సంచారయమాణా ఇతిభావః । రాత్ర్యేకదేశనిర్మితపాదుకాసహస్రాఖ్యప్రబన్ధేన శ్రీరఙ్గనాథపాదుకాప్రభావం సర్వత్ర జగతి ప్రచారయామాసేతితు వాస్తవార్థః ॥ ॥౧౫౪॥

ద్వాజగతి వెఙ్కటేశౌ ఖ్యాతౌ సర్వార్థసిద్ధికరణేశౌ । పీతామ్బరభృదిహైకశ్శ్వేతామ్బరభృత్పరస్త్వయోర్న్భేదః ॥ ॥౧౫౫॥

బతపఞ్చరాత్రరక్షా శ్రుతిమౌలి గురూదితా ధుతవిపక్షా । భవతి గణరాత్రరక్షా భాగవతానాం భవాపహృతిదక్షా ॥ ॥౧౫౬॥

బతేతి ॥ ధుతవిపక్షా శ్రీమన్నిగమాన్తగురూదితా పఞ్చరాత్రరక్షా శ్రీభగవచ్ఛాస్త్రప్రామాణ్యాదిప్రకాశికా తన్నామ్నీకృతిః భా

గవతానాం భగవద్వంశ్యానాం ఔపగాయనశాణ్డిల్యాదీనాం అన్యేషాం భగవద్భక్తానాం శ్రీవైష్ణవానాంచ గణరాత్రరక్షా భవతి బతేతి పఞ్చరాత్రరక్షాఽపి భూయిష్ఠరాత్రిగణరక్షాఽఽసీదిత్యాశ్చర్యం ద్యోతయతి "గణరాత్రం నిశాబహ్వ్యః" ఇత్యమరః । సర్వకాలం భాగవతానాం గోపాయిత్రీభవతి సమ్యగ్వ్యవస్థాపితత్వాత్తత్ర త్సఞ్చప్రామాణ్యాదీనామితిభావః ॥ ॥౧౫౬॥

రచయన్రహస్యరక్షాం సంతన్వన్సచ్చరిత్రర
క్షాంచ । ఏషగురుసార్వభౌమః ప్రథయతి సా
మ్రాజ్యమద్భుతంనిత్యమ్ ॥ ॥౧౫౭॥

రచయన్నితి ॥ రహస్యరక్షాం తన్నామ్నీం కృతిం మన్త్రగోపనమితిచ గమ్యతే రచయన్ సచ్చరిత్రరక్షాం కృతించ సంతన్వన్ శిష్టాచారపరిపాలనం రచయన్నితిచ ప్రతీయతే । ఏషగురుసార్వభౌమః కశ్చన సామ్రాడిత్యపిధ్వన్యతే నిత్యం అనశ్వరం అద్భుతం సామ్రాజ్యం నిశ్శ్రేయసైశ్వర్యం ప్రథయతి । శిష్యేభ్యః ఖ్యాపయతీత్యర్థః । అన్యత్ర- నిత్యం బహుకాలానువర్తి అద్భుతం సామ్రాజ్యం ప్రకాశయతీత్యర్థః ॥ ॥౧౫౭॥

విమతమతీనామాదౌ విభాసమానోఽపి విప్రతీ
పతయా । అమునోక్తోనయసారో బిభర్తిఖల్వ
న్తేరసాయనతామ్ ॥ ॥౧౫౮॥

విమతేతి ॥ అమునా గురుణా ఉక్తః నయసారః శాస్త్రసారః శ్రీరహస్యత్రయసారాదిః విమతమతీనాం విరుద్ధధియాం ఆదౌ ప్రథమం విప్రతిపత్తయా ప్రాతికూల్యేన భాసమానోఽపి అన్తే నిర్ణయావసరే సమ్యక్పర్యాలోచనాయామిత్యర్థః । రసాయనతాం రసాయనాఖ్యదివ్యౌషధతుల్యతాం బిభర్తి ఖల్వితి ప్రసిద్ధౌ ॥ ప్రతికూలా

నామపి సమ్యగ్విమర్శే పరమానన్దద ఏవ స్యాదితిభావః । అత్రనయసారఇతిశబ్దః విప్రతీపభావేన ప్రతిలోమతయాపఠ్యమానేన రసాయనతాం రసాయనశబ్దతాం బిభర్తీత్యర్థాన్తరమపి చమత్కారి ॥ ॥౧౫౮॥

వివృతశరజిత్ప్రబన్ధాస్సన్ధారితనాథయామున
గ్రన్థాః । శ్రీభాష్యసానుబన్ధాస్సమిన్ధతాం జగతి
దేశికనిబన్ధాః ॥ ॥౧౫౯॥

వివృతేతి ॥ సంధారితా ప్రాణితాః "ధృఞ్ అవస్థానే" ఇత్యస్మాణ్ణిజన్తాత్కర్మణి క్తః ॥ ॥౧౫౯॥

నవనవరస జనిభవనం కవనం నిగమాన్తగురు
వదనభవనమ్ । అవనావవనమ్రాణా మవనం వి
నుమ కృతాచ్యుతస్తవనమ్ ॥ ॥౧౬౦॥

నవనవేతి ॥ త్రయ్యన్తగురువదనే భవనం జన్మ యస్యతత్ ॥

యఃఖ్యాతిలాభపూజావిముఖోఽపి సదాఽభ్యు
పేతసత్ఖ్యాతిః । బహులాభోఽచ్యుతపూజాసక్తో
ఽయం జయతు వేంకటేశగురుః ॥ ॥౧౬౧॥

య ఇతి ॥ యః ఆచార్యః ఖ్యాతిః వైదుష్యాదిప్రథా । లాభః ధనధాన్యాద్యల్పఫలప్రాప్తిః । పూజా సభాదిషునృపాలాదిసమ్మాననా । తాసుఖ్యాతిలాభపూజాసు విముఖోఽపి సదా అభ్యుపేతా సతీఖ్యాతి ర్యస్యస బహు అధిక లాభ యస్యస అచ్యుతం యథాతథా పూజాయామాసక్త ఇతి విరోధ । అభ్యుపేతసత్ఖ్యాతిః అఖ్యాత్యన్యథాఖ్యాతిపరిహారేణ సత్ఖ్యాతిస్వీకర్తా । బహులా ఆభా యస్యసః అచ్యుతస్య భగవతః పూజాయాంసక్త ఇతిపరిహార ॥

శ్రయణీయోఽప్యనఘధియాం క్రయణీయో
వైష్ణవే జనేయోఽభూత్ । వరణీయగుణశ్శరణీ
కరణీయస్సఖలు దేశికవతంసః ॥ ॥౧౬౨॥

శ్రయణీయఇతి ॥ నైష్ఠ్యవేజనే శ్రయణీయః శ్రేతుం యోగ్యః తథాదర్శితపారతన్త్ర్య ఇతిభావః । అనేన పద్యద్వయేన "యః ఖ్యాతిలాభపూజాసు" ఇతిపద్యోక్తార్థసంగ్రహః ॥ ॥౧౬౨॥

భావితకథకకదమ్బం దైవతమత్యద్భుతం ప్రప
న్నానామ్ । భావితమనిశం త్రయ్యాజీవితముజ్జీ
వయతు కిమప్యస్మాన్ ॥ ॥౧౬౩॥

దన్తావలాచలోత్తమ సంతానే దత్తనిజభరో
వరదే । వరదేశికమణి తరణి స్ఫురదేనస్తమసి
మనసి మేస్ఫురతాత్ ॥ ॥౧౬౪॥

దన్తావలేతి ॥ దన్తావలాచలోత్తమసంతానే హస్తిగిరికల్పతరౌ వరదే । తరణిః భానుః స్ఫురదేనస్తమసి ప్రకాశమానదురితతిమిరే ॥ ॥౧౬౪॥

క్షాన్త్యా దాన్త్యా కాన్త్యా శక్త్యా భక్త్యాఽగ్ర్య
యా విరక్త్యా చ । భాష్యశ్రీ సూక్త్యాఽపిచ
కృతవిఖ్యాతిం కమపి దక్షిణం కలయే ॥౧౬౫॥

క్షాన్త్యేతి ॥ క్షాన్త్యాదీనాం స్త్రీలిఙ్గమహిమ్నా నాయికాత్వం- దక్షిణమిత్యనేన "తుల్యోఽనేకత్రదక్షిణః" ఇత్యుక్తలక్షణదక్షిణనాయకత్వంచ ప్రతీయతే ॥ ॥౧౬౫॥

స్తవ్యం పవిత్రచర్యైస్సేవ్యం శ్రీబ్రహ్మతన్త్ర
యతివర్యైః । భావ్యం వరదాచార్యైర్భవ్యం
తత్కిమపి దివ్యమవ్యాన్నః ॥ ॥౧౬౬॥

స్తవ్యమితి ॥ భవ్యం భవ్యత్వేనాధ్యవసితమాచార్యం । ఏవమగ్రేఽపి ॥ ॥౧౬౬॥

వివశితవిద్యారణ్యాం విరక్తివిభవేన కృతితతివరే
ణ్యామ్ । విశ్రుతతమనైపుణ్యాం పుణ్యాం తత్కి
మపి దీవ్యతు శరణ్యామ్ ॥ ॥౧౬౭॥

ప్రజ్ఞావదగ్రగణ్యాం ప్రశమితకుమతహతనిగమ
వైవర్ణ్యమ్ । ప్రత్యస్తత్రైగుణ్యాం ప్రవిశతుమ
మమనసి కిమపి దాక్షిణ్యమ్ ॥ ॥౧౬౮॥

మమహృద్గుహావిహారీ విమతకుదృగ్ద్విరదనివ
హామదహారీ । కవితావనసంచారీ కవితార్కికకే
సరీభవతు హారీ ॥ ॥౧౬౯॥

సువిడితగుణసాకల్యాం సుదర్శనార్యోక్తిపద్మినీ
కల్యమ్ । కలితాఖిలానుకూల్యం కిమప్యమూ
ల్యం స్మరామి సౌశీల్యమ్ ॥ ॥౧౭౦॥

సువిదితేతి ॥ సువిదితం గుణానాం సాకల్యం పూర్ణత్వం యస్యతత్ । సుదర్శనార్యోక్తిరేవపద్మినీ తస్యాః కల్యం ప్రత్యూషమ్ ॥

శ్రుతశీలం శ్రుతిలోలం శ్రుతిజాలం పాలయన్త
మతివేలమ్ । అకరాలం సుకపోలం సకలాలమ్బం
తమేవకలయేఽలమ్ ॥ ॥౧౭౧॥

శ్రుతేతి ॥ శ్రుతం శాస్త్రం శీలయతిపరిచినోతీతి శ్రుతశీలః । తం "శ్రుతం శాస్త్రావధృతయోః" రిత్యమరః । ప్రఖ్యాత సద్వృత్తమితివా । శ్రుతిషు వేదేషు లోలం ఆసక్తమ్ । అకరాలం అతీక్ష్ణమ్ ॥

శ్రీపద్మనాభనన్దన సుచరితరామానుజార్య వర్య
స్య । అచ్యుతకరుణాజలధే రాత్రేయస్యైధ
తాం దయాపాత్రమ్ ॥ ॥౧౭౨॥

శ్రీతి ॥ అచ్యుతకరుణా భగవత్కృపా సైవజలధి తస్య ఆత్రేయస్య చన్ద్రమసః చేతనేషు స్వాశ్రితేషు తత్కృపోత్తమ్భక స్యేత్యర్థః । శ్రీపద్మనాభస్య భగవతః నన్దనం ఆనన్దదం సుచరితం సదాచారో యస్యస తథోక్తః । యోరామానుజార్యవర్యః భగవాన్భాష్యకారః తస్య । అన్యత్ర- అచ్యుతాయాః అవికలాయాః కరు

ణాయాః జలధేః ఆశ్రయస్యేతి యావత్ । ఆత్రేయస్య ఆత్రేయ
గోత్రజస్య శ్రీయుక్తశ్చాసౌ పద్మనాభార్యః తస్యనన్దనః తనయః స
చాసౌసుచరితశ్చ యోరామానుజార్యవర్యః తస్యవాదిహంసా
మ్బుదాపరనామ్నః శ్రీరామానుజాచార్యస్యేత్యర్థః దయాపా
త్రం ఏధతామ్ । అనేనసందర్భేణ "నమోరామానుజార్యాయ"
ఆత్రేయపద్మనాభార్య సుతాయ" ఇత్యేతత్పద్యార్థః "రామానుజద
యాపాత్ర" మిత్యస్య పద్యస్యాచార్యైర్ద్వేధాఽపివర్ణితోఽర్థశ్చ
శ్లేషేణ సంగృహీతః ॥ ॥౧౭౨॥

అప్రాకృతదేవమయీ యా ప్రాగ్వేదాన్తదేశికా
త్మాఽఽసీత్ । సా ప్రాస్యతులోకతమో దీప్రా
ఫణిశిఖరిరమణమణిఘణ్టా ॥ ॥౧౭౩॥

ధున్వానం కుమతిమతం ధిన్వన్తం శ్రితమధోప
చిన్వన్తమ్ । నన్వన్తరముం చిన్తయ తన్వన్త
రవిఘటనం వితన్వన్తమ్ ॥ ॥౧౭౪॥

ధున్వన్తమితి ॥ అధశబ్దశ్చార్థకః. ఉపచిన్వన్తంచేత్యర్థః । న
ను అన్తః అముం ఇతిచ్ఛేదః । నను హేజనేత్యర్థః । తన్వన్తరవిఘ
టనం జన్మాన్తరవైధుర్యమిత్యర్థః । వితన్వన్తం అముం అన్తః మన
సి చిన్తయేతియోజనా ॥ ॥౧౭౪॥

స్థేయాంసం శ్రేయాంసం ప్రేయాంసం సుగుణ
గణగరీయాంసమ్ । ఆయాసం భూయాంసం నే
యాం సం ప్రాప్య గురువరీయాంసమ్ ॥౧౭౫॥

స్థేయాంసమితి ॥ అతిశయేనస్థిరం స్థేయాంసం । అతిశయేన
ప్రియం ప్రేయాంసం । అతిశయేన ప్రశస్యం శ్రేయాంసం । సుగు
ణగణైః గరీయాంసం అతిశయేన గురుం అతిశయేన ఉరుం వరీయాం
సం గురూణాం వరీయాంసం ఉత్తమం సంప్రాప్య భూయాంసం అతి

శ్రమేణ బహులం ఆయాసం సాంసారికఖేదం నేయాం నప్రాప్నుయాం ఇణస్సంభావనాయాముత్తమైకవచనమ్ ॥ ॥౧౭౫॥

కాయాసన్నాయాసం ధ్యాయాసం నాద్య దేశి
కాయాసమ్ । ఆవాసం నాయాసం ధనినాం
తమిమం సదాఽనుభూయాసమ్ ॥ ॥౧౭౬॥

కాయేతి ॥ అద్య కాయస్య శరీరస్య ఆసన్నం సమీపవర్తినం తత్సహజమితిభావః । ఆయాసం శ్రమం శరీరసామాన్యసులభం సాంసారికశ్రమం నధ్యాయాసం నానుచిన్తయే । కుత ఇత్యత్రాహ । దేశికాయాసం దేశికశేషభూతోఽభూవమిత్యర్థః । ధనినాం ఆవాసం చ నాయాసం నాప్నుయాసం 'ఇటకిటీ' త్యత్ర ప్రశ్లిష్టస్య ఇధాతోరాశిషి లిఙుత్తమైకవచనం । తత్ర హేతుమాహ । తమిమం గురుమేవ సదా అనుభూయాసం అనుభవాని ॥ ॥౧౭౬॥

శాన్తం కుమతికశాన్తం కృపానిశాన్తం యనో
భృతా శాన్తమ్ । దాన్తం కృతభేదాన్తం
హ్యధివేదాన్తం గురుం హృదాఽఽదాంతమ్ ॥

శాన్తమితి ॥ కుమతీనాం కశాన్తం కశాప్రహారతుల్యమిత్యర్థః । అధివేదాన్తం వేదాన్తేషు విభక్త్యర్థేఽవ్యయీభావః । కృతభేదాన్తం కృతః భేదస్య జీవపరభేదస్య అన్తోఽవిశ్చయో యేన తమ్ । అధివేదాన్తమిత్యేతన్మధ్యమణిన్యాయేనోభయత్రాన్వేతి । అధివేదాన్తం । ఉక్తోర్థః । గురుం వేదాన్తాచార్యమిత్యర్థః । తం హృదా మనసా ఆదాం అగృహ్ణామ్ । అచిన్తయమిత్యర్థః ॥ అత్ర ఆదామితి క్రియాగోపనం యమకవిశేషశ్చ ॥ ॥౧౭౭॥

ఫణధరధరణీభృదధిపతి నియమసపదికలితజవన
ఇహ జగతి । కృతమతి పతిశత సువిదిత కృతితతిర
మితమతి రఖిలగురురవతు ॥ ॥౧౭౮॥

ఫణేతి ॥ కృతమతయో వైజ్ఞానికాః "వైజ్ఞానికః కృతమతిః" ఇత్యమరః । తత్పతీనాం శర్త్రే సువిదితాః కృతితతయః ప్రబన్ధనివహా యస్యసః । సర్వలఘురియం గీతిః ॥ ॥౧౭౮॥

రసఘునకనదసదృశతరకృతితతిరనఘుకృతికలిత
చరణఇహ । సహరిణదలలసదధికలశశధరకరశి
శిరతరహృదధిజయతి ॥ ॥౧౭౯॥

రసేతి॥ రసైః శాన్త్యాదిభిః ఘనాః కనన్తః అసదృశతరాః కృతితతయః గ్రన్థనివహాః యస్యసః । అనఘైః కృతిభిః విద్వద్భిః కలితౌ సేవితౌ చరణౌ యస్యసః । ఉత్తరార్ధాదౌ సః ఇతిచ్ఛేదః । హరిణదలం శుక్లపక్షః తస్మిన్ లసన్త్యః అధికలాః అధికాః కలాః యస్యస శశధరః పూర్ణచన్ద్రమా ఇత్యర్థః । తస్యకరఇవ శిశిరతరం హృత్ చేతః యస్యస ఆచార్యః ఇహలోకే అధిజయతి అధికముత్కర్షం ప్రాప్నోతీత్యర్థః । అయం సర్వలఘునిరోష్ఠ్యవర్ణనిబద్ధః శ్లోకః । అత్రఅకారేకార ఋకారాత్మకత్రిస్వరనియమోఽప్యస్తీతి ధ్యేయమ్ ॥ ॥౧౭౯

భవతిరవిభాసమానోవిభాసమానోయయాఽఽ
గమాన్తగురుః । సాఽవతువిభాఽసమానోఽవి
భాసమానో నజాతుతేన స్యామ్ ॥ ॥౧౮౦॥

భవతీతి ॥ యయా ప్రభయా విభాసమానః ఆగమాన్తగురుః రవిభాసమానః రవేః భయా ప్రభయా సమానోభవతి । అసమా అసదృశీ సావిభా ప్రభా నః అస్మాన్ అవతు । తేన గురువరప్రభాకర్త్రా కావనేన అవిభాసమానః విభాసః విశేషేణప్రకాశః మానః సమ్మాననం తౌ నవిద్యేతే యస్యతథోక్తః జాత్వపినస్యాం నభవేయం నిగమాన్త దేశికప్రభాకర్త్రా కరక్షణేన తేజస్వీసర్వమాననీయఏవస్యామిత్యర్థః । పూర్వోత్తరార్ధయోరేకరూపసందష్టయమకమ్ । ॥౧౮౦॥

స్ఫురదుదయమానరవిరుచిమతిమృదుదయమా
నమనసమనుమీడే । లసదుదయమానసజ్జనప
రిషదుగయ మానసౌకసాంశరదమ్ ॥౧౮౧॥

స్ఫురదితి ॥ స్ఫురన్తీ ఉదయమానస్యరవేః రుచిర్యస్యతం అతి మృదు దయమానంచ మనః యస్యతం । లసత్ ఉత్కృష్టశ్చాసౌ అయ శుభావహవిధి మానః పూజాచ యస్యాస్సా సజ్జనపరిషత్ తస్యా ఉదయాః అభ్యుదయాఏవ మానసౌకసః హంసాః తేషాంశర దం అముం ఆచార్యం ఈడే ఇతియోజనా । పూర్వోత్తరార్ధయోస్తు ల్యరూపం సస్వరవ్యఞ్జనపఙ్క్త్యావృత్తి రూపా సందంశయమకం ॥

కృతిపరిషదతులసీమా తులసీమాలావిభూషితో
రస్క । భాయాన్నో బహుధామా బహుధా
మాన్యస్సగురుషు మూర్ధన్యః ॥ ॥౧౮౨॥

కృతీతి ॥ కృతిపరిషదాం అతులసీమా అసదృశావధిభూత నే త పరంపూర్వంవా ఈదృశోవిపశ్చిదన్యస్సంభవేదితి భావః । మ మభాయాత్ । చక్షుర్గోచరో ధ్యానగోచరోవాభూయాదిత్యాశా సనమ్ ॥ ॥౧౮౨॥

సదసిధుతావిమతతతిః కింకుర్యాద్వేఙ్కటేశ్వర
స్య గురో । సదసిధుతావిమతతతిః కింకుర్యా
ద్వేఙ్కటేశ్వరస్య గురో ॥ ॥౧౮౩॥

సదసీతి॥అత్రపూర్వోత్తరార్ధాభ్యాం ప్రశ్నోత్తరయోరైకరూ ప్యకథనాచ్చిత్రోత్తరాలంకారవిశేషః । తథాహి ॥ సదసి సభాయాం ధుతా నిరస్తాసతా అసినా ధుతాచ । విమతానాం విరుద్ధమతానాం కుదృష్టీనాం విపక్షాణాంచ తతిః సంహతిః వేఙ్కటేశ్వరస్యగురోః నిగ మాన్తదేశికస్య శ్రీశ్రీనివాసస్యచ కింకుర్యాత్ కింకుర్వీతేతిప్రశ్నః । కింకుర్యాదిత్యజానతఇవప్రతుక్తిః । కింకరోభవేదితియథావదుత్తరం ।

కాకుర్యాత్ నకిమపికర్తుం క్షమేత కింతు కింకర ఏవ భవేదితి భావః । కాచ తాత్పర్యమాత్రభేదేన శబ్దార్థపౌనరుక్త్యలక్షణలాటానుప్రాస విశేషః ॥ ॥౧౨౩॥

దేవనదీదీనవదేవాసేత నిరీక్ష్యవాగ్ఝరీంతస్య ।
ధీరమపాత్ పామరధీరపియస్తత్సూక్తిమయమ
మృతపూరమ్ ॥ ॥౧౨౪॥

దేవేతి ॥ తస్యవాగ్ఝరీం ।నిరీక్ష్య దేవనదీ గఙ్గా దీనవదేవ ఆసేత । దీనతుల్యం దీనార్హంవా ఆసీత । తత్పరాభూతత్వాదితిభావః । యః పుమాన్ పామరధీరపి ధీరం మతిప్రదం "రాదానే" డప్రత్యయః । తస్యాచార్యస్యసూక్తిమయం అమృతపూరం అపాత్ అపిబత్ । పిబతేర్లుఙ్ । అత్ర ప్రథమతృతీయచరణయోస్సస్వరవ్యఞ్జనచతుష్టయస్యానులోమ్యప్రాతిలోమ్యరూపయమకవిశేషః ॥౧౨౪॥

వినతిం విధూతకలయే వేదాన్తార్యాయసన్తతం
కలయే । ధీర్మే ప్రపదనకలయేప్సితదేఽస్మిన్ భ
వతుకలితనరకలయే ॥ ॥౧౨౫॥

వినతిమితి ॥ విధూత కలిః యేన తస్మై వేదాన్తార్యాయ వినతిం కలయే రచయే । ప్రపదనకలయా న్యాసవిద్యయా ఈప్సితదే అతఏవ కలిత నరకస్యలయో యేన తస్మిన్ అస్మిన్ గురౌ మే ధీః భవతు । సర్వపాదాన్తేషుసస్వరవ్యఞ్జనత్రయావృత్తిరూపయమకవిశేషః ॥

ఉద్దామభూమధామ శ్రీమన్నిగమావతంస గురు
నామ । ధీమత్ స్తోమక్షేమస్థేమదమధిరసనమస్తు
మమనామ ॥ ॥౧౨౬॥

ఉద్దామేతి ॥ ఉద్దామ్నా భూమ్నా మహిమ్నా ధామ స్థానం ధీమతాం స్తోమస్య క్షేమస్థేమానం కుశలస్థైర్యం దదాతీతి తథోక్తం

శ్రీమన్నిగమావతంసగురునామ మమఅధరసనం జిహ్వాయాం అస్తు నామేతి యోజనా । నామశబ్దోఽభ్యుపగమే ॥ ॥౧౮౬॥

మలినం రాగాదిభిరపి తలినం వా మాం స్వభా
వతో భగవాన్ । బలినం దేశికవరపదనలినా
శ్రయణేన కిం నగోపాయేత్ ॥ ॥౧౮౭॥

మలినమితి ॥ రాగాదిభిః ఆదిశబ్దేన క్రోధాదేర్గ్రహణమ్ । మలినమపి స్వభావతః తలినం స్వల్పమపి అదూరదర్శినమపీత్యర్థః । "తలినం విరలేస్తోకే" ఇత్యమరః । దేశికవరపదనలినాశ్రయణేన బలినం తదాశ్రయాభిన్నబలశాలినం తదేకావలమ్బమితి భావ । మాం భగవాన్ కింనగోపాయేత్ గోపాయేదేవ ॥ ॥౧౮౭॥

నన్తాఽనన్తా నన్తానఘగుణపదయోస్సదా శుభా
స్పదయోః । హన్తా హన్తా హన్తా వేదాన్తార్య
ప్రసీదతుమమాయమ్॥ ॥౧౮౮॥

నన్తేతి ॥ అనన్తస్య ఉల్లఙ్ఘితత్రివిధపరిచ్ఛేదస్య భగవత "నాన్తంగుణానాం గచ్ఛన్తి తేనానన్తోఽయముచ్యతే" ఇత్యేతదత్రస్మర్తవ్యమ్ । అనన్తాః అనవధికాః అనఘాః హేయప్రత్యనీకాః యేగుణాః మార్దవభోగ్యతాద్యాః యయో స్తథోక్తయోః పదయోః సదానన్తా నమనకర్తా । అహన్తాయాః అహంకృతేః హన్తా నిరాకర్తా "అహం తేనాహం తే" ఇతి తేనైవోక్తత్వాదితిభావః । అయం వేదాన్తార్యఃమమప్రసీదతు । హన్తేత్యేవం విధాచార్య సుగుణపరిచిన్తనజనితహర్షే ॥

మమతాసక్తిం నాముచదమితాం యస్తేన నిర్మ
మస్యగురోః । సమతాసురేశగురుణా మమతావ
న్నైవరోచతే మనసే ॥ ॥౧౮౯॥

మమతేతి ॥ అమితాం మమతాయాః "మమేతిద్వ్యక్షరో మృత్యు" రిత్యుక్తమమకారస్య ఆసక్తిం య నాముచత్ నాత్యా

క్షీత్ । ముచె కర్తరిలుఙ్ । మమతాఖ్యాయామముచద్ధ్యజాయాయా మాసక్తిం నాత్యాక్షీదితిచ । బృహస్పతేర్మమతాయామనురక్తతా ప్రసిద్ధ్యతి భారతాదౌ । తేన సురేశ్వరగురుణా బృహస్పతినా । "గాఢీప్రేష్ఠీ" త్యాద్యుక్తసురావిక్రేతృగురుణేత్యపిగమ్యతే । నిర్మమస్య తార్కృశమచుకారవిధురస్య గురోః నిగమాన్తదేశికస్య సమతా సామ్యం మమమనసె నరోచతె తావత్ । సాకల్యేనసన్వదతఇత్యర్థః । అనేన పద్యద్వయెన 'అనాత్మన్యాత్మబుద్ధిర్యా అస్వేస్వమితి యామతిః । అవిద్యాతరుసంభూతి బీజమేతద్ద్విధాస్థితం" మిత్యుక్తాహంకారమమకారరూపమహాదోషదవీయస్త్వేనాచార్యసాస్యస్య లోకోత్తరమహిమవత్త్వాఖ్యాపితా ॥ ॥౧౮౯॥

> శ్లోకం నిగమాన్తగురోరేకంవా సమ్యగభిదధ
> న్మనుజ । ఉత్తమమనావిలంబతవిశఙ్కమపి నైతి
> యాతిచశ్లోకమ్॥ ॥౧౯౦॥

శ్లోకమితి ॥ అనావిలం అకలుషం నిర్దోషమిత్యర్థః । ఉత్తమం గుణభూయస్త్వాచ్ఛ్రేయాంసం విశఙ్కమపి విగమితాశఙ్కమేనతం అపస్నముచ్ఛ్రయె । తత్త్వహితపురుషార్థపారమార్థ్యనిర్ధారణేన సకలసన్దేహనిరాకర్తారం చేత్యర్థః। ఏకంవానిగమాన్తగురోః శ్లోకం తత్ప్రతిపాదితం తద్విషయకంవాపద్యం అభిదధత్ పఠన్ మనుజ ఏకమిత్యేతదత్రాప్యనుషజ్యతే । ఏకం శ్లోకం అముమేవైకం శ్లోకం నైతి నజానాతి । శ్లోకాభిధానాత్శ్లోకం నజానాతీత్యేకోవిరోధ । యాతిచ శ్లోకమజానానోపి శ్లోకం జానాతీత్యపరోవిరోధశ్చ బతేత్యనేన సూచ్యతే పరిహారస్తు- ఉత్తమం అనావిలంచ నిగమాన్తగురోః శ్లోకం అభిదధత్ । విశం, కం, అప, తిచ్ఛేదః । కమపి విశం మనుజం సార్వభౌమమపతిభాన । నైతి స్వాభీప్సితలిప్సయానాశ్రయతీత్యర్థః। తథావి

ద్ధజ్ఞానభక్తివైరాగ్యసమృద్ధిదాయకత్వాత్తస్యేతిభావః । కింతు- శ్లోకం మహావైరాగ్యాదిప్రయుక్తం యశః "పద్యేయశసిచశ్లోక" ఇత్యమరః । యాతీతి । కించ। మహామనాః విలం బతేతిచ్ఛేద । మహామనాస్సన్ విశిష్టా శఙ్కా భయం యస్మింస్తం మహాభయప్రదమితి యావత్ । విలం విగతలకారం శ్లోకం శోకం పరమపురుషార్థోపలబ్ధిసందేహాతిసంభావనాప్రయుక్తం దైన్యం నప్రాప్నోతి। తస్యశ్లోకస్యైకస్యాపి సర్వప్రకారసంశయకూలంకషత్వాదితిభావః। నైతావదేవ। అనావిలం అప్రాకృతత్వాదతిస్వచ్ఛం కమపి విశం విగతశకారం శ్లోకం లోకం "లోకంవైకుణ్ఠనామాన" మిత్యుక్తమకృతకనగరమిత్యర్థః। యాతి ప్రాప్నోతి । నిగమాన్తమహాదేశికశ్లోకవక్తా పరమపురుషావాప్తిసందేహాగన్ధదవీయాన్ అప్రాకృతం పరమవ్యోమవిన్దత ఇతి నిర్గలితోఽర్థః ॥ ॥౧౯౦॥

శ్రీధీకృపా (౧౧౯౨) మితశకే శుక్లేవర్షేఽవతీర్ణ
వాన్ధరణౌ । గోధారక(౧౨౯౩)శకసామ్యావధి
జయతిస్మాత్ర వెఙ్కటేశగురు ॥ ॥౧౯౧

శ్రీతి ॥ వెంకటేశగురుః శ్రీధీకృపామితే ద్వినవత్యుత్తరైకశతాధికసహస్రసమ్మితే శకే శాలివాహనశకే। అత్ర శ్రీవర్ణే అధస్థరేఫగ్రహణం । సచ కటపయాదివర్ణక్రమేణాద్విసంఖ్యాబోధకః । ఏవంధీత్యాదావపిసంఖ్యాఽనుసంధేయా । తేనచ ద్వినవైకైకసంఖ్యానాం లాభేఽపి "సంఖ్యానాం వామతోగతి" రితి న్యాయేన వైపరీత్యేనదర్శనే ద్వినవత్యధికైకసహస్రసంఖ్యాస్సంపద్యన్త ఇతి ధ్యేయమ్ । ఏవముత్తరార్ధేఽపి । శుక్లే శుక్లవత్సరే ధరణౌ అవతీర్ణః । గోధారకశకసామ్యే త్రినవత్యధికద్విశతోత్తరైకసహస్రతమశాలివాహశకాబ్దస్థసామ్యవత్సరేఇత్యర్థః । అత్రధరణౌ జయ

తిస్మ । ఏకోత్తరశతవత్సరాణ్ ధరాతలం పర్యష్కార్షీదిత్యర్థః । యథోచ్యతే । "శ్రీధీయోగ్యశకే శుక్ల ఉదభూద్వేంకటేశ్వరః । లబ్ధప్రాయశకే ప్రాయాత్సౌమ్యేసపరమంపదమి" తి ॥ శ్రీధీకృపాసు అమితశకే అతిమాత్రశక్తే శుక్లే సర్వప్రకారశుద్ధ ఇతి గోధారకే వాగ్ధురంధరేషు శక్తే సౌమ్యే అనుగ్రే ఇత్యప్యర్థః ప్రతీయతే ॥ ॥౧౯౧।

కవితార్కిక కేసరిణం కల్యాణగుణాకరం ధరా
భరణమ్ । శ్రీవేంకటేశమనిశం శ్రీవేదాన్తార్య
వర్యముపసేవే ॥ ॥౧౯౨॥

కవీతి ॥ అనేన పద్యేన " కవితార్కికసింహాయే" తి పద్యార్థోऽనుసంహితః ॥ ॥౧౯౨॥

ఇతిపద్యై రనవద్యై రతిహృద్యై ర్బ్రహ్మవిద్భి
రాస్వాద్యైః । అస్తావి గురుర్యతినా శ్రీకృష్ణబ్ర
హ్మతన్త్రకలిరిపుణా ॥ ॥౧౯౩॥

వేదాన్తగురు శిఖామణి పాదామ్భోజైక ధన
సుజనయోగ్యమ్ । ఇదమస్తు సతాం భోగ్యం
స్తోత్రం నామ్నా ప్రపన్నసౌభాగ్యమ్ ॥౧౯౪॥

అనయాస్తుత్యా ఘనయా వినయాత్కృతయా
మయా సుభావనయా । నిగమాన్తదేశికాత్మా
నియతం ప్రీణాత్వనాదిరమలాశ్వః ॥ ।౧౯౫॥

పటునామ (౫౦౧౧) కలియుగాబ్దే ద్విత్రిష్టైక
(౧౮౩౨) మితశాలివాహశకే ॥ సౌమ్యేऽబ్దేర
చితమిదం జయతు స్తోత్రం ప్రపన్నసౌభాగ్యమ్॥

పటునామేతి ॥ అత్ర కాదివర్గసంఖ్యాక్రమేణ పకారటకారాభ్యామేకైకం నాకారేణ బిన్దుః మకారేణ పఞ్చసంఖ్యాలభ్యన్తే "అంకానాం వామతో గతి" రితినియమేన వైపరీత్యాద్దర్శనే ఏకాద

శాధిక పఞ్చసహస్రమితి లభ్యతే । తత్సంఖ్యా సమ్మితేషు కలియుగాబ్దేషు గతేషు । ద్వితీశ్శైఖేకేతి ॥ అత్రాపి సంఖ్యానాం వైపరీత్యేన దర్శనే ద్వాత్రింశదధికాష్టశతోత్తర సహస్రసంఖ్యాలాభేన తావతి శాలివాహనశకాబ్దె ఇతిలభ్యతే ॥ ॥౧౯౬॥

కర్ణాటదేశభూషణ మహిశూరపురేశ కులనృపాచార్యాః ॥ విజయన్తాం యతివర్యా ఆచార్యా బ్రహ్మతన్త్ర పరకాలాః ॥ ॥౧౯౭॥

రఙ్గేశదేశికేన్ద్ర శ్రీనిధవేదావతంస ఘణ్టాంశాన్ అస్మద్గురూన్యతీన్ద్రాన్ ప్రణమామో బ్రహ్మతన్త్రపరకాలాన్ ॥ ॥౧౯౮॥

రామావరజశ్రీనిధి వేదాన్త శ్రీనివాసపరకాలాన్ । పరకాలమపి మహాన్తం తంచ శ్రీబ్రహ్మతన్త్రగురుమీడే ॥ ॥౧౯౯॥

నిగమాన్తదేశికాయ శ్రీమద్రామానుజాయచ నమోఽస్తు । మహతే పూర్ణాయనమో యామునరామాబ్జనయననాథేభ్య ॥ ॥౨౦౦॥

వకులాభరణాయనమ స్సకలాగమతత్త్వపారదృశ్వధియే । సేనేశాయ రమాయై శ్రీమన్నారాయణాయచ నమోఽస్తు ॥ ౨౦౧॥

రఙ్గేశేత్యాది పద్య చతుష్టయేన స్వాచార్య శ్రీరఙ్గనాథ బ్రహ్మతన్త్రపరకాలమహాదేశిక ప్రభృతి శ్రీమన్నారాయణ పర్యన్తమారోహక్రమేణ గురుపరంపరాఽనుసంహితా । ఉపక్రమే త్వవరోహ క్రమేణేతి విశేషః । ఇదంప్రకారద్వయమపి "కమప్యాద్యం గురుంవన్దే" ఇతి "గురుభ్యస్తద్గురుభ్యశ్చ" త్యప్యనుసందధతాం శ్రీమదాచార్యాణామభిమత మిత్యస్మాభిరపి స సంప్రదాయ ఏవానుస్స

తః । విస్తరస్తు అస్మదీయే లక్ష్మీసహస్ర ప్రారమ్భస్తబకవ్యాఖ్యానే ద్రష్టవ్యః ॥ ॥౧౦౧॥

శ్రీహయవదనో జయతాద్విజయేతాం యతివ
రాగమాన్తగురూ । శ్రీబ్రహ్మతన్త్ర పరకాలా
స్థానస్యాభివర్ధతాంచ శ్రీః ॥ ॥౧౦౨॥

అత్ర ఆద్యన్తయో శ్శ్రీశబ్దగ్రథనం మఙ్గల భూయస్త్వాయేతి సర్వమనవద్యమ్ ॥ ॥౧౦౨॥

స్వోక్త ప్రపన్న సౌభాగ్యస్తుతె ర్లక్ష్మ్యామయాకృ
తా । ప్రపన్నాభరణాభిఖ్యా వ్యాఖ్యాఽఽచార్య
ముదేఽస్త్వియమ్ ॥

ఇతి శ్రీమద్వేదమార్గప్రతిష్ఠాపనాచార్య పరమహంస పరివ్రాజకాచార్య సర్వతన్త్రస్వతన్త్రోభయవేదాన్తాచార్య శ్రీమత్కవికథకకణ్ఠీరవ చరణనళినయుగల విన్యస్తసమస్తాత్మభర శ్రీమద్రామానుజ సిద్ధాన్త నిర్ధారణ సార్వభౌమ శ్రీమచ్ఛ్రీనివాస బ్రహ్మతన్త్ర పరకాలసంయమి సార్వభౌమ కరుణాకటాక్షవీక్షితస్య తత్కృపాసమధిగత బ్రహ్మవిద్యా వైశద్యస్య తత్తాదృశ శ్రీశ్రీనివాసదేశికేన్ద్ర బ్రహ్మతన్త్ర పరకాలయతీన్ద్ర మహాదేశిక కృపాసముపార్జిత రహస్యార్థ సంప్రదాయస్య తచ్చరణనలిన సమర్పితాత్మరక్షాభరస్య తాదృశ శ్రీరఙ్గనాథ బ్రహ్మతన్త్ర పరకాలమునివరేణ్యమహాదేశిక కృపాసుధాసార సంప్రాప్త తురీయాశ్రమ బ్రహ్మతన్త్ర పరకాల గురువరమహాస్థానాభిషేకస్య శ్రీకర్ణాట దివ్యరత్నసింహాసన సామ్రాజ్యాభిషిక్త శ్రీమన్మహిశూర నగరాధీశ్వర శ్రీకృష్ణరాజసార్వభౌమసంతతి సన్తతదేశికస్య శ్రీ శ్రీకృష్ణబ్రహ్మతన్త్ర పరకాలయతీన్ద్రస్య కృతిషు ప్రపన్నాభరణాఖ్య లఘుటీకాసమగ్రా ప్రపన్న సౌభాగ్యస్తుతిర్నామ షష్టితమీకృతిః ॥

శ్రీమన్నిగమాన్తమహాదేశికేభ్యో నమః